Ministr pro lidská práva

Koncepce romské integrace na období 2010–2013

ÚŘAD VLÁDY
ČESKÉ REPUBLIKY

Prosinec 2009

© Michael Kocáb, ministr pro lidská práva, 2009
© Úřad vlády České republiky, Praha 2010
© Kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny, 2010

ISBN 978-80-7440-022-3

OBSAH

1. ÚVOD 5

2. VÝCHODISKA, ZÁKLADNÍ PRINCIPY A CÍLE KONCEPCE 7

2.1 Východiska Koncepce 7
2.1.1 Hledisko lidskoprávní 7
2.1.2 Hledisko národnostní 7
2.1.3 Hledisko socioekonomické 7
2.2 Základní cíle Koncepce 7
2.3 Základní principy Koncepce 8

3. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE 11

3.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace 11
3.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace 11
3.3 OPATŘENÍ K INSTITUCIONÁLNÍMU ZAJIŠTĚNÍ ROMSKÉ INTEGRACE 12

4. PODPORA ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA 15

4.1 OPATŘENÍ K PODPOŘE ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA 16

5. VZDĚLÁVÁNÍ 21

5.1 OPATŘENÍ V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ 23

6. ZAMĚSTNANOST 31

6.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZAMĚSTNANOSTI 33

7. PŘEDLUŽENÍ 41

7.1 OPATŘENÍ PROTI PŘEDLUŽENÍ 42

8. BYDLENÍ 45

8.1 OPATŘENÍ V OBLASTI BYDLENÍ 45

9. OBLAST SOCIÁLNÍ OCHRANY 53

9.1 OPATŘENÍ V OBLASTI SOCIÁLNÍ OCHRANY 54

10. OBLAST ZDRAVOTNÍ PÉČE 57

10.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZDRAVOTNÍ PÉČE 57

11. BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY ROMSKÉ INTEGRACE 61

11.1 Ochrana Romů před neonacismem a rasově motivovanou trestnou činností 61
11.1.1 OPATŘENÍ K OCHRANĚ ROMŮ PŘED EXTREMISMEM 62
11.2 Ochrana Romů před kriminalitou a dalšími rizikovými formami chování 63
11.2.1 OPATŘENÍ PROTI KRIMINALITĚ A RIZIKOVÝM FORMÁM CHOVÁNÍ 64

12. SHRNUTÍ 71

13. SEZNAM PODKLADŮ 73

14. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK 75

„Oceňuji velmi významnou práci české vlády v oblasti ochrany a prosazování lidských práv, důležitou úlohu ministra pro lidská práva a zejména jeho osobní nasazení při prosazování lidskoprávních principů a romské integrace."

Navanethen Pillay,
vysoká komisařka OSN
pro lidská práva

Michael Kocáb, ministr pro lidská práva,
s Navanethen Pillay, vysokou komisařkou OSN
pro lidská práva

Czeslaw Walek, Michael Kocáb, Gabriela Hrabaňová, Martin Šimáček

1. ÚVOD

Koncepce romské integrace na období 2010–2013 (dále jen Koncepce) navrhuje opatření ke zlepšení situace Romů v klíčových oblastech jejich života.

Cílem Vlády ČR je dlouhodobě rozvíjet opatření k vyrovnání šancí a kompenzaci vstupních znevýhodnění, která brání Romům plnohodnotně participovat na kulturním, společenském i politickém životě většinové společnosti.

V úvodu se Koncepce zabývá situací romských komunit z hlediska jejich statutu národnostní menšiny a soustředí se na naplňování jejich kulturních potřeb.

Vláda ČR vnímá rozvoj romské kultury a budování respektu k romské historii a zvyklostem nejen jako legitimní právo romské národnostní menšiny, ale i jako prostředek ke zlepšení vztahů mezi Romy a majoritní společností.

Posílením povědomí české společnosti o romské kultuře, jazyku a historii lze systematicky bojovat proti stereotypům a předsudkům uplatňovaným vůči příslušníkům romských komunit. Tyto stereotypy a předsudky jsou přitom příčinou symbolického vyloučení i té části Romů, která není vyloučena sociálně a žije běžným způsobem života.

V druhé části se materiál zabývá užší cílovou skupinou, a sice sociálně vyloučenými Romy a řešením jejich situace.

Řešit sociální vyloučení Romů je zásadní i z celospolečenského hlediska, protože tento jev ohrožuje sociální soudržnost, vyhrocuje vztahy mezi většinovou společností a vyloučenou menšinou a zvyšuje riziko šíření extremismu v české společnosti.

Navrhovaná opatření se v této části zaměřují na klíčové oblasti života sociálně vyloučených Romů, zejména na oblast vzdělávání, zaměstnanosti, předlužení, bydlení, zdravotnictví a oblast sociální.

V těchto oblastech nemají Romové, ať už vzhledem ke strukturálním či k individuálně podmíněným překážkám, stejné příležitosti ve srovnání s majoritní populací a často čelí nerovnému zacházení.

Posledním klíčovým tématem romské integrace je oblast bezpečnosti romských komunit, která zahrnuje dva aspekty – jednak ochranu Romů před pravicovým extremismem a jednak snížení kriminality a výskytu dalších forem rizikového chování v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Koncepci uzavírá shrnutí klíčových závěrů. Přílohou materiálu je rovněž *Realizační plán Koncepce romské integrace 2010–2013*, v němž jsou obsaženy úkoly pro jednotlivé resorty a doporučení pro další klíčové subjekty romské integrace, které vyplývají z konkrétních opatření uvedených v Koncepci.

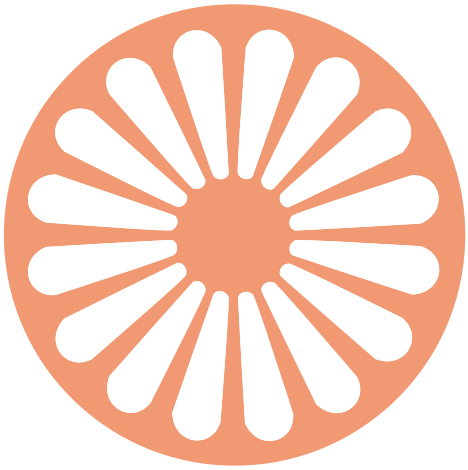

2. VÝCHODISKA, ZÁKLADNÍ PRINCIPY A CÍLE KONCEPCE

2.1 Východiska Koncepce

2.1.1 Hledisko lidskoprávní

Vláda usiluje o to, aby Romové stejně jako všichni občané mohli v plné míře a bez jakékoli diskriminace užívat všech individuálních práv zaručených Ústavou ČR, Listinou základních lidských práv a svobod i mezinárodními smlouvami o lidských právech, kterými je Česká republika vázána.[1]

Koncepce romské integrace průřezově zahrnuje podporu více zranitelných skupin osob z romské populace, ohrožených na základě překrytí několika diskriminačních důvodů.

Vedle etnické příslušnosti se jedná např. o pohlaví, zdravotní postižení, sexuální orientaci, věk, popřípadě náboženství nebo státní příslušnost.

2.1.2 Hledisko národnostní

Toto hledisko se opírá o specifická práva příslušníků národnostních menšin, která jsou definována v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod, v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin. Listina v článku 3, v odstavci 2 uvádí: *„Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Zakazuje se jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování."*[2]

2.1.3 Hledisko socioekonomické

Vláda usiluje o sociálněekonomickou integraci Romů tak, aby byli zastoupeni ve všech vrstvách české společnosti a dosahovali statisticky přibližně stejných výsledků v sociálněekonomických parametrech jako majorita.

K dosažení tohoto cíle je nutné vytvářet taková opatření, která jsou citlivá k odlišné kulturní a sociální zkušenosti příslušníků romských komunit.

2.2 Základní cíle Koncepce

Hlavním cílem Koncepce romské integrace je dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností.

---

[1] Jedná se zejména o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech; Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech; o Úmluvu o ochraně základních lidských práv a základních svobod; Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace; Úmluvu o právech dítěte; Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen; Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

[2] Vláda prosadila zájmy a specifická práva příslušníků národnostních menšin v ČR do zákona č. 273/2002 Sb., o právech národnostních menšin a o změně pozdějších předpisů, který se zmiňuje o zřizování výborů pro národnostní menšiny na úrovni obcí. Tento požadavek je ukotven i v zákoně o obcích č. 128/2000 Sb., ve znění zákona č. 313/2002 Sb. Specifická práva příslušníků národnostních menšin jsou také součástí zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění zákona 231/2002 Sb.

Jako dílčí cíle definuje Koncepce šest priorit:

1. vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků, v němž není příslušnost ke skupině vymezené rasou, barvou pleti, národností, jazykem či příslušností k národu důvodem k odlišnému posuzování jednotlivce a zacházení s ním;
2. odstranění vnějších překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění všech forem diskriminace jednotlivců i celých skupin vymezených rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině;
3. pomoc při odstraňování vnitřních překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění handicapu ve vzdělání a kvalifikaci;
4. zlepšení sociální úrovně příslušníků romských komunit, tedy především snížení jejich nezaměstnanosti, zlepšení bytové situace a následně situace zdravotní, předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků;
5. rozvoj a včlenění romské kultury a jazyka do většinové kultury české společnosti;
6. zajištění bezpečnosti příslušníků romských komunit.

2.3 Základní principy Koncepce

Maximální zapojení Romů

Koncepce romské integrace je plně slučitelná s procesem emancipace Romů, kdy jsou Romové vnímáni jako rovnocenní partneři, jejichž potřeby a stanoviska by měly být respektovány všemi zainteresovanými institucemi.

Respektování menšinových odlišností vyžaduje pozitivní snahu pochopit odlišnost kulturních hodnot a vzorců jednání, na jejichž základě nemůže být příslušník menšiny či cizinec odsuzován, vylučován, omezován či obecně diskriminován, pokud z jeho strany nedochází k porušení zákona.

Je žádoucí, aby navrhovaná opatření otevřela prostor pro seberealizaci Romů a umožnila jim pracovní uplatnění při tvorbě řešení a spravování romských záležitostí.

Udržitelnost a realizovatelnost opatření

Navrhovaná opatření by neměla být zaměřena na krátkodobá řešení, měla by zlepšovat postavení Romů v dlouhodobé perspektivě.

Opatření musejí být prakticky uskutečnitelná, dlouhodobě udržitelná jak z hlediska zdrojů, tak i z hlediska svého dopadu.

Komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů

Předpokladem pro zlepšení společenské pozice Romů je meziresortní přístup a koordinace postupů všech zainteresovaných institucí tak, aby bylo dosaženo synergického působení uplatňovaných postupů.

Klíčovou roli při naplňování toho principu mají všechny subjekty romské integrace popsané dále v textu, které fungují na národní i na lokální úrovni.

Vláda usiluje o to, aby činnost těchto subjektů byla provázaná a šla napříč všemi klíčovými oblastmi života Romů, které vyžadují zlepšení.

Využití vyrovnávacích postupů jako nástroje k odbourání vstupního znevýhodnění Romů

Vyrovnávací postupy vedou k rozšíření příležitostí, ke kompenzaci přetrvávajících znevýhodnění a k posílení rovného přístupu tak, aby byli znevýhodněné skupiny obyvatelstva schopné soutěžit s upřednostňovanou skupinou[3].

[3] Vyrovnávací postupy vycházejí z předpokladu, že nelze přijmout pouze zákony, které zaručují rovný přístup a zakazují diskriminaci, a přitom očekávat, že k vyrovnání šancí dojde přirozenou cestou bez dalšího zásahu.

Vláda ČR podporuje využívání dočasných vyrovnávacích postupů ve vztahu Romům. Nevyužívá však cestu kvót, které by určovaly počty Romů v určitých zaměstnáních nebo ve vzdělávacím systému, ale cestu cílené asistence, jež umožňuje znevýhodněným Romům překonat handicapy a vyrovnat se s na sebe kladenými požadavky. Vláda přistupuje k vyrovnávacím postupům s perspektivou dosáhnout cílů s nimi spojovaných do roku 2020.

Ve společnosti stále existují určité mechanismy, instituce a struktury, které produkují nerovnost a tradiční předsudky či stereotypy. Vyrovnávací akce musí mít jasně stanovené meze a využívat přípustné metody.

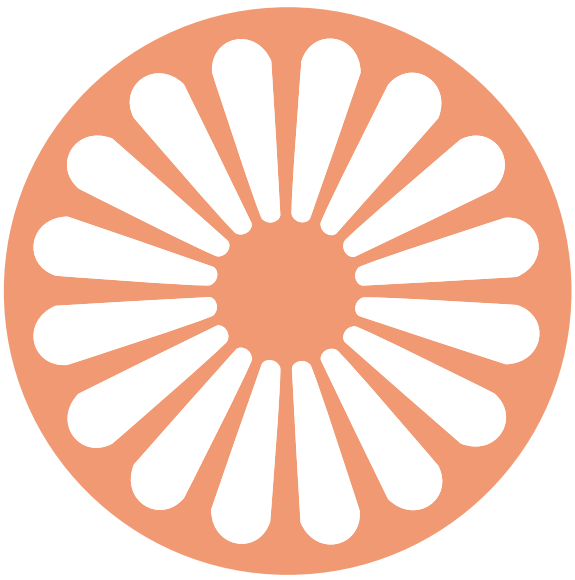

3. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE

3.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace

Na národní úrovni se dlouhodobě romskou integrací zabývají dva poradní orgány vlády – ***Rada vlády ČR pro národnostní menšiny*** [4] a ***Rada vlády ČR pro záležitosti romských komunit (dále jen Rada)***. Rada je jediným meziresortním orgánem, jehož cílem je sjednocení integračních aktivit ministerstev ve vztahu k romským komunitám. Nemůže však jako poradní orgán vlády kontrolovat plnění úkolů v působnosti orgánů krajů a obcí. Rada prosazuje řešení romských záležitostí v rámci šíře pojatých politik, které jsou v gesci jednotlivých resortů, a spolupracuje za tímto účelem s odbornými orgány jednotlivých ministerstev.

Novým subjektem, který začal v roce 2008 působit na poli romské integrace, je ***Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách***. Agentura je komplexním programem pro integraci Romů a funguje jako koordinační orgán pro implementaci státní politiky romské integrace na lokální úrovni. Nositelem projektu je Úřad vlády ČR, konkrétně Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Záměrem Agentury je snižování a eliminace sociálního vyloučení v sociálně vyloučených romských lokalitách. Dílčími cíli je zmapování sociální a ekonomické situace obyvatel lokalit, definování jejich potřeb v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a sociálních služeb, vznik lokálních partnerství, a především pomoc a odborné vedení při přípravě a realizaci lokálních strategií, směřujících k sociální integraci Romů. Agentura usiluje o to, aby se v budoucnu stala ústředním správním úřadem, vybaveným podstatnými dozorovými a kontrolními pravomocemi při prosazování romské integrace. V současnosti je připravován věcný záměr zákona o Agentuře pro sociální začleňování.

3.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace

Důležitými subjekty romské integrace jsou ***krajské úřady***, které zřizují funkci krajských koordinátorů pro romské záležitosti. Jejich činnost je legislativně ukotvena v zákoně č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění zákona č. 231/2002 Sb. a je cílená na koordinaci a metodickou podporu dalších subjektů na lokální úrovni za účelem zlepšení sociální, kulturní i politické situace Romů.

Klíčovou pozici v realizaci Koncepce mají v rámci přenesené působnosti **obecní úřady obcí s rozšířenou působností**, které by měly ve vztahu k Romům uplatňovat integrační politiku. V rámci těchto obecních úřadů působí pracovníci zajišťující integraci příslušníků romských komunit ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností. Pracovníci zjišťují a prosazují naplňování potřeb místních romských komunit, řeší dílčí problémy v sociálně vyloučených romských lokalitách a aktivně se zapojují do tvorby strategií obcí i měst směřujících ke zlepšení situace znevýhodněných Romů.

---

[4] Současná Rada vlády ČR pro národnostní menšiny je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Předkládaný materiál staví kraje a obce do role realizátorů některých opatření, nicméně jim zde v rámci naplňování Koncepce nejsou tak jako jednotlivým resortům kladeny závazné úkoly, ale pouze doporučení. V nich se odrážejí osvědčené postupy a příklady dobré praxe, které se již v některých lokalitách v ČR realizují a vedou ke zlepšení situace romských komunit.

3.3 OPATŘENÍ K INSTITUCIONÁLNÍMU ZAJIŠTĚNÍ ROMSKÉ INTEGRACE

Obsahové vymezení *úkolů napomáhajících výkonu práv a integraci příslušníků romské komunity do společnosti* a jejich včlenění do zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zásadní roli v romské integraci hrají obce a kraje v přenesené působnosti, které mají dle § 6, odst. 7 a 8 *zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů* plnit ve svých správních obvodech úkoly napomáhající výkonu práv a integraci příslušníků romské komunity do společnosti[5].

Samotná realizace a kontrola naplňování úkolů v praxi je obtížná kvůli absenci obsahového vymezení těchto úkolů, což umožňuje krajům i obcím v přenesené působnosti věnovat různou míru pozornosti záležitostem romských komunit.

Řešením by mělo být doplnění zákona č. 273/2001 Sb. o odst. 9, v němž by byly tyto úkoly obsahově vymezeny, a to následovně:

(9) Mezi úkoly napomáhající výkonu práv a integraci romských komunit ve správním obvodu krajů a obcí v přenesené působnosti patří:

a) vyhodnocení situace romských komunit a efektivity využívaných integračních opatření;
b) tvorba strategií a systémových opatření ke zlepšení situace romských komunit;
c) zajištění dostupnosti služeb pro příslušníky sociálně vyloučených romských komunit, navazování partnerství se subjekty veřejné správy i s nestátními organizacemi za tímto účelem;
d) ochrana práv příslušníků romské národnostní menšiny, zejména práva na rozvoj vlastní kultury a jazyka a práva na vzdělání.

Realizátor: MLP

Systematizace činnosti pracovníků obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, kteří zajišťují integraci příslušníků romských komunit v jejich správním obvodu (dále jen romských poradců)

Činnost romských poradců je zásadním nástrojem pro uplatňování Koncepce romské integrace na lokální úrovni.

V praxi poradcům komplikuje činnost řada překážek, zejména výkon kumulované funkce, kdy kromě romských záležitostí řeší i jiná nesouvisející témata (např. agendu kurátora pro mládež, agendu sociálně právní ochrany dětí atd.), což jim znemožňuje věnovat odpovídající pozornost agendě romských komunit.

Pro obce může být finančně náročné vyčlenit pracovníka pro plnění této specifické agendy a průběžně vyhodnocovat vliv jeho činnosti na situaci romských komunit, dále mu zajišťovat další vzdělávání a metodickou podporu.

---

[5] Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně pozdějších předpisů, § 6 odst.
(7) *Krajský úřad řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti;*
(8) *Obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.*

Za tímto účelem je nutné realizovat následující úkoly:

- vytvořit dotační program *„Podpora činnosti romských poradců"*;
  Dotace bude sloužit k zabezpečení potřeb pracovní pozice romských poradců.
  Příjemcem dotace budou obce s rozšířenou působností na území ČR, které tak získají finanční prostředky na jeden rok s možností žádat o dotace opakovaně.
  Výše dotace bude odpovídat výši úvazku pracovníka, která by měla být odvozena z výsledků analýzy potřeb romských komunit ve spádové oblasti.
  Součástí dotační podpory by rovněž měly být finance na zajištění vzdělávacích potřeb a metodické podpory romských poradců.
  Předpokládané výdaje na toto opatření jsou 60 milionů Kč ročně.
- vytvořit jednotný systém evidence a evaluace činnosti romských poradců;
  Účelem opatření je identifikace dopadů činnosti romských poradců na situaci místních romských komunit a zjištění zásadních bariér, které jim brání účinně působit na situaci romských komunit na lokální úrovni.
  Prostřednictvím zjištěných údajů bude možné stanovit i vzdělávací potřeby romských poradců a oblasti, v nichž potřebují metodickou podporu.
  Tyto poznatky by měly být předány koordinátorům pro romské záležitosti na úrovni krajů, kteří odpovídají za metodické vedení romských poradců na úrovni obcí s rozšířenou působností.
  V souvislosti s tímto úkolem je nutné vytvořit *software sloužící k pravidelné evidenci a evaluaci činnosti romských poradců a terénních pracovníků* fungujících na úrovni obce, včetně vzdělávacího programu seznamujícího s tím, jak software v praxi využívat.
- vytvořit novou doporučenou pracovní náplň romských poradců;
  Vytvořená doporučená náplň by sloužila pro obce jako vodítko k plnění agendy romských záležitostí a měly by se v ní odrážet úkoly napomáhající výkonu práv a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.

Realizátor: MLP

Podpora příslušníků romských komunit při sčítání lidu

V posledních letech se v ČR projevuje pokles počtu osob, které se otevřeně hlásí k romské národnosti[6].

Z porovnání počtu přihlášených a kvalifikovaných odhadů počtu Romů v ČR vyplývá nedůvěra a neochota Romů přihlásit se úřední cestou ke své národnosti[7].

Současné etnické klima v ČR nevytváří bezpečné prostředí k otevřené sebeidentifikaci Romů, přitom právě metoda sebeidentifikace, která je při sčítání lidu využívána, je eticky nejpřijatelnější metodou zjišťování citlivých údajů o příslušnosti k národnostní menšině.

Dlouhodobým cílem vlády je celková proměna etnického klimatu v ČR tak, aby se česká společnost stala otevřenou multikulturní společností bez předsudků vůči příslušníkům národnostních a etnických menšin, v níž se nebudou jednotlivci obávat otevřeně vyjádřit svou národnost.

---

[6] Podle sčítání lidu z roku 1991 se k romské národnosti hlásilo 32 903 lidí, k romštině jako k mateřštině 16 630 občanů ČR. Při dalším sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo pouhých 11 716 osob, dalších 784 osob se přihlásilo k romské národnosti v kombinaci s jinou národností (českou, slovenskou). Kvalifikované odhady počtu příslušníků romských komunit, které se opírají spíše o identifikaci příslušníků romských komunit jinou osobou či skupinou (nejčastěji experty nebo pracovníky veřejných institucí) uvádějí čísla od 150 000–400 000 Romů v ČR. Počet Romů odhadovala kancelář vládní Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity na 150 000 až 200 000 (podle Gabalovy zprávy je současný odhad počtu Romů v ČR 250 000, z toho 80 tisíc je označováno za sociálně vyloučené).

[7] Pokles počtu přihlášených Romů může mít řadu příčin. V minulosti bylo sčítání Romů spojeno se sérií protiromských opatření, což přineslo nedůvěru Romů v jakékoliv aktivity státu cílené na identifikaci osob romské národnosti.

Koncepce si v této oblasti klade následující cíle:

1. zvýšit povědomí Romů[8] o vazbě výsledků sčítání lidu na výkon práva příslušníků národnostní menšiny (zejména práva na aktivní účast Romů při řešení záležitostí menšiny zřízením výborů pro národnostní menšiny[9] na úrovni obcí a účastí v nich);
2. zajistit sociálně vyloučeným Romům dostupnost praktické podpory při vyplňování sčítacích formulářů.

K naplnění cílů by měly vést tyto kroky:

1. vytvořit pracovní skupinu k tvorbě strategie podpory Romů v průběhu sčítání lidu.
   Tato pracovní skupina by měla být složena se zástupců Rady vlády pro národnostní menšiny a Rady vlády pro záležitosti romské komunity se zapojením zástupců Českého statistického úřadu, Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách a krajských koordinátorů pro romské záležitosti.
2. za účelem realizace strategie v praxi je nutné navázat účinnou spolupráci mezi obcemi, zejména s romskými poradci, regionálními pracovišti ČSÚ a jejich sčítacími komisaři, kteří budou v sociálně vyloučených romských lokalitách působit.
   Spolupráce by měla vést k předání klíčových informací a ke koordinaci postupů těchto subjektů na lokální úrovni v průběhu sčítání lidu.

Realizátor: MLP ve spolupráci s předsedou ČSÚ

[8] Součástí sčítání lidu jsou informační a vysvětlovací kampaně organizované Českým statistickým úřadem s cílem dosáhnout co nejkvalitnějšího výstupu celého procesu, nicméně je nutné působit v tomto ohledu cíleně na příslušníky vyloučených romských komunit na lokální úrovni tak, aby získali dostatek informací a mohli se informovaně rozhodnout o své národnosti.

[9] Dle § 117 [zřizování výborů] zákona č. 128/2000 Sb. o obcích je obec povinna tyto výbory zřídit, pokud se alespoň 10 % občanů hlásí k národnosti jiné než české. Zástupci Romů ve výboru mají možnost ovlivnit politiky zaměřené na příslušníky romských komunit a posílit svým členstvím i zapojení o menšiny do veřejného života. Kromě zřizování výborů se od počtu osob s romskou národností odvíjí i ochota státní správy i místní samosprávy realizovat opatření ve prospěch národnostní menšiny. Snižující se počet Romů, kteří se otevřeně hlásí ke své národnosti, tedy komplikuje i realizaci cílených vládních politik. Některým institucím slouží nízký počet obyvatel romské národnosti jako argument, proč nerealizovat opatření ve prospěch této menšiny. Jiné subjekty využívají při tvorbě opatření kvalifikované odhady, které nejsou přesné a zároveň jsou Romové jejich pasivní subjektem, kdy jim příslušnost přisuzují jiní.

4. PODPORA ROMSKÉ KULTURY[10] A JAZYKA

Vláda ČR si klade za cíl podporovat vědecké a kulturní aktivity směřující k uchování kulturního dědictví Romů a vnímá rozvoj a ochranu romské národnostní identity jako přirozené právo romské národnostní menšiny.

Podmínkou integrace Romů by neměla být ztráta jejich romské identity, snižování postavení romské kultury a jazyková asimilace[11].

Přístup vlády v první řadě vychází z přesvědčení, že s upevněním kulturní identity Romů poroste i jejich zájem o spravování vlastních záležitostí a o aktivní prosazování vlastních zájmů ve společnosti i odpovědnost za ně.

Upevňování kulturní identity Romů vyžaduje změnu postojů a otevřenost české společnosti vůči romské národnostní menšině tak, aby se v ní Romové i přes svou kulturní odlišnost cítili jako její plnoprávní členové.

Současným problémem jsou uzavřenost a negativní postoje české veřejnosti vůči této národnostní menšině a nátlak směřující k asimilaci a k potlačení etnické identity.

Vláda usiluje o změnu těchto negativních postojů a o vytvoření multikulturní společnosti, profitující z kulturní rozmanitosti, v níž bude respektována identita příslušníků romské národnostní menšiny projevující se vlastní kulturou, tradicemi a jazykem.

V oblasti zachování romského kulturního dědictví a historie je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **zabránit kulturnímu vyloučení Romů a včlenit romskou kulturu do většinové kultury české společnosti;**
2. **zabránit ztrátě kontaktu romských komunit s vlastní kulturou a jazykem;**
3. **uchovat trvalou vzpomínku na oběti romského holocaustu a zajistit důstojné uctění jejich památky.**

---

[10] Romskou kulturou je zde myšlen v obecném smyslu slova soubor sociokulturních norem a hodnot, které jsou ve svém celku základem romské identity, respektive ohraničují tuto identitu směrem k majoritě. Je samozřejmé, že navzájem se vymezujících romských kultur může být více, ale pro účely politického dokumentu řešícího vládní politiku vůči romské minoritě je vhodné vnímat romskou kulturu takto. Při deklaraci podpory romské kultuře se samozřejmě nelze vyhnout ani dalšímu významu slova „kultura", jíž je umělecká tvorba, ať už lidová nebo umělá.

[11] Tento požadavek vychází z Listiny základních práv a svobod, která zakazuje všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování, ke ztrátě vlastní kultury a jazyka, a to včetně způsobů nepřímých. Romská menšina čelila několik desetiletí násilné asimilaci, jejímž záměrem bylo odnárodnění a plné kulturní přizpůsobení Romů majoritní společnosti bez respektu k jejich kulturním odlišnostem a zvyklostem. Úsilí státní správy i místních samospráv v praxi nepřineslo očekávaný integrační efekt a vedlo spíše ke kulturní dezintegraci romských komunit.

4.1 OPATŘENÍ K PODPOŘE ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA

Podpora výzkumu a rozvoje teorie o romské kultuře

Bádání v oblasti romistiky, antropologie, sociologie a dalších souvisejících vědních oborů by mělo primárně sloužit ke zvýšení úrovně vědění o zákonitostech v romské menšině a o jejím fungování.

Sekundárně mohou výsledky výzkumů sloužit i jako nástroj k vyváření politiky k posílení pozice romské menšiny ve společnosti, k iniciaci etnoemancipačních snah a k potlačení mechanismů sociálního vyloučení.

Důležitou součástí těchto snah by měla být i přímá podpora vysokoškolského vzdělávání v oblasti romistiky, kdy je nutné:

1. zpřístupnit romistické vzdělání budoucí romské elitě, která bude mít možnost zpětně zvyšovat povědomí příslušníků romské menšiny o jejich kultuře a historii;
2. vyškolit další vysokoškoláky z majoritní společnosti, schopné působit jako mediátoři mezi českou majoritou a romskou minoritou.

Vláda a příslušné orgány státní správy by měly:

- rozvíjet mechanismy k podpoře a k financování výzkumů realizovaných akademickými pracovišti, univerzitami, výzkumnými a odbornými pracovišti a také kvalifikovanými nestátními neziskovými organizacemi;
- podporovat institucionální rozvoj vysokoškolského oboru romistika a jeho rozšíření na další vysoké školy.

Realizátor: MŠMT se zapojením AV ČR – Grantové agentury ČR

Romská kultura a dějiny jako součást většinové kultury české společnosti

Cílem opatření je dosáhnout veřejného přijetí a uznání romské kultury, historie a jazyka jako plnohodnotné součásti většinové kultury české společnosti.

Za tímto účelem je nutné uskutečnit následující kroky:

- ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým a Národním ústavem odborného vzdělávání doplnit učivo společenskovědních předmětů a dějepisu o téma romské kultury a dějin do rámcových vzdělávacích programů škol v souladu s harmonogramem revizí rámcových vzdělávacích programů, dále do výukových materiálů vydávaných MŠMT pro žáky a studenty na všech stupních vzdělávacího systému;
- včlenit výše uvedená témata i do systému vzdělávání pedagogických pracovníků a do metodických materiálů, jimiž se při práci řídí;
- zajistit prostřednictvím České školní inspekce průběžné hodnocení souladu školských vzdělávacích programů s doplněnými rámcovými vzdělávacími programy škol;
- v mainstreamových kulturních institucích podporovat projekty vztahující se k romské kultuře (tj. v běžných muzeích, galeriích atd.);
- popularizovat poznatky o romské kultuře a historii Romů v tisku a ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích;
- podporovat realizaci kulturních akcí (tj. festivalů, oslav a pietních aktů) ve veřejných prostorách obcí a měst.

  Zásadním předpokladem úspěchu je rovněž aktivní spolupráce a výměna informací a sbírkových fondů romské kultury, dějin a jazyka mezi institucemi romské kultury a klasickými mainstreamovými kulturními institucemi, které mohou romské kulturní dědictví prezentovat většinové populaci v jednotlivých regionech ČR.

Realizátor:

1. MŠMT ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým a Národním ústavem odborného vzdělávání jako subjekty zajišťující včlenění tématu romské kultury a romských dějin do rámcových vzdělávacích programů škol i do metodických a výukových materiálů pro žáky a studenty, dále do vzdělávání pedagogických pracovníků;

2. **MŠMT ve spolupráci s Českou školní inspekcí jako garant vyhodnocení souladu mezi probíhající výukou v praxi a rozšířenými rámcovými vzdělávacími programy;**
3. **MK jako poskytovatel finanční podpory projektům týkajícím se romských kulturních akcí a edičním projektům v rámci již existujících dotačních programů[12];**
4. **krajské úřady a obce s rozšířenou působností jako poskytovatelé finanční podpory na pořádání romských kulturních akcí v rámci svých existujících dotačních programů.**

Uchování a rozvoj romského jazyka

Podpora romštiny je výrazem úsilí vlády ČR přispět v souladu s mezinárodními úmluvami k uchovávání a k rozvoji celoevropského kulturního dědictví a specifické ochrany a podpory menšinových a regionálních jazyků[13].

SOCIOLINGVISTICKÝ VÝZKUM SITUACE ROMŠTINY

Výsledky *Sociolingvistického výzkumu situace romštiny*[14] na území ČR dokládají jazykovou směnu romštiny, která převažovala v komunikaci starších generací Romů, za češtinu, která převažuje zejména u mladší generace Romů.

Výzkum[15] dokládá, že nejvýše jedna třetina Romů ve školním věku bude schopná v budoucnu předávat romštinu svým dětem. Do budoucna tak lze předpokládat další prohloubení jazykové směny.

Jedním z faktorů negativně ovlivňujících mezigenerační přenos romštiny v ČR je vnímání romštiny mluvčími jako zbytečného jazyka a obecné podceňování romštiny jako plnohodnotného jazyka.

Podpora výzkumu a výuky romského jazyka je klíčová i v souvislosti se vzděláváním romských dětí, pro něž je jazyková vybavenost jednou ze vzdělanostních bariér[16].

V této oblasti je nutné:

- podporovat výzkum romštiny v ČR (včetně výzkumu jazykových postojů a zkoumání možností dalšího uplatnění tohoto jazyka a rozvoje jednotlivých dialektů romštiny);
- vzdělávat pedagogické pracovníky v rámci pregraduálního a postgraduálního vzdělávání v oblasti výuky dětí hovořících romským etnolektem češtiny;
- vytvářet materiály pro vzdělávání a metodickou podporu pedagogických pracovníků v oblasti práce s jinojazyčnými žáky a žáky s nedostatečnou jazykovou kompetencí češtiny;

---

12 Rozvoj a prezentace romské kultury vychází z přístupu vlády k národnostním menšinám, který je cílen na podporu rozvoje a prezentace kultur národnostních menšin, na podporu multikulturní výchovy a podporu integrace romských komunit. Za tímto účelem vláda vyčleňuje i prostředky ze státního rozpočtu a podporuje programy zaměřené na divadla, muzea, galerie, knihovny, dokumentační činnost a další aktivity romské národnostní menšiny. Nejvýznamnějšími dotačními tituly Ministerstva kultury jsou *Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin*; *Podpora integrace příslušníků romské komunity*; *Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin*; *Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění*; *Knihovna 21. století*.

13 Zachování a rozvoj romštiny jsou ukotveny v Evropské chartě regionálních a menšinových jazyků.

14 Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, jehož realizátorem byl Seminář romistiky – Ústav jižní a centrální Asie FFUK pro MŠMT ČR v roce 2008. Cílem výzkumu bylo zmapování situace romštiny v ČR se zřetelem na jazykovou kompetenci mluvčích romštiny, domény používání romštiny, typy a struktury faktorů, které používání romštiny ovlivňují.

15 Mezi pasivní mluvčí romštiny patří ti, kteří romštině (v různé míře) rozumí, ale (z různých důvodů) ji aktivně nepoužívají.

16 Na jedné straně se jedná o děti, pro něž je vzdělávací bariérou nedostatečná znalost češtiny v důsledku domácí alternativní jazykové výchovy, ale též jde o nedostatečnou připravenost pedagogických pracovníků rozpoznávat příčiny a zdroje této jazykové bariéry u svých žáků a kvalifikovaně pracovat na jejím překonání.

- podporovat vývoj metodických a didaktických materiálů i pomůcek pro výuku romštiny;
- včlenit romštinu do menšinového vysílání ve veřejnoprávních médiích, včetně titulkování romských příspěvků v audiovizuálních mediích a podpory menšinových romských médií (tj. tištěných i audiovizuálních, která romštinu využívají);
- podporovat literaturu psanou v romštině a její překlad.

Realizátor:

1. **MŠMT jako poskytovatel finanční podpory výzkumu romštiny a subjekt odpovědný za realizaci opatření směřujících k pedagogickým pracovníkům a k výuce romštiny v praxi;**
2. **MK jako poskytovatel finanční podpory edičním projektům týkajícím se romských periodik a literatury v rámci svých existujících dotačních programů;**
3. **Mediální rada České televize a Českého rozhlasu jako subjekty odpovědné za včlenění romštiny do menšinového vysílání.**

Uchování trvalé vzpomínky na utrpení Romů v období II. světové války

Genocida Romů v období II. světové války nebyla doposud uspokojivě vyřešena. Chybí cílené výzkumy k získání nových historických poznatků o zločinech z období nacistické okupace.

Současně narůstá počet osob, které utrpení Romů v cikánských táborech popírají, což svědčí o nedostatečné pozornosti, která je tématu romského holocaustu věnována ve veřejných sdělovacích prostředcích i při výuce na školách.

Za tímto účelem je nutné:

- podporovat výzkum romského holocaustu, popularizovat toto téma s využitím veřejných sdělovacích prostředků;
- podpořit vznik výukového centra v souladu s usnesením vlády č. 589 ze dne 4. května 2009;
- podpořit úpravu pietních míst, kde byly romské internační tábory v českých zemích – v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.
- prostřednictvím České školní inspekce vyhodnocovat rozsah a kvalitu výuky tématu romského holocaustu, zjišťovat další vzdělávací potřeby v této oblasti.

Realizátor:

1. **MŠMT jako realizátor úpravy pietního místa v Hodoníně u Kunštátu a poskytovatel finančních prostředků na výzkum romského holocaustu;**
2. **MŠMT ve spolupráci s Českou školní inspekcí jako iniciátor školní inspekce výuky tématu romského holocaustu na všech stupních vzdělávání;**
3. **MK jako realizátor úpravy pietního místa v Letech u Písku v souladu s usnesením vlády č. 589 ze dne 4. května 2009.**

Rozvoj kulturní identity Romů ve veřejnoprávních médiích

Cílem opatření je posílit kulturní identitu Romů a budovat pozitivní vztah veřejnosti k romské národnostní menšině prostřednictvím veřejnoprávních medií.

V tomto ohledu je nutné důsledněji prosazovat zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, který zahrnuje rozvoj kulturní identity obyvatel ČR, včetně příslušníků národnostních menšin.

Za tímto účelem je nutné:

- zefektivnit fungování Mediální rady České televize a Mediální rady Českého rozhlasu ve věci účinné kontroly korektnosti pořadů tak, aby obě média podávala objektivní a nezaujaté informace o příslušnících romských komunit, a tím zabránila jejich stigmatizaci a šíření negativního obrazu v očích veřejnosti;
- změnit programovou skladbu vysílání České televize tak, aby obsahovala pořady s romskou tematikou;

- doplnit Kodex České televize o zásadu otevřenosti k zaměstnávání příslušníků národnostních menšin;
- důslednější kontrolou programové skladby vysílání zabránit extremistickým skupinám v šíření jejich ideologie prostřednictvím veřejnoprávních médií[17] a podporovat ve vysílání rozvoj kritického myšlení veřejnosti podáváním objektivních informací o extremismu a jeho důsledcích.

Realizátor: Mediální rada České televize a Mediální rada Českého rozhlasu

[17] Je nutné zabránit špatné praxi, která proběhla v České televizi před volbami do Evropského parlamentu, kdy ČT umožnila Dělnické straně odvysílat v předvolebním vysílání klip Národní strany, v němž se hovořilo o konečném řešení cikánské otázky, parazitování či černém rasismu.

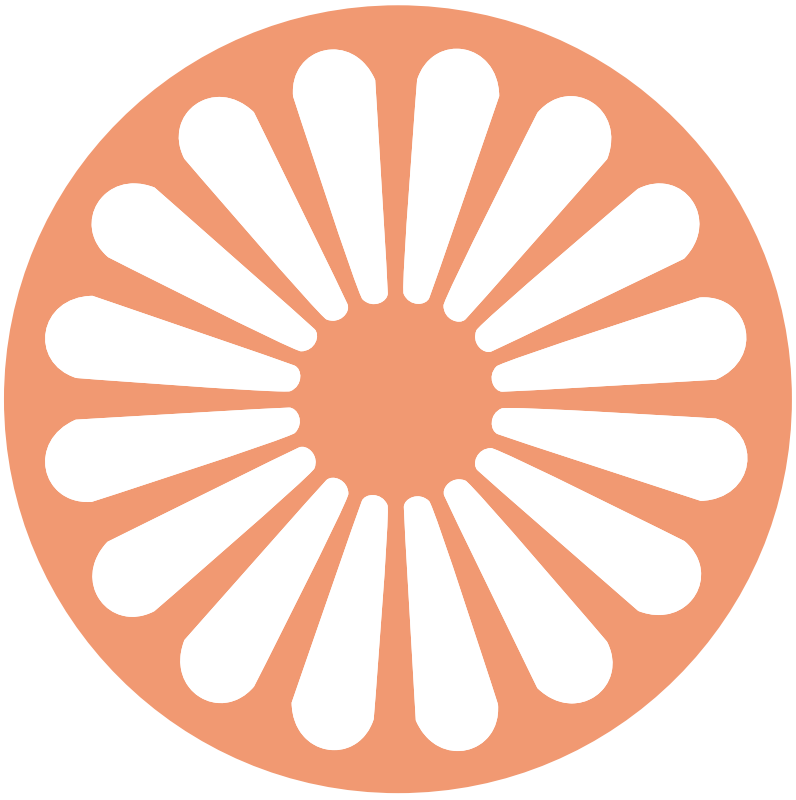

5. VZDĚLÁVÁNÍ

Dlouhodobou prioritou romské inkluze je oblast vzdělávání, která podmiňuje úspěšnost Romů na trhu práce, jejich ekonomickou nezávislost a sociální vzestup.

Vyšší vzdělanostní úroveň je klíčová pro proces emancipace Romů a otevírá jim prostor plnohodnotné participace na občanském i politickém životě.

Současné výzkumy dokládají, že romské děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí mají nižší šance na získání kvalitního vzdělání a v průběhu školní docházky vykazují ve srovnání s ostatními žáky nižší školní úspěšnost, která jim znemožňuje další studium na střední a vysoké škole, což negativně ovlivňuje i jejich budoucí pracovní kariéru.

Mezi stěžejní příčiny školní neúspěšnosti romských žáků na základních školách patří absence předškolního vzdělávání, nedostatečná participace rodičů dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí na vzdělávacím procesu, jazyková bariéra (romský etnolekt češtiny) a proces diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb žáků[18].

VÝZKUM MŠMT

Na nerovné šance v oblasti vzdělání poukazuje výzkum realizovaný MŠMT ve spolupráci s Ústavem pro informace ve vzdělávání v první polovině roku 2009[19]. Z celkového počtu všech romských žákyň a žáků ZŠ navštěvuje školy vyučující podle RVP ZV LMP téměř třetina (přesně 26,7 %), zatímco z celkového počtu ostatních žákyň a žáků navštěvovalo tyto školy pouze 2,17 %.

Šetření poukazuje na nerovné vzdělanostní šance romských žáků ve srovnání s ostatními žáky, jelikož pravděpodobnost, že romské dítě bude vzděláváno podle RVP ZV LMP, je mnohem větší než u ostatních dětí.

Většina žáků (více než 95 %), kteří absolvovali základní vzdělání podle přílohy pro lehké mentální postižení, studuje dále na středních školách poskytujících vzdělání bez maturity. V případě romských žákyň a žáků nejvíce absolventů RVP ZV LMP přechází na SŠ s výučním listem – kód E (65 %) a jenom 0,93 % těchto absolventů nastoupilo na střední školu ukončenou maturitou.

V případě romských absolventů vzdělaných podle RVP ZV nastoupilo do maturitního studia více než 30 %. Šetření tedy ukazuje velkou pravděpodobnost toho, že pokud žákyně či žák absolvuje základní vzdělání upravené podle RVP ZV LMP, dosáhne pouze na střední vzdělání bez maturity.

Kromě omezení šancí romských žáků na získání kvalitního vzdělání má segregace negativní celospolečenské dopady.

Vyčlenění romských dětí z klasických tříd a jejich vzdělávání v segregovaných školách v romských lokalitách znemožňuje jim i ostatním žákům vzájemný kontakt, a tím ohrožuje jejich připravenost na budoucí společné soužití (zvyšuje riziko nedůvěry, šíření předsudků a xenofobie mezi oběma skupinami).

---

[18] Vzdělávání romských žáků dle Rámcového vzdělávacího programu pro žáky s lehkým mentálním postižením probíhá se souhlasem zákonného zástupce a doporučení školského poradenského zařízení.

[19] Z celkového počtu 4 189 škol se do výzkumu zapojilo 2 713 škol, tedy 65 %, což lze považovat za reprezentativní vzorek.

Zásadní oblastí je zároveň pro zlepšení situace romských žáků i multikulturní výchova, která je již součástí Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy a jejímž cílem je zprostředkovat žákům poznání vlastního kulturního zakotvení, ale i porozumění odlišným kulturám, rozvoj smyslu pro spravedlnost, solidaritu a toleranci.

Vláda ČR již učinila kroky k vyrovnání šancí romských dětí ve vzdělávacím procesu a řadu let rozvíjí i financuje inkluzivní opatření, přesto však nedochází k zastavení mezigeneračního přenosu nízké vzdělanostní úrovně v romských komunitách, kdy je mezi Romy stále nízký počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných osob.

Záměrem vlády je nadále pokračovat v rozvoji a v realizaci vyrovnávacích opatření v oblasti vzdělávání tak, aby došlo ke zvýšení celkové vzdělanostní úrovně Romů.

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOSTI

Spojené státy americké měly v minulosti obdobnou zkušenost se segregací Afroameričanů ve vzdělávání. Řešením bylo využití afirmativních akcí, jejichž cílem bylo zlepšit celkové špatné postavení znevýhodněné skupiny ve vzdělávacím procesu. Opatření k vyrovnání šancí znevýhodněných se podařilo uskutečnit díky širokému konsenzu americké společnosti v 60. letech dvacátého století, neboť ta se chtěla vyrovnat s historickou skutečností otroctví Afroameričanů a s jejich dlouhotrvajícím utlačováním. Afirmativní akce byly uskutečněny s využitím systému kvót určujících minimální podíl osob ze znevýhodněné skupiny v oblasti vzdělávání. Díky afirmativním akcím v oblasti vzdělávání se zvýšil počet Afroameričanů mezi profesionály, tedy mezi kvalifikovanými a dobře placenými zaměstnanci, manažery a podnikateli, což vedlo k emancipaci a posílení společenského postavení této skupiny v americké společnosti.

V oblasti vzdělávání je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **zvýšit počet romských žáků a studentů v hlavním vzdělávacím proudu;**
2. **rozvíjet podmínky a modely pro inkluzivní vzdělávání ve školských zařízeních hlavního vzdělávacího proudu;**
3. **zvýšit školní úspěšnost romských žáků a studentů;**
4. **zvýšit počet romských studentů studujících na středních a vysokých školách, a tím zabránit jejich předčasnému vstupu na trh práce bez odpovídající kvalifikace.**

5.1 OPATŘENÍ V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ

Rozvoj sítě služeb *systému včasné péče*

Včasná péče[20] hraje nezastupitelnou roli v předcházení školní neúspěšnosti romských dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

VÝZKUM MŠMT

Ve výzkumu MŠMT[21] se podařilo prokázat efekt integračních nástrojů na školní úspěšnost romských dětí. Romské děti, které docházely do mateřské školy, jsou ve vzdělanostních drahách jednoznačně úspěšnější. Mateřské školy však navštěvuje stále menšinový podíl romských dětí ze sociálně vyloučených romských lokalit nebo lokalit sociálním vyloučením ohrožených (přibližně dvě pětiny).

Vliv přípravných ročníků na zlepšení vzdělanostních šancí není tak silný jako v případě mateřských škol. Mateřské školy či přípravné ročníky využívá celkově 48 % romských dětí (většinou rodiče volí jenom jednu z variant). Přibližně 52 % romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit nebo lokalit sociálním vyloučením ohrožených je bez předškolní přípravy.

Cílem opatření je zajištění provázanosti a dostupnosti včasné péče rodinám žijícím v sociokulturně znevýhodňujícím prostředí.

Za tímto účelem je nutné:

- zvýšit dostupnost a provázanost služeb včasné péče na lokální úrovni ve všech potřebných sociálně vyloučených romských lokalitách.

  Pro děti ve věku od 0–6 let by měly být dostupné sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi[22], jejichž činnost by měla být propojena s činností školských poradenských pracovišť.

  Prostřednictvím těchto služeb by mělo dojít k rozvoji rodičovských kompetencí tak, aby byli rodiče schopní úspěšně zajistit rozvoj potenciálu svých dětí, a tím jim usnadnit vstup do povinné školní docházky.

  Téma dostupnosti a kvality systému včasné péče na lokální úrovni by mělo být předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb, za něž nesou odpovědnost dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách primárně kraje.

  Pro rodiny s dětmi ve věkové kategorii od 3–6 let je nutné zajistit dostupnou síť zařízení předškolního vzdělávání, jež se uskutečňuje v mateřských školách, v přípravných ročnících, popř. v kombinaci s programem asistenta pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.
- soustavně působit na postoje rodičů znevýhodněných dětí a zvyšovat jejich informovanost o pozitivním vlivu účasti dětí v systému včasné péče na jejich školní úspěšnost.

  Vhodným nástrojem je včlenit osvětu a poradenství specificky zaměřené na oblast včasné péče do sociálních služeb probíhajících ve vyloučených romských lokalitách (např. jako součást terénní sociální práce a dalších sociálních služeb směřujících k sociální inkluzi).

---

[20] Opatření cílená na romské děti v předškolním věku vycházejí z *Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*, kterou zpracovalo MŠMT.

[21] Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

[22] Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého existují rizika ohrožení jeho vývoje nebo je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.

Realizátor:

1. **MŠMT jako zastřešující subjekt pro naplňování Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí;**
2. **MPSV jako poskytovatel finanční podpory výše uvedeným druhům sociálních služeb v rámci svých existujících dotačních programů;**
3. **kraje a krajské úřady ve spolupráci s Centry podpory inkluzivního vzdělávání jako iniciátoři rozvoje sítě zařízení a služeb v rámci systému včasné péče na lokální úrovni.**

Úprava činnosti školských poradenských pracovišť ve vztahu k diagnostice žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí

Významná část romských dětí je stále diagnostikována jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami a na základě diagnostiky jsou umisťovány do základních škol zřízených pro děti s lehkým mentálním postižením.

V roce 2009 provedlo MŠMT analýzu diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákyním a žákům.

Z výsledků analýzy vyplynulo, že diagnostické nástroje nejsou diskriminující vůči romským dětem, pokud jsou správně využívány.

Bylo zjištěno, že se problém týká spíše interpretace výsledků diagnostiky a spočívá spíše v tom, jak se s diagnostickými nástroji pracuje.

Za tímto účelem je nutné:

- přezkoumat obvyklý postup poradenských zařízení ve vztahu k diagnostice speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů ze sociokulturně znevýhodněného prostředí;
- navrhnout úpravy činnosti školských poradenských pracovišť v procesu diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí;
- upravit stávající studijní a vzdělávací programy pro pedagogy a pracovníky školských poradenských pracovišť, které budou vycházet z výsledků přezkumu a z navrhované úpravy jejich činnosti.

  Poradenští pracovníci by měli být vzděláváni v problematice správného užívání diagnostických nástrojů ve vztahu k dětem, žákyním a žákům ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí tak, aby dokázali odlišit vliv lehkého mentálního postižení a vliv faktorů vyplývajících ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.
- zvýšit prostupnost vzdělávacího systému, v němž bude pravidelně posuzována úspěšnost a rozvoj kompetencí žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP, které jsou potřebné pro vzdělávání dle RVP ZV, a rozvíjet další podpůrné mechanismy, které usnadní žákům vzdělávaným dle RVP ZV LMP přestup a setrvání v hlavním vzdělávacím proudu[23].

  Toto opatření by mělo být propojeno s osvětou ke zvýšení informovanosti rodičů těchto žáků o možnostech, výhodách a postupech zařazení dítěte do hlavního vzdělávacího proudu.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za přezkum postupu poradenských zařízení ve vztahu k diagnostice speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků**

[23] Přeřazení žáka, který je vzděláván podle RVP ZV LMP, do programu RVP ZV, je v současnosti možné dle vyhlášky 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Ustanovení v § 9, odst. 1 stanovuje, že zařazení žáka se zdravotním postižením do některé formy speciálního vzdělávání podle § 3 provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka. Ustanovení § 9, odst. 3 stanovuje, že dojde-li k významné změně speciálních vzdělávacích potřeb žáka se zdravotním postižením, zařazení tohoto žáka do režimu speciálního vzdělávání přezkoumá školské poradenské zařízení a případně navrhne úpravu tohoto režimu. V případě převzetí do jiného vzdělávacího programu zařadí ředitel školy žáka do ročníku, který odpovídá dosaženým znalostem a dovednostem.

a studentů ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, dále jako tvůrce příslušných doporučení a metodických pokynů.
2. školy a školská poradenská zařízení jako iniciátoři vzdělávání svých pedagogických a poradenských pracovníků[24].

Podpora a rozšíření programu *asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním*

Jedním z vyrovnávacích postupů v oblasti vzdělávání je program *asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.*

Jeho realizátoři narážejí na určité komplikace, které účinnost opatření snižují.

V praxi se na školách objevují rozdíly v činnostech, které asistenti pedagoga provádějí, proto je aktuální potřebou tohoto programu stanovit jasné kompetence a úkoly, jež by měli tito pracovníci v praxi naplňovat.

Na mnoha školách chybí asistentům pedagoga možnosti dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize, není zde jasně stanoven odpovědný subjekt, který by se měl těmito činnostmi zabývat[25].

Cílem opatření je výše uvedené překážky odstranit, a zvýšit tak efektivitu tohoto inkluzivního opatření.

Za tímto účelem je nutné:

- vytvořit metodický pokyn ke zřizování pracovního místa asistenta pedagoga[26] ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami.

  Tvůrcem metodické příručky by mělo být MŠMT ve spolupráci s kraji (záměrem je vytvořit pracovní skupinu MŠMT s účastí pracovníků krajských úřadů a Center podpory inkluzivního vzdělávání).

  Výstupem pracovní skupiny bude metodický materiál, v němž budou jasně vymezeny kompetence asistentů pedagoga a činnosti, kterými by se měli ve školách a školských zařízeních zabývat, dále doporučující a upřesňující obsah pracovní náplně asistenta pedagoga.
- nastavit účinný systém dalšího vzdělávání a metodické podpory asistentů pedagoga na školách.

  Kvalita programu asistenta pedagoga závisí na profesionalitě pracovníků, kteří v této pracovní pozici působí, kdy prostřednictvím dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize lze dosáhnout vyšší profesionality asistentů při práci se sociálně znevýhodněnými dětmi, žáky a studenty.

  Toto téma bude rovněž součástí činnosti výše uvedené pracovní skupiny.

Realizátor:
1. MŠMT ve spolupráci s kraji jako tvůrce metodického pokynu a metodické příručky pro výkon funkce asistent pedagoga ve školách.

***Vzdělávání a výchova dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí* jako součást vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků**

Klíčovou roli ve vzdělávání dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí hrají pedagogičtí pracovníci, zejména jejich připravenost na vzdělávání a výchovu dětí se specifickými vzdělávacími potřebami.

Cílem současných snah MŠMT je posílit kompetence školy a školských poradenských zařízení vůči žákům ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

---

[24] Dle připravené novely vyhlášky č. 73/2005 Sb. by za přípravu vhodných vyrovnávacích opatření měly být primárně zodpovědné školy, které by měly posilovat znalosti učitelů v problematice sociokulturně citlivé práce s dětmi a žáky se sociálním znevýhodněním.

[25] Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2008 schválená usnesením Vlády ČR č. 935 ze dne 20. července 2009.

[26] Asistenta pedagoga zřizuje ředitel školy se souhlasem krajského úřadu na základě § 16, odst. 10 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Klíčovým dokumentem pro tuto oblast je připravovaný *Národní akční plán inkluzivního vzdělávání*, kde je podpora žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí řešena komplexně.

Cílem opatření je:
1. zvyšovat odborné kompetence pedagogických pracovníků tak, aby byli schopni reagovat na specifické potřeby těchto dětí;
2. změnit klima na školách a zajistit otevřenost vzdělávacího systému k dětem s odlišnou kulturní a sociální zkušeností.

Vzdělávání by mělo směřovat k rozvoji kompetencí pedagogů v oblasti:
1. diagnostiky vzdělávací potřeb žáků;
2. sestavení a realizace individuálních vzdělávacích plánů ve vztahu k jejich specifickým potřebám, vyplývajícím z odlišné kulturní a sociální zkušenosti žáků;
3. k účinné spolupráci s rodiči znevýhodněných dětí.

Za tímto účelem je nutné:
- včlenit téma inkluzivního vzdělávání, práce s dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a téma romských dějin, kultury a jazyka do rámcových vzdělávacích programů středních škol s pedagogickým zaměřením;
- vytvořit doporučení pro vysoké školy, aby do svých akreditovaných studijních oborů zahrnuly i vzdělávání studentů pedagogických oborů ve výše uvedených oblastech.

  Součástí doporučení by mělo být i zdůraznění významu praktické výuky studentů pedagogických studijních oborů v institucích zabývajících se inkluzivním vzděláváním a romskou integrací.
- inkluzivní vzdělávání a výchova dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí by rovněž měly být součástí dalšího vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků působících v praxi.

  S metodickou podporou souvisí i pravidelná supervize, která umožňuje pedagogům získat náhled na vlastní práci a řešit každodenní problémy, kterým při výuce čelí.

  Klíčovou roli v oblasti metodické podpory a vzdělávání pedagogických pracovníků hrají *Centra podpory inkluzivního vzdělávání*, která jsou zřízena v každém kraji[27]. V nich fungují odborné týmy a poskytují metodickou podporu pedagogickým pracovníkům na všech úrovních vzdělávacího systému.

Realizátor:
1. MŠMT jako tvůrce doporučení pro vysoké školy;
2. školy a školská zařízení jako iniciátoři vzdělávání a rozvoje pedagogických i poradenských pracovníků.

Podpora romských žáků základních škol v *přestupu do systému sekundárního vzdělávání a terciárního vzdělávání*

Kvůli individuálně i strukturálně podmíněným bariérám není pro romské žáky a studenty snadné pokračovat ve studiu v systému sekundárního a terciárního vzdělávání.

Cílem opatření je:
1. nabídnout romským žákům a studentům podporu ke zvýšení jejich školní úspěšnosti a odstraňovat bariéry v přechodu na vyšší stupeň vzdělávání;
2. zabránit předčasnému odchodu romských dětí ze vzdělávacího procesu, a tím předejít jejich budoucí nezaměstnanosti.

Za tímto účelem by měly být uskutečněny následující kroky:
- úzce propojit činnost školských poradenských pracovišť s činností škol;

[27] V současnosti s výjimkou Karlovarského kraje.

Činnost pracovníků školských poradenských pracovišť by měla být úzce propojena se školami, kde by potřebným žákům měla být nabízena individualizovaná podpora formou cíleného poradenství, tvorby a realizace individuálních vzdělávacích plánů s maximálním zapojením žáků i jejich rodičů.

Součástí podpory by mělo být i zprostředkování dalších specializovaných návazných služeb odborníků.

Za tímto účelem je nutné:

- propojit činnost školy s programy doučování ke zvýšení školní úspěšnosti romských dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí;

  Program doučování by měl intenzivně probíhat zejména u romských dětí na druhém stupni základní školy, kdy se prokazatelně snižuje jejich školní úspěšnost a zvyšuje výskyt absencí, přitom školní úspěšnost v druhém stupni zásadně ovlivňuje přestup žáků do sekundárního stupně vzdělávání[28].

  V této oblasti má důležitou roli neziskový sektor, který programy doučování nabízí na lokální úrovni a propojuje je s celou řadou doplňkových rozvojových aktivit.
- uplatňovat komplexní přístup[29] při řešení situace žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí

  Jedním z předpokladů úspěšnosti romských žáků ve škole je stabilní rodinná situace a kvalitní zázemí pro přípravu na vyučování.

  Tento předpoklad nemůže být naplněn, pokud dítě vyrůstá v rodině, jejíž životní situace je komplikovaná celou řadou provázaných problémů (např. problémy s bydlením, s předlužením atd.).

  Stabilizace situace rodiny je možná s využitím modelu komplexní sociální práce s rodinou, jejímž prostřednictvím lze řešit dílčí problémy rodiny a zprostředkovat další specializované sociální služby i rozvojové aktivity směřující k sociální inkluzi[30].

  V mnoha lokalitách již existuje dostupná síť poskytovatelů sociálních služeb směřujících k sociálnímu začleňování, s nimiž mohou školy a školská zařízení navázat spolupráci, a tím zprostředkovaně zajistit lepší zázemí pro vzdělávání dětí ze sociálně vyloučených rodin.

  Příležitostí k navázání spolupráce mezi školami a poskytovateli sociálních služeb je tvorba střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.
- zajistit pro žáky posledních ročníků základních škol dostupnost kariérního poradenství s programy přípravy na přijímací zkoušky.

  Romské děti, které vyrůstají v sociokulturně znevýhodňujícím prostředí, kde je vysoká míra nezaměstnanosti, musí překonat celou řadu překážek při přechodu na vyšší stupeň vzdělávání.

  Setkávají se často s nižší podporou ze strany rodiny, v jejich blízkém okolí chybí pozitivní pracovně profesní vzory, což snižuje jejich motivaci pokračovat ve studiu a budovat profesní kariéru.

  Podpora znevýhodněných romských žáků by se měla na konci základní školní docházky zintenzivňovat a individualizovat.

  Její součástí by měla být práce na motivaci romských dětí i jejich rodičů k dalšímu vzdělávání, orientace v nabídce dalšího studia, plánování budoucí pracovní kariéry, příprava na přijímací řízení a přestup na další stupeň vzdělávání[31].

---

[28] Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

[29] Model komplexní práce s rodinou rozvíjí brněnské občanské sdružení IQ Roma servis, které v rámci svých projektů spolupracuje se vzdělávacími institucemi v Brně a nabízí jim komplexní „balíček" sociálních služeb, směřujících ke stabilizaci rodinné situace žáků a studentů středních škol. Metodologie komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit je popsána v publikaci *Metodický manuál Komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit* (http://www.iqrs.cz/download.php?sekce=15).

[30] Sociální pracovník vstupující do rodinného prostředí přebírá roli case managera, který zprostředkovává a koordinuje další dílčí aktivity ke stabilizaci rodinné situace a k podpoře úspěšnosti dítěte v hlavním vzdělávacím proudu (např. zajišťuje doučování, stipendia atd.).

[31] Cílené poradenství by mělo být propojeno s doplňkovými kurzy, individuálními pedagogickými konzultacemi, se studijním soustředěním před závěrečnými zkouškami, testy „nanečisto" jako možností vyzkoušet si úroveň svých znalostí. Součástí opatření by mohly být i jazykové kurzy a kurzy ke zvýšení počítačové gramotnosti.

Kariérní poradenství a individualizovaná dlouhodobá příprava na přestup do sekundárního stupně vzdělávání by měla být součástí výuky na všech základních školách, zároveň jsou pro tuto oblast klíčové NNO.

Osvědčenou praxí je i zapojení místních středních škol, učilišť a zaměstnavatelů do přípravy žáků na další studium.

- zajistit na lokální úrovni dostupnost programů pro přípravu romských studentů středních škol na studium na vysoké škole.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE:

V několika regionech realizovalo o. s. Slovo 21 projekt *„Dža dureder / Pokračuj"*. Projekt trval od března 2008 do července 2009 a navazoval na předchozí úspěšné projekty *Příprava romských středoškoláků na vysoké školy* a program *„Pale o Vudar – Otevřít dveře"*. Cílem projektu bylo umožnit zájemcům o vysokoškolské studium z řad Romů kvalitní přípravu a přispět ke zvýšení úspěšnosti u přijímacího řízení. V roce 2008 v souvislosti s tímto projektem vznikla i publikace *„Dža dureder – Pokračuj, příručka pro lepší orientaci uchazečů o přijetí na vysoké školy"*, která si klade za cíl zodpovědět základní otázky každého, kdo uvažuje o studiu na vysoké škole. Autorkou brožurky je Jiřina Šiklová. Aktivity projektu, zejména přípravné kurzy, probíhaly pro romské středoškoláky se zájmem dále pokračovat ve studiu v Praze, Plzni, Ústí nad Labem, Olomouci, Ostravě a Táboře.

- šířit pozitivní vzory v romských komunitách prostřednictvím cílených lokálně zaměřených kampaní, a tím působit na postoje znevýhodněných Romů ke vzdělávání;

Přítomnost vzdělaných Romů v romských komunitách má pozitivní vliv na motivaci této cílové skupiny ke vzdělávání, k uplatnění na trhu práce a k budování pracovní kariéry.

Prezentace pozitivních vzorů a jejich životní dráhy formou besed na školách s velkým počtem romských žáků či v rámci aktivit nevládních organizací nebo kampaní s využitím sdělovacích prostředků je jedním z nástrojů vedoucích ke změně postojů Romů k oblasti vzdělávání a celoživotního učení.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za dotační podporu vzdělávacích aktivit v rámci existujícího dotačního programu *„Program MŠMT na podporu vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí, žáků a studentů"* a programů z prostředků evropských strukturálních fondů;**
2. **MPSV jako poskytovatel finanční podpory sociálních služeb směřujících k sociálnímu začleňování, klíčových pro realizaci komplexní práce s rodinami sociálně znevýhodněných žáků v tíživé životní situaci.**
3. **Kraje[32] a krajské úřady se zapojením Center podpory inkluzivního vzdělávání při zajišťování dostupnosti vzdělávacích programů a provázanosti sociálních služeb pro znevýhodněné romské žáky a studenty.**

[32] Kraj hraje klíčovou roli v rozvoji vzdělávací soustavy ve své spádové oblasti. Dle § 9, odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání vypracovává v souladu s dlouhodobým záměrem vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji a předkládá jej MŠMT k vyjádření. Část dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy týkající se vzdělávání ve školách a školských zařízeních v kraji předkládá rada kraje zastupitelstvu kraje ke schválení. Tento záměr obsahuje analýzu vzdělávací soustavy v kraji a stanovuje na základě demografického vývoje, vývoje na trhu práce a záměru dalšího rozvoje kraje zejména cíle a úkoly pro jednotlivé oblasti vzdělávání, strukturu vzdělávací nabídky, především strukturu oborů vzdělávání, druhů a popř. typů škol a školských zařízení a jejich kapacitu a návrh na financování vzdělávání a školských služeb v kraji. Dlouhodobé záměry se každé 2 roky vyhodnocují a v případě potřeby upravují či doplňují.

Podpora *škol s celodenním programem*

Prostředkem k rozvoji lidských zdrojů ve vyloučených lokalitách mohou být školy s celodenním programem[33], které nabízejí vzdělávací a volnočasové aktivity nejen pro své žáky, ale i pro dospělé.

Charakteristickým rysem škol s celodenním programem je příznivé klima směrem ke komunitě, otevřenost a atmosféra porozumění, v níž mají všichni možnost a příležitost v maximální možné míře rozvinout svůj potenciál a naplnit své potřeby.

Školy s celodenním programem ve vyloučených lokalitách mohou svou činností působit desegregačně, neboť díky atraktivitě nabízených aktivit a inovativním projektům mohou zabránit odlivu majoritních žáků a zároveň být i vhodným prostředkem ke zlepšení vztahů mezi majoritou a obyvateli vyloučených lokalit.

Obyvatelům sociálně vyloučených romských lokalit mohou nabídnout příležitosti k rozvoji a k větší participaci na řešení záležitostí školy i pracovní příležitosti.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za dotační podporu škol s celodenním programem;**
2. **krajské úřady ve spolupráci s Centry pro inkluzivní vzdělávání jako iniciátoři rozšíření sítě těchto škol ve svých spádových oblastech.**

Podpora *celoživotního učení sociálně vyloučených Romů* s důrazem na rozvoj jejich funkční gramotnosti a dalších klíčových kompetencí

Větší důraz na počáteční a další vzdělávání Romů může být účinným prostředkem ke zvýšení jejich zaměstnatelnosti, a tím i k celkovému zlepšení jejich pozice na trhu práce.

Prioritní oblastí ve vzdělávání dospělých Romů je rozvoj klíčových kompetencí a funkční gramotnosti[34], které identifikoval výzkum Světové banky *„Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů*" jako nedostatečně rozvinuté.

Zásadními bariérami v této oblasti jsou nízká motivace Romů k celoživotnímu učení a nedostatek vzdělávacích příležitostí na lokální úrovni, kde by mohli znevýhodnění Romové své kompetence rozvíjet[35].

---

[33] Činnost školy vychází ze znalosti členů komunity, z jejich zájmů, potřeb i osobních problémů. České školy s celodenním programem nabízejí v současnosti vzdělávací a volnočasové aktivity, programy cílené na problémové skupiny mládeže, pořádání společenských akcí otevřených široké veřejnosti. Základním zdrojem financování těchto škol zapsaných v rejstříku škol jsou dotace ze státního rozpočtu na přímé náklady, na něž mají školy nárok bez ohledu na to, kdo je jejich zřizovatelem. Stejně tak je pro jejich činnost důležitý i příspěvek zřizovatele na provoz školy. Dalšími možnostmi financování jsou výnosy z vlastní činnosti (např. pronájem majetku ve správě školy), doplňková činnost školy (např. pronájem jídelny ke stravování veřejnosti), příjmy z kurzů a vzdělávacích akcí pořádaných školou, příjmy z projektů vyhlašovaných územně samosprávními celky podle působnosti školy, prostředky poskytované evropskými strukturálními fondy (působení školy jako společenského, kulturního a vzdělávacího centra), sponzoring, finanční prostředky získané od úřadů práce (např. zajišťují-li rekvalifikační kurzy pro nezaměstnané z regionu). (Analýza připravenosti prostředí v ČR a možností rozvoje komunitních škol, MŠMT 2009).

[34] Funkční gramotnost je definována jako schopnost participovat na světě informací. Nízká úroveň funkční gramotnosti se stává faktorem konkurenceschopnosti ekonomiky dané země i sociální soudržnosti, protože nízká úroveň gramotnosti některých skupin populace může vést až k jejich společenské marginalizaci. Funkční gramotnost ovlivňuje schopnost lidí efektivně se učit, a tím je ovlivněna i míra, do jaké může být realizována myšlenka celoživotního učení. Z nových požadavků sféry práce, které jsou důsledkem světové globalizace a vývoje nových technologií, organizace práce a struktury podniků, a tedy i nových požadavků na kvalifikaci pracovníků, vyplývají dále požadavky na další klíčové kompetence, pro které je charakteristická především jejich přenositelnost, tj. možnost využití v nových a nepředvídaných situacích. Typickými příklady klíčových kompetencí, jejichž využívání je podobné v různých situacích, při různých úlohách a v různých podmínkách, jsou např. metodologické kompetence – řešení problémů, používání informačních a komunikačních technologií; komunikativní kompetence – cizí jazyky, písemné a ústní vyjadřování; osobnostní kompetence – kritické myšlení, schopnost týmové práce, schopnost učit se, sebeřízení, sebekontrola; environmentální kompetence – schopnost reagovat na výzvy a hrozby, které přicházejí z oblasti životního prostředí a zdraví. Součástí klíčových kompetencí se stává i tzv. finanční gramotnost, tzn. schopnost jedince a domácností v oblasti tvorby rodinného rozpočtu, výběru finančních produktů apod. (http://www.et2010.cz/dokumenty/funkcni_gramotnost.php).

[35] Výzkum Světové banky odhadl sníženou funkční gramotnost Romů až na 40 %; tento deficit výrazně ovlivňuje schopnost Romů úspěšně se uplatnit nejen na trhu práce, ale i v majoritním prostředí obecně.

Za tímto účelem je nutné:

- systematicky ovlivňovat postoje této cílové skupiny a zvyšovat její motivaci k dalšímu vzdělávání v průběhu života i po skončení školní docházky;

  Postoj k celoživotnímu učení se vyvíjí už v dětství, proto je nutné začít včas působit na postoje romských dětí a mládeže tak, aby se další vzdělávání stalo běžnou součástí jejich budoucího života; ta podmiňuje nejen úspěšnost na trhu práce, ale i celkové fungování jednotlivce v moderní společnosti, což je výzvou pro současné pedagogické pracovníky působící na školách a ve školských zařízeních.

  Klíčová je i práce s motivací dospělých uchazečů o zaměstnání k dalšímu vzdělávání v průběhu poskytování veřejných služeb zaměstnanosti (zejména u znevýhodněných uchazečů na trhu práce, mezi něž patří i sociálně vyloučení Romové).
- zajistit dostupnost vzdělávacích aktivit[36] ve vyloučených lokalitách, jejichž prostřednictvím by mohli znevýhodnění Romové rozvíjet své kompetence.

  Významným předpokladem rozvoje sítě vzdělávacích aktivit je intenzivní spolupráce úřadů práce se zkušenými a kvalifikovanými poskytovateli vzdělávacích aktivit pro příslušníky romských komunit z neziskového a soukromého sektoru s využitím finančních prostředků z evropských strukturálních fondů.
- propojit realizaci vzdělávacích aktivit s poskytováním služeb péče o děti tak, aby se těchto aktivit mohly účastnit i romské ženy, které jsou z důvodu mateřství na dlouhou dobu odtrženy od příležitostí k dalšímu vzdělávání.

Realizátor:

1. **MŠMT jako poskytovatel finanční podpory v rámci existujících dotačních programů;**
2. **kraje a obce s rozšířenou působností se zapojením úřadů práce jako iniciátoři rozvoje nabídky vzdělávacích aktivit pro dospělé sociálně vyloučené Romy s důrazem na rozvoj jejich funkční gramotnosti a dalších klíčových kompetencí.**

[36] Významnou překážkou v procesu celoživotního učení znevýhodněných Romů je nedostupnost odpovídajících vzdělávacích aktivit v blízkosti jejich bydliště. V sociálně vyloučených lokalitách chybí často nabídka adekvátního vzdělávání pro dospělé, která by reflektovala potřeby trhu práce, ale i potřeby a preference místní romské komunity. Ze zkušeností poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé vyplývá, že Romové preferují spíše prakticky zaměřené kurzy v etnicky homogenní skupině a pociťují nedůvěru v subjekty, které nabízejí vzdělávání širokému okruhu účastníků, protože uvnitř takové skupiny prožívají větší obavy z neúspěchu a z předsudečného jednání.

6. ZAMĚSTNANOST

Výzkumy v oblasti zaměstnanosti dokládají nerovné postavení Romů na trhu práce ve srovnání s většinovou populací.

Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost znevýhodněných Romů vyplývá zejména[37]:

- z nesouladu mezi požadavky současných zaměstnavatelů a úrovní profesní kvalifikace znevýhodněných Romů;
- z existence diskriminace na trhu práce;
- z nedostatku pracovních příležitostí na otevřeném trhu práce.

Znevýhodnění Romové jsou vytlačováni na sekundární trh práce, kde získávají nestabilní pracovní příležitosti často bez pracovního kontraktu.

Nezaměstnanost Romů nepřináší negativní dopady jen pro jednotlivce, ale představuje i velké ekonomické ztráty pro národní hospodářství a ztrátu lidského kapitálu, který by za jiných podmínek mohl být využit ve prospěch produktivity.

Výdaje státu spojené s nezaměstnanou skupinou následně snižují společenskou pozici Romů, ohrožují celkovou společenskou soudržnost a mohou být podkladem pro šíření extremismu v české společnosti.

VÝZKUM SVĚTOVÉ BANKY[38]

Nezaměstnanost Romů představuje velké ekonomické ztráty pro stát spojené s chybějícími daňovými příjmy a s vyššími výdaji na sociální dávky. Experti Světové banky a CERGE-E uvádějí, že kvůli ní dosáhla v roce 2008 v ČR ztráta v oblasti produktivity výše 9,7 mld. Kč (365 mil. €). Výzkum Světové banky *„Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů"* ve sledovaných lokalitách dokládá, že v roce 2008:

- pouhých 27 % Romů v produktivním věku mělo zaměstnání ve srovnání s celostátním průměrem, kde mělo zaměstnání 66 % ekonomicky aktivních obyvatel; dalších 12 % Romů mělo pouze příležitostná zaměstnání;
- romské ženy v nejproduktivnějším věku participují na trhu práce méně (32 %) ve srovnání s celkovým podílem českých žen (62 %);
- romští muži v nejproduktivnějším věku jsou rovněž méně ekonomicky aktivní, pouze 63 % romských mužů jsou součástí pracovní síly, zatímco mezi českými muži tento podíl tvoří 95 %;
- 42 % romské mládeže ve věku 15–24 let včasně vstupuje na trh práce ve srovnání s celostátním průměrem, kde je ekonomicky aktivních 32 % mládeže;
- starší Romové ve věku 55–64 let naopak převyšují svůj protějšek v ekonomické aktivitě o 2 %, pravděpodobně z důvodu, že nesplňují podmínky nároku na starobní důchod.

---

[37] Podle výzkumu Světové banky *„Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů"* ovlivňuje ochotu Romů participovat na trhu práce také jejich závislost na sociálních dávkách, a to zejména v regionech ČR s nízkými mzdami, kde je malá poptávka po nízko kvalifikovaných pracovních silách a kde žije mnoho sociálně vyloučených Romů. Dalším významným faktorem je vysoká míra předlužení ve vyloučených romských komunitách, kdy je příjem z legálního zaměstnání ohrožen srážkami na úhradu dluhů a pohledávek. Touto částí se Koncepce zabývá v kapitole Předlužení.

[38] Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

Vláda vnímá uplatnění sociálně vyloučených Romů na trhu práce jako základní předpoklad stabilizace jejich životní situace a zlepšení jejich socioekonomické pozice ve společnosti[39].
Intervence vlády v oblasti situace na trhu práce vyžaduje zásahy směřující k odstranění strukturálních i individuálně podmíněných bariér.

Za tímto účelem vláda rozvíjí a využívá vyrovnávací postupy formou cílené asistence, jejichž prostřednictvím chce umožnit znevýhodněným Romům získat a udržet si pracovní místo[40].

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST

V mnoha zahraničních státech jsou ve prospěch vyrovnání šancí znevýhodněných skupin uzákoněny specifické vyrovnávací postupy, jejichž cílem je vyrovnat znevýhodnění na trhu práce, které je zapříčiněno tradičními postoji členů společnosti k těmto skupinám či strukturám. Vyrovnávací postupy vedou k překonání účinků předchozí diskriminace tak, aby znevýhodněná skupina mohla soutěžit s upřednostňovanou skupinou za stejných podmínek. Nejčastějšími formami vyrovnávacích postupů využívaných v zahraničí jsou:

- kvóty, které určují podíl osob ze znevýhodněné skupiny;
- upřednostnění znevýhodněné skupiny při přijímání do zaměstnání;
- vyhrazení odborného výcviku či rekvalifikačního kurzu pouze znevýhodněné skupině;
- přizpůsobení požadavků na pracovní pozici znevýhodněné skupině;
- finanční pobídky pro zaměstnavatele, které provádějí politiku prosazující rovné příležitosti.

Zvýšení participace a adaptability Romů na měnící se podmínky na pracovním trhu vyžaduje systémový, koordinovaný a interdisciplinární přístup všech institucí na centrální i na lokální úrovni.

V oblasti zaměstnanosti je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **zvýšit počet zaměstnaných Romů a Romek**[41]**, zejména těch dlouhodobě nezaměstnaných;**
2. **zvýšit zaměstnatelnost a profesní kvalifikaci romských uchazečů o zaměstnání intenzivnějším využíváním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti;**
3. **snížit výskyt diskriminace Romů na trhu práce.**

---

[39] Ačkoliv existuje řada strategických dokumentů a podpůrných opatření k posílení zaměstnatelnosti a zvýšení zaměstnanosti obyvatel ČR, situace romských komunit na trhu práce se postupem času i přes všechny snahy nezlepšuje. Podpůrná opatření v oblasti zaměstnanosti jsou obsažena zejména v *Národním akčním plánu sociálního začleňování 2008–2010*, v *Lisabonské strategii* a v *Národním programu reforem pro období 2008–2011*.

[40] Vyrovnávací postupy v oblasti zaměstnanosti spočívají zejména v dotační podpoře sociálních služeb směřujících k sociálnímu začleňování a vzdělávacích aktivit cílených na zvýšení zaměstnatelnosti příslušníky romských komunit. Jako vyrovnávací akce fungují i dotační podpora a investiční pobídky zaměstnavatelům, které jsou poskytovány úřady práce za účelem vytváření nových pracovních míst, rekvalifikace a školení nových zaměstnanců. Tyto dotace jsou poskytovány průřezově všem znevýhodněným skupinám na trhu práce bez ohledu na národnost či etnickou příslušnost.

[41] Romky jsou v tomto cíli specificky uvedeny, protože se jedná o obzvlášť zranitelnou cílovou skupinu, která překonává více bariér v přístupu k zaměstnání ve srovnání s romskými muži. Romské ženy jsou často na dlouhou dobu odtrženy od účasti na trhu práce z důvodu mateřství, vzhledem k tomu nemají tolik příležitostí k získání pracovních zkušeností a k dalšímu profesnímu rozvoji. Zásadní roli v tomto ohledu hrají i faktory jako je vnímání tradiční role romské ženy, spojované s pečovatelskou úlohou v rodině. Náročnost péče o zpravidla vícečlennou rodinu Romkám znemožňuje budovat profesní kariéru. Rovněž péče o dítě je další znevýhodňující faktor, neboť snižuje zájem zaměstnavatelů přijímat do pracovního poměru ženy s dětmi – těm jsou totiž připisovány nižší flexibilita a častější absence v zaměstnání. Samotná připisovaná příslušnost k romské národnostní menšině je další příčinou znevýhodnění na trhu práce. Šance romských žen na získání zaměstnání a budování pracovní kariéry jsou ovlivněny řadou handicapů, proto je nutné věnovat romským ženám specifickou pozornost.

6.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZAMĚSTNANOSTI

Reforma *veřejných služeb zaměstnanosti* ve prospěch znevýhodněných romských uchazečů o zaměstnání

Cílem opatření je změnit programy aktivní politiky zaměstnanosti tak, aby více reagovaly na specifické potřeby dlouhodobě nezaměstnaných Romů[42].

VÝZKUM SVĚTOVÉ BANKY

Experti světové banky identifikovali v oblasti služeb zaměstnanosti s ohledem na potřeby dlouhodobě nezaměstnaných Romů nízkou provázanost vzdělávacího systému a systému sociálního zabezpečení se službami českých úřadů práce.

V ČR je také nedostatek cílených opatření k prevenci budoucí nezaměstnanosti romských dětí a mládeže ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Chybí zde také větší specializace pracovníků úřadů práce. Poradci zaměření na práci s romskou menšinou by měli být schopní poskytnout služby citlivé k odlišné sociální a kulturní zkušenosti znevýhodněných romských uchazečů o zaměstnání.

Reforma veřejných služeb zaměstnanosti by měla zahrnovat následující kroky:

- zvýšit počet zaměstnanců veřejných služeb zaměstnanosti v přímé práci s klienty, aby měli dostatečnou kapacitu poskytnout uchazeči o zaměstnání se specifickými potřebami individualizovanou podporu „šitou na míru" jeho potřebám.
- vytvořit systém metodické podpory, celoživotního vzdělávání a supervize pro zaměstnance veřejných služeb zaměstnanosti.

  Vzdělávání by mělo probíhat v partnerství se zkušenými poskytovateli sociálních služeb a jeho součástí by měla být témata týkající se práce s příslušníky národnostních menšin, výcvik práce s motivací dlouhodobě nezaměstnaných a sociálně vyloučených osob a antidiskriminační vzdělávání.
- zajistit specializaci zaměstnanců veřejných služeb zaměstnanosti, na jejímž základě by mělo cíleně docházet k investicím do jejich vzdělávání, aby poradci zaměření na práci s romskou menšinou byli schopni poskytnout klientům kulturně citlivé služby.
- vytvořit systém profilování uchazečů o zaměstnání s ohledem na jejich vzdálenost od pracovního trhu a potřebu profesionální pomoci.

  Profilování umožňuje zaměstnancům veřejných služeb zaměstnanosti efektivněji přerozdělit čas a další zdroje s ohledem na potenciál uchazečů o zaměstnání získat a udržet si zaměstnání na otevřeném trhu práce.

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST

Pracovníci veřejných služeb zaměstnanosti v EU obvykle zařazují klienty do skupin od snadno umístitelných až po obtížně umístitelné, u nichž existuje řada bariér v přístupu na trh práce.

Základem zařazení uchazeče jsou faktory, podle nichž lze posuzovat snadnost či obtížnost umístění na trhu práce, jako je věk, doba trvání nezaměstnanosti, vzdělání, odborná praxe, úroveň profesních a klíčových kompetencí, funkční gramotnost a početní dovednosti, etnický původ, zdravotní postižení a jiné osobní charakteristiky.

Na základě kategorizace uchazečů potom věnují poradci diferencovaně čas a zdroje jednotlivým skupinám nezaměstnaných. Uchazečům o zaměstnání z první kategorie jsou dány samoobslužné možnosti hledání práce (např. přístup k PC a k internetu), zatímco uchazečům ze čtvrté kategorie (nejvzdálenější od trhu práce) jsou poskytovány takové intervence, jako jsou intenzivní poradenství nebo zvláštní programy zaměřené na zvýšení jejich zaměstnatelnosti.

[42] Mezi tyto potřeby patří zejména potřeba individualizované a intenzivnější podpory ze strany pracovníků úřadů práce, potřeba specifických služeb zaměstnanosti, potřeba harmonizace rodinného a pracovního života, garance nediskriminace v procesu hledání zaměstnání.

Realizátor:
1. MPSV – *Sekce politiky zaměstnanosti a trhu práce* jako zastřešující orgán ve spolupráci s úřady práce v jednotlivých regionech.

Podpora *sociálního podnikání* ve prospěch obtížně zaměstnatelných obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit

Sociální podnikání[43] řeší prostřednictvím samostatné podnikatelské aktivity a účasti na trhu práce otázky zaměstnanosti, sociální soudržnosti a místního rozvoje.

Sociální podnikání:
a) pomáhá reálně řešit prostřednictvím zaměstnávání a průběžné podpory obtížné životní situace občanů znevýhodněných na trhu práce;
b) snižuje administrativní zátěž spojenou s redistribučními transfery v tradičních systémech sociální pomoci (tj. na sociální služby; aktivní politika zaměstnanosti);
c) přináší alternativní zdroje financování pomáhajících systémů.

Sociální podnikání je jednou z cest k usnadnění vstupu obtížně zaměstnatelných Romů na otevřený trh práce a k odstranění jejich sociálního vyloučení (zejména těch bez potřebné kvalifikace, pracovních návyků a zkušeností).

Cílem opatření je iniciovat vznik nových sociálně podnikatelských subjektů pro obtížně zaměstnatelné skupiny obyvatel, mezi něž patří i Romové[44].

Nezanedbatelný je vliv zaměstnávání v sociálním podniku na sebehodnocení znevýhodněných zaměstnanců takového podniku, kteří se stávají plnohodnotnými členy a podílníky na chodu podniku a jsou odměňováni dle běžných podmínek na otevřeném nechráněném trhu práce.

Významnou finanční podporu vzniku nových podnikatelských aktivit zaměřených na sociální podnikání v ČR nabízí v programovém období 2007–2013 *Integrovaný operační program* v prioritní ose *Zvýšení kvality a dostupnosti veřejných služeb v oblasti intervence 3.1 c) investiční podpora poskytovatelům sociálních služeb*, dále *Operační program Praha – Adaptabilita* a *Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost*[45].

Cílem těchto dotačních programů[46] je iniciovat vznik nových sociálně podnikatelských aktivit, které rozšíří možnosti pomoci znevýhodněným skupinám (tedy také obtížně zaměstnatelným Romům) a mohou zároveň nabídnout efektivní způsob distribuce této pomoci na komerčním základě, nikoli na složitých administrativně náročných redistribučních transferech (např. pomocí dotačních systémů).

---

[43] Subjekty sociálního podnikání (sociální podniky) jsou soukromá sdružení či společnosti, vznikající z vlastní vůle sdružených občanů za účelem naplňování jejich společně definovaného zájmu pomocí podnikatelských aktivit či jiných ekonomických zdrojů, s přístupem k veřejným financím. Společně a demokraticky definovaný zájem, ať už ve vztahu k vlastním členům nebo v širším společenském kontextu, je vždy nadřazen maximalizaci zisku, který je používán jako prostředek a není vnímán jako prioritní cíl.

[44] Prvotním účelem sociálního podnikání není vytváření zisku, ale provádění sociálně prospěšné činnosti s využitím ekonomických nástrojů. Sociální podnik si klade za cíl zvýšit schopnosti a dovednosti znevýhodněných osob na trhu práce tak, aby vzrostly jejich šance získat a udržet si pracovní místo na otevřeném trhu práce. Za tímto účelem zaměstnává maximálně 55 % znevýhodněných osob a jeho zaměstnanci jsou aktivně zapojeni do činnosti firmy, kdy musí jasně rozumět svému podílu práce na fungování firmy a podílejí se i na jejím řízení. Díky tomu je soustavně posilován pocit spoluodpovědnosti a spolurozhodování, kromě toho jsou zaměstnanci úzce seznámeni s oblastí podnikání, což jim může pomoci v budoucnu rozvíjet vlastní samostatně výdělečnou nebo jinou podnikatelskou činnost. Sociální podnikání nelze zúženě chápat jako jeden z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, nicméně lze jej těmito nástroji propojit, pokud zaměstnanci současně využívají motivační, poradenské a rekvalifikační programy. Kromě toho jim zaměstnavatel může zprostředkovat další vzdělávání a rozvoj profesní kvalifikace.

[45] Finanční zdroje pro sociální podniky by měly plynout i z veřejných prostředků vyčleněných na veřejné zakázky, kdy veřejná správa může za určitých podmínek zadávat realizaci veřejných zakázek přímo sociálním podnikům tak, aby se jich mohly účastnit a získat přístup k dalším podnikatelským příležitostem. Přístup sociálních podniků k veřejným zakázkám vede k úspoře veřejných prostředků vynakládaných na nezaměstnanost (např. na dávky v nezaměstnanosti).

[46] Tato podpora má rovněž za úkol pomoci najít a definovat optimální model sociálního podnikání v prostředí České republiky, a vytvořit tak nezbytné předpoklady pro implementaci sociální ekonomiky jako standardního nástroje sociální politiky a politiky podpory podnikání.

Ve vztahu k cílové skupině opatření je aktuální potřebou podpora podnikatelů zabývajících se sociálním podnikáním v praxi ve formě odborných konzultací, dále nabídka příležitostí ke vzdělávání, sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe tak, aby mohli snáze dostát současným požadavkům trhu.

Realizátor:

1. **MPSV jako poskytovatel finanční podpory podnikatelským aktivitám zaměřeným na sociální podnikání v rámci OP LZZ, *Integrovaného operačního programu* v rámci podpory *3.1 Služby v oblasti sociální integrace*, dále jako subjekt podporující vzdělávání a sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe u těch, kteří se oblastí sociálního podnikání zabývají;**
2. **Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách jako koordinační subjekt nabízející podporu zájemcům o podnikatelské aktivity při zpracování projektů zaměřených na sociální podnikání na lokální úrovni a prostor pro sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe.**

***Podnikání* jako součást rámcových vzdělávacích programů škol a rekvalifikačních kurzů**

Posílení ekonomické aktivity Romů může probíhat i prostřednictvím samostatné výdělečné nebo jiné podnikatelské činnosti.

V praxi byla identifikována obava a nízká informovanost v oblasti zahájení i provozování podnikatelské činnosti a to nejen u Romů, ale celkově u občanů ČR.

Cílem opatření je zvýšit informovanost české populace a odbourat její obavy ze zahájení podnikatelské činnosti.

Podnikání by mělo být součástí vzdělávacích oblastí *rámcových vzdělávacích programů škol* tak, aby jej mohly běžné školy zařadit do svých školských vzdělávacích programů.

Stejně tak by měly být vytipovaným romským zájemcům o podnikání nabízeny takto zaměřené *rekvalifikační kurzy a individuální odborné poradenství při zahájení podnikatelské činnosti*.

Rovněž je zapotřebí vytvořit i vhodné dotační programy, které umožní vzdělávacím institucím rozvíjet inovativní programy pro zájemce o podnikání z řad studentů či uchazečů o zaměstnání (např. podpora při zpracování podnikatelských záměrů, stáže ve firmách atd.).

Realizátor:

1. **MŠMT ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým a Národním ústavem odborného vzdělávání jako garanti včlenění tématu do rámcových vzdělávacích programů v souladu s harmonogramem revizí rámcových vzdělávacích programů;**
2. **MPSV – Sekce politiky zaměstnanosti jako subjekt podporující realizaci takto zaměřených rekvalifikačních kurzů a odborného poradenství.**

Tvorba a implementace *strategie k rozvoji lokálního trhu práce ve vyloučených romských lokalitách*

Za účelem hospodářského rozvoje a zvýšení zaměstnanosti ve vyloučených lokalitách[47] je nutné vytvářet cílené strategie rozvoje lokálního trhu práce, které by zohledňovaly specifickou situaci regionu a úroveň jeho hospodářského rozvoje.

---

[47] Zaměstnanost Romů je ovlivněna situací na lokálním trhu práce (tj. celkovou hospodářskou situací, mírou nezaměstnanosti, počtem a strukturou pracovních míst, využívanou politikou zaměstnanosti). Trh práce v sociálně vyloučených lokalitách dává lidem, kteří jsou na něj odkázáni, malé šance na získání zaměstnání, neboť je pro něj charakteristický nedostatek pracovních příležitostí, nevýhodnost pracovních míst co do obsahu práce, jistoty zaměstnání i nízkého příjmu bez šancí na jeho růst. Místní pracovní trhy se naopak stávají pastí pro obyvatele lokalit, jejichž možnosti dojíždět za prací jsou omezené. Některé kategorie místních obyvatel navíc obecně hledají jen velmi obtížně zaměstnání kvůli nízké kvalifikaci, nedostatečné úrovni pracovních návyků a dalším znevýhodňujícím faktorům, což zvyšuje riziko výskytu dlouhodobé, opakované a v domácnostech koncentrované nezaměstnanosti na tomto území. Podle zpráv o situaci v krajích se nezaměstnanost Romů ve vyloučených lokalitách pohybuje v rozmezí od 75–90 %. Východiskem pro tvorbu této strategie je zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

Tato strategie by měla sloužit k tvorbě dílčích projektů v oblasti zaměstnanosti a k nastavení efektivní aktivní politiky zaměstnanosti na daném území.

Cílem strategie je:

1. využít plně potenciál i příležitosti rozvoje, které má lokalita k dispozici;
2. zvýšit počet pracovních příležitostí v sociálně vyloučených lokalitách;
3. zajistit sociálně vyloučeným obyvatelům romských lokalit dostupnost aktivit, které jim umožní najít a dlouhodobě si udržet pracovní místo;
4. zabránit případné roztříštěnosti či kolizi opatření směřujících k obyvatelům sociálně vyloučených romských lokalit a tím i plýtvání finančních prostředků, které jsou k tomuto účelu vynakládány.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Zlepšováním situace regionu prostřednictvím tvorby strategických plánů a navázáním partnerství mezi klíčovými subjekty pro oblast hospodářského rozvoje a zaměstnanosti se zabývá od roku 1993 *Agentura pro regionální rozvoj*, a. s. Jejím záměrem je napomáhat při restrukturalizaci regionu Severní Moravy a Slezska. Při tvorbě regionální strategie využívá agentura bohaté zkušenosti partnerských agentur členských zemí Evropské unie a potenciálu regionu v oblasti hospodářství. Za účelem ekonomického rozvoje a sekundárně restrukturalizace místního trhu práce pomáhá obcím a partnerským subjektům zpracovat strategické rozvojové dokumenty na základě sociálněekonomické analýzy obce/města, jejich vize rozvoje a priorit. Vytvořené strategie slouží k tvorbě cílených opatření a ke zpracování a realizaci projektů na lokální, národní i mezinárodní úrovni vedoucích k posílení ekonomické základny regionu, k získání nových investic, ke zvýšení množství, škály a kvality pracovních míst, k podpoře vzniku, růstu a stabilizace nových i stávajících podniků. Agentura při své činnosti staví na jednom z nejvýznamnějších principů – na rozvoji spolupráce a partnerství.

Strategie by měla vzniknout na základě dialogu zainteresovaných subjektů, které mohou ovlivnit situaci na lokálním trhu práce (tj. úřadů práce, klíčových zaměstnavatelů, zástupců romských komunit, romských poradců, poskytovatelů sociálních služeb atd.).

V první fázi je nutné uskutečnit podrobnou sociálně-ekonomickou analýzu lokálního trhu práce[48].

Součástí opatření by měla být cílená podpora místních zaměstnavatelů k tvorbě a k rozvoji zaměstnatelnosti obyvatel romských lokalit s využitím dotací úřadu práce[49].

K posílení zaměstnanosti je nutné zvýšit pracovní mobilitu vybudováním funkční infrastruktury, finanční podporou zaměstnavatelů, kteří zajišťují dopravu svým zaměstnancům, a finanční kompenzací vyšších nákladů na dopravu do zaměstnání obyvatelům vyloučených lokalit prostřednictvím dávek v hmotné nouzi.

Zásadním úkolem je vytvořit funkční a dostupnou síť služeb ke zvýšení zaměstnatelnosti znevýhodněných obyvatel vyloučených romských lokalit, která bude zahrnovat jak veřejné služby zaměstnanosti, tak i aktivity subjektů v neziskovém a soukromém sektoru (tj. individuální i skupinové poradenství v oblasti zaměstnanosti propojené

---

[48] Tato analýza by měla obsahovat počet a strukturu zaměstnavatelů podle odvětví, analýzu poptávky po práci, zjištění bližších charakteristik pracovní síly a jejích specifických potřeb v oblasti zaměstnanosti, zjištění efektivity využívaných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, potenciálu i dalších zdrojů lokality využitelných ke zvýšení hospodářské činnosti. Analýza místního trhu práce by mohla být v lokalitách, v nichž působí Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, propojena s realizací dlouhodobého monitoringu, který byl vládou uložen usnesením č. 8/2006 ze dne 4. ledna 2006 k Návrhu provedení dlouhodobého monitoringu situace romských komunit v České republice.

[49] Jedná se zejména o příspěvky na vytváření společensky účelných a veřejně prospěšných pracovních míst, které poskytují úřady práce.

s terénní sociální prací s uživateli služeb, dále navazující vzdělávací aktivity a rekvalifikační kurzy).

Poskytovatelé výše uvedených aktivit by měli hrát nezastupitelnou roli ve stimulaci místních zaměstnavatelů a nabízet jim podporu při hledání vhodných pracovníků z řad příslušníků romských komunit i praktickou pomoc v průběhu jejich zkušební doby (tj. poradenství, mediaci, zprostředkování dalších vzdělávacích či rekvalifikačních kurzů).

Součástí těchto služeb by měl být i antidiskriminační servis, jehož prostřednictvím dojde k praktickému uplatnění antidiskriminační legislativy. Jeho součástí by měly být následující aktivity[50]:

1. poradenství ke zvýšení informovanosti o možnostech řešení nerovného zacházení;
2. mediaci v případě mimosoudního vyjednávání;
3. zastupování u soudu;
4. testing diskriminace za účelem včasného odhalení diskriminujících praktik subjektů na trhu práce.

Specifická pozornost při tvorbě strategie by měla být věnována zranitelným skupinám Romů na trhu práce, mezi něž patří romské ženy, u nichž je přístup na trh práce komplikovaný náročnou péčí zpravidla o vícečlennou rodinu, což jim znemožňuje rozvoj profesní kvalifikace, celoživotní vzdělávání a budování pracovní kariéry.

Z tohoto důvodu je nutné:

- rozvíjet pružné formy organizace práce, které umožní harmonizaci rodinného a pracovního života romských žen (např. rozvoj pracovních příležitostí na částečný úvazek);
- rozvíjet specifické vzdělávací aktivity a rekvalifikační programy k usnadnění návratu romských žen na trh práce po mateřské dovolené a nabízet jim praktickou pomoc při adaptaci na požadavky trhu práce;
- zajistit dostupnost péče o děti v sociálně vyloučených lokalitách.

Realizátor:

1. **MPSV – Sekce služeb zaměstnanosti jako poskytovatel finanční a metodické podpory pro realizaci aktivní politiky zaměstnanosti na lokální úrovni;**
2. **MPSV – odbor sociálních služeb a sociálního začleňování jako poskytovatel dotací ze státního rozpočtu k financování běžných výdajů souvisejících se základními činnostmi při poskytování sociálních služeb, dále jako poskytovatel dotací na realizaci opatření směřujících k sociálnímu začleňování z Evropského sociálního fondu v rámci OP LZZ (oblast priority 3.2 – Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit);**
3. **Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách ve spolupráci s Centry regionálního rozvoje jako iniciační a koordinační subjekt při tvorbě a realizaci *strategie k rozvoji lokálního trhu práce ve vyloučených lokalitách*.**

***Prosazování principu diverzity* v českém podnikatelském prostředí a ve veřejné správě**

V českém prostředí se stále objevuje uzavřenost zaměstnavatelů, budování etnicky homogenních pracovních týmů a odmítavé postoje či přímo diskriminující praktiky vůči příslušníkům jiných národnostních a etnických menšin[51].

---

[50] „Diskriminace": Manuál pro pracovníky institucí, Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva, Praha 2006.

[51] Zahraniční zkušenosti podnikatelských subjektů hovoří jasně o jejich ekonomickém přínosu, o kulturním obohacení pracovního prostředí i o přílivu nových zkušeností a nápadů užitečných pro podnikání.

Cílem opatření je:

1. zvýšit zájem zaměstnavatelů o zaměstnávání Romů, kteří patří mezi opomíjenou pracovní sílu;
2. zvýšit počet romských pracovníků v podnicích i ve veřejné správě.

Prosazování principu diverzity v oblasti zaměstnanosti by mělo v praxi vést ke kultivaci pracovních vztahů, k pochopení vzájemných odlišností a ke snížení výskytu xenofobie.

Tento princip znamená vytvořit v podnikatelské sféře a ve veřejné správě takové podmínky, které umožní všem pracovníkům bez ohledu na jejich individuální odlišnosti plně rozvinout jejich osobní potenciál.

Zejména veřejná správa by jako moderní instituce měla být otevřená k přijímání příslušníků romských komunit a vytvářet podpůrné mechanismy, které povedou u Romů k získání i k udržení zaměstnání v této sféře.

Prosazování principu diverzity by mělo probíhat:

- formou celorepublikových i regionálních kampaní směřujících nejen k zaměstnavatelům v soukromém i veřejném sektoru, ale i k široké veřejnosti s cílem ovlivnit jejich postoje k lidem odlišné národnosti či rasy v pracovním týmu;

  Kampaně by měly zdůrazňovat přínosy vyplývající z diverzity pracovního týmu a prezentovat pozitivní vzory v romských komunitách – tedy Romy, kteří se úspěšně uplatnili na trhu práce, a zkušenosti jejich zaměstnavatelů.

  Předpokládaný rozsah finančních nákladů na tuto kampaň je zhruba 6 milionů Kč.
- formou praktické podpory zaměstnavatelů i zaměstnanců v průběhu hledání práce i zaměstnávání příslušníků romských komunit.

  Praktická podpora by měla spočívat v nastavení správného procesu přijímacího řízení v souladu s principem rovného zacházení i principem diverzity, dále v poradenství k vytvoření vhodných podmínek na pracovišti.

  Potenciálním realizátorem opatření by mohli být poskytovatelé sociálních služeb podporujících zaměstnanost znevýhodněných Romů, kteří mohou za tímto účelem využít dotační podporu ESF.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Na podobném principu funguje podpora zaměstnavatelů při zaměstnávání Romů ve Španělsku v rámci programu Acceder, jehož realizátorem je organizace Fundación Secretariado Gitano. Pracovníci programu jsou kromě přímé práce s příslušníky romských komunit v intenzivním kontaktu se zaměstnavateli svých romských klientů, poskytují jim poradenství a přispívají k vyvracení stereotypů a předsudků o Romech v zaměstnání, které vůči Romům mohou uplatňovat nejen zaměstnavatelé, ale i zaměstnanci firmy.

- formou oceňování zaměstnavatelů, kteří nediskriminují a jsou otevření k přijímání příslušníků jiných národnostních menšin, tedy i Romů.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Od roku 2007 udílí IQ Roma servis, o. s. zaměstnavatelům, kteří se hlásí k zásadě rovného zacházení a ve své praxi nediskriminují uchazeče o práci a pracovníky pro jejich etnický původ a národnost, značku Ethnic Friendly zaměstnavatel. Klienti organizace a další lidé (nejen) romského původu tak dostávají jasný signál, že nemají rezignovat na hledání práce z důvodu odmítnutí pro svůj původ, protože jsou zde zaměstnavatelé, kteří jim dají stejnou příležitost jako všem ostatním[52].

[52] Více informací viz www.ethnic-friendly.eu.

Realizátor:
1. **MLP jako zastřešující subjekt kampaní a oceňování zaměstnavatelů otevřených přijímání příslušníků romských komunit do pracovního poměru;**
2. **MPSV – Odbor sociálních služeb a sociálního začleňování jako poskytovatel dotační podpory poskytovatelům sociálních služeb zaměřených na praktickou podporu zaměstnavatelů v průběhu zaměstnávání Romů.**

Boj proti nelegálnímu zaměstnávání[53],
Široce rozšířená zadluženost romských rodin zvyšuje ochotu sociálně vyloučených Romů pracovat nelegálně bez pracovního kontraktu, což je jeden ze způsobů ochrany jejich příjmů před exekucí a dalšími srážkami.

Této situace zneužívají mnozí poskytovatelé nelegální práce, kteří cíleně vstupují do sociálně vyloučených romských lokalit a vyhledávají zde levnou pracovní sílu.

Sociálně vyloučení Romové si přitom mnohdy neuvědomují dlouhodobé důsledky svého jednání, kdy za ně poskytovatelé nelegální práce neodvádějí odvody na zdravotní a sociální pojištění, a tím je vystavují dluhům na zdravotním pojištění, ohrožují jejich sociální zabezpečení v období nemoci, mateřství, stáří atd.

Cílem opatření je zejména snížit výskyt nelegální práce v sociálně vyloučených romských lokalitách a zvýšit informovanost příslušníků romských komunit o jejích dlouhodobých negativních dopadech.

Za tímto účelem je nutné:
- průběžně monitorovat výskyt nelegální práce a důsledně ji postihovat[54];
  Musí dojít k posílení role úřadů práce i inspektorátů práce jako kontrolních orgánů a subjektů udílejících sankce.
- zvýšit informovanost příslušníků romských komunit o všech negativních dopadech nelegálního zaměstnávání;
  Tvrdé postihy by měla doprovázet měkká a preventivně zaměřená opatření ke zvýšení informovanosti romských komunit o rizicích a o dlouhodobých důsledcích spojených s výkonem nelegální práce.

Osvětová činnost by měla být primárně zaměřená na mladé Romy, kteří na trh práce teprve vstupují, dále na nezaměstnané Romy, u nichž nedostatek pracovních příležitostí na otevřeném trhu práce zvyšuje ochotu pracovat nelegálně.

Téma nelegální práce by mělo být součástí poradenství v oblasti zaměstnanosti, občanské nauky a finančního vzdělávání na školách.

Osvěta by měla včleněna i do poskytování sociálních služeb,

[53] Nelegální práce je pojem, který je vymezen v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Nelegální práce je podle tohoto zákona: 1) pokud fyzická osoba nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nejde-li o osobu uvedenou v manžela nebo dítě této fyzické osoby nebo 2) pokud cizinec nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nejde-li o osobu uvedenou v manžela nebo dítě této fyzické osoby, nebo ji vykonává v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona povolení k zaměstnání vyžadováno.

[54] Systém kontrolní činnosti ve vztahu k nelegální práci a sankce za správní delikt, za nějž je nelegální práce považována, jsou vymezeny v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti v § 139 a v § 140. Fyzické osobě, která vykonává nelegální práci, hrozí pokuta do 10 000 Kč. Fyzické osobě, která umožní výkon nelegální práce, může být uložena pokuta do výše 500 000 Kč. Právnické osobě nebo podnikající fyzické osobě, která umožní výkon nelegální práce, může být uložena pokuta do výše 5 000 000 Kč.

které probíhají v sociálně vyloučených romských lokalitách, dále sociálního poradenství v rámci systému pomoci v hmotné nouzi.

Realizátor:

1. **MPSV – Sekce politiky zaměstnanosti ve spolupráci s úřady práce v regionu jako orgány odpovědné za monitorování a postihování nelegální práce i osvětu v rámci veřejných služeb zaměstnanosti;**
2. **pověřené obce[55] jako orgány pomoci v hmotné nouzi v roli realizátorů osvěty.**

[55] Pověřené obce, které fungují jako orgány pomoci v hmotné nouzi, vyplácejí dávky v hmotné nouzi. Nelegální práce bez pracovního kontraktu může být jednou z příčin sankčního zastavení vyplácení dávek či přímo jejich odebrání, což může vyústit do mnoha dalších návazných vážných problémů, které se zastavením poskytování finančních prostředků formou dávek souvisejí (např. vznik dluhů na nájmu, předlužení, prohloubení materiální chudoby atd.). Je nutné, aby uplatňování sankcí ve formě zastavení dávek bylo propojeno s intenzivní a preventivně zaměřenou osvětou cílenou na dlouhodobé dopady nelegální práce. Tato osvěta propojená s poskytováním příslušných dávek by měla být součástí komplexněji pojaté pomoci v hmotné nouzi, která je propojena i s poskytováním sociálního poradenství, zaměřeným na sociální začleňování osob v hmotné nouzi.

7. PŘEDLUŽENÍ

Sociální vyloučení romských komunit má svou ekonomickou dimenzi, která bývá spojována s materiální deprivací a s adaptačními strategiemi zaměřenými na přítomnost.

Některé vyloučené romské rodiny řeší hmotnou nouzi půjčkami a využíváním nestandardních finančních produktů, což vede ke zvyšující se míře zadluženosti v této cílové skupině.

Nedostatečné příjmy a chudoba romských rodin spouštějí bludný kruh dluhů, kdy se dlužníci snaží uhradit své pohledávky dalšími půjčkami.

Nejzávažnějším problémem je destruktivní zadlužování romských rodin[56] u poskytovatelů vysoce zpoplatněných úvěrů, kdy v tomto odvětví působí subjekty, které cíleně zneužívají nedostatků v legislativě a nevědomosti lidí ke snadným ziskům, placeným převážně daňovými poplatníky[57].

Kritickým okamžikem je situace, kdy dlužníci přestávají být schopni splácet své závazky – tato situace se nazývá předlužení[58].

Předlužení rodin žijících v podmínkách sociálního vyloučení představuje jednu z největších překážek v jejich integraci a snižuje jejich ochotu pracovat legálně.

VÝZKUM SVĚTOVÉ BANKY

Výzkum Světové banky[59] hodnotí předlužení jako jeden ze zásadních faktorů, který negativně ovlivňuje motivaci obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit k participaci na trhu práce.

Jakmile Romové uzavřou pracovní poměr, stává se jejich mzda předmětem vymáhání dluhu, takže nelegální práce a pobírání sociálních dávek je v tomto ohledu pro předlužené romské domácnosti jednou ze strategií, jak ochránit svůj příjem před srážkami.

Součástí tohoto výzkumu je rovněž doporučení učinit poradenství pro řešení zadluženosti a programy zaměřené na zvyšování finanční gramotnosti jako hlavní prvek aktivizace dlouhodobě nezaměstnaných příjemců sociálních dávek.

Problematika předlužení, jež se zdaleka netýká jen romských rodin, je natolik závažná, že vyžaduje řadu preventivních, represivních a kontrolních opatření, která povedou k zastavení hlubšího sociálního propadu předlužených domácností.

---

[56] Jedná se zejména o náklady na prevenci a řešení kriminality související s řešením situace akutního zadlužení, náklady na ústavní výchovu dětí odebraných z rodin ze sociálně ekonomických důvodů, ztráty na povinných platbách vzniklé kvůli nelegální práci osob postižených exekucí, náklady na sociální dávky atd. (publikace „Zadlužování": Evaluace protidluhových programů Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, Praha 2009).

[57] Důvodem pro využívání neseriózních finančních produktů je nezaměstnanost dlužníků, kteří nejsou výdělečně činní: obracejí se se žádostí o půjčku na neformální poskytovatele úvěrů a neseriózní splátkové společnosti, protože vzhledem k své nezaměstnanosti a nemajetnosti nedosáhnou na seriózní finanční produkty, u nichž je solventnost potenciálního spotřebitele sledována.

[58] „Čas zkusit to jinak": koncepční zpráva IQ Roma servis, o. s. / kol. aut., IQ Roma servis, o. s., Brno 2008.

[59] Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

V oblasti řešení předlužení je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zvýšit informovanost sociálně vyloučených příslušníků romských komunit o fungování finančního trhu, a zlepšit tak jejich postavení jako spotřebitelů finančních produktů[60].**

7.1 OPATŘENÍ PROTI PŘEDLUŽENÍ

Budování finanční gramotnosti[61] u obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit

Zvyšující se míra předlužení a praktiky poskytovatelů finančních produktů naznačují potřebu systematického rozvoje finanční gramotnosti u obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit, kterou lze posilovat prostřednictvím finančního vzdělávání a cíleným dluhovým poradenstvím.

Oblast finančního vzdělávání[62] vychází ze Strategie finančního vzdělávání[63], která je uceleným systematickým přístupem k řešení nízké úrovně finanční gramotnosti občanů ČR.

Budování finanční gramotnosti u mladších věkových kategorií Romů (tedy žáků a studentů) je součástí plošného finančního vzdělávání, které již probíhá v souladu se Systémem budování finanční gramotnosti na základních a středních školách a s rámcovými vzdělávacími programy na základních a středních školách.

Aktuální potřebou příslušníků romských komunit je posílit osvětu a další finanční vzdělávání dospělých členů předlužených romských domácností, kteří neměli možnost se s touto oblastí seznámit v průběhu výuky na základních a středních školách.

---

60 Budování finanční gramotnosti by měla provázet i legislativní ochrana spotřebitelů finančních produktů. Důležitým krokem je v tomto ohledu připravovaný *návrh zákona o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů* (dále jen zákon o spotřebitelském úvěru), který transponuje směrnici Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS ze dne 23. dubna 2008 (dále jen směrnice o spotřebitelském úvěru). Cílem předkládaného návrhu je vytvoření právního rámce pro racionálnější a efektivnější fungování trhu se spotřebitelskými úvěry v rámci harmonizovaného vnitřního trhu Společenství. Jedná se o důležitou oblast právní úpravy, jejíž význam úměrně odpovídá tomu, jak se vyvíjejí různé nové formy spotřebitelských úvěrů a jak roste zadluženost domácností. Směrnice o spotřebitelském úvěru stanoví povinnost věřitele náležitě posoudit úvěruschopnost spotřebitele, pokud je to nezbytné, i na základě vyhledávání v příslušné databázi. Tuto povinnost má i věřitel v případě významného navýšení celkové výše úvěru, kdy tento požadavek bude do českého právního řádu náležitě transponován. Tato směrnice se též zabývá oblastí reklamy nabízející spotřebitelský úvěr, vymezuje totiž seznam informací, jež bude věřitel povinen uvádět v reklamě na spotřebitelský úvěr. Návrh právní úpravy rovněž poskytuje spotřebiteli právo na odstoupení od úvěrové smlouvy do 14 kalendářních dnů od jejího uzavření bez jakýchkoli sankcí. Rovněž díky ní dochází ke zpřísnění výkonu dozoru nad poskytovateli spotřebitelských úvěrů.

61 Dle Strategie finančního vzdělávání je finanční gramotnost souborem znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktivit a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. Finanční gramotnost má tři složky: gramotnost peněžní, která představuje kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakci s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.); cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci; rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovit si finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů).

62 Finanční vzdělávání v rychle se rozvíjející oblasti finančních produktů a služeb podporuje aktivní roli občana jako spotřebitele a vede k pochopení a přijetí osobní odpovědnosti za finanční zajištění sebe i své rodiny.

63 Strategii finančního vzdělávání vytvořila meziresortní pracovní skupina pro finanční vzdělávání, ve které jsou zastoupeny resorty MF, MPO, MŠMT, ČNB, zástupci profesních asociací na finančním trhu, zástupci subjektů poskytující vzdělávací projekty, spotřebitelská sdružení a odborníci na oblast vzdělávání. Prioritou finančního vzdělávání je aktivní a zodpovědná účast na finančním trhu, jejímž cílem je to, aby se spotřebitelé rozhodovali efektivně na základě úplných, transparentních, správných a srovnatelných informací a měli adekvátní úroveň finanční gramotnosti. Druhou prioritou je prevence proti předlužení českých domácností tak, aby se tyto domácnosti nedostávaly do dluhové spirály. Třetí prioritou je zajištění na stáří, která směřuje k tomu, aby si populace zvykla využívat kromě systému sociálního zabezpečení i ostatní formy zajištění na stáří, kdy by občané měli být schopní vybrat si vhodný produkt.

Rovněž je ne ve všech lokalitách dostupná pomoc ve formě bezplatného dluhového poradenství, jehož prostřednictvím mohou sociálně vyloučení Romové řešit situace související s předlužením[64].

Za tímto účelem je nutné:

- šířit osvětu a zajistit na lokální úrovni dostupnost vzdělávacích aktivit zaměřených na zvyšování úrovně finanční gramotnosti dospělých sociálně vyloučených Romů v rámci celoživotního učení;

  Toto vzdělávání by mělo směřovat k pochopení a k přijetí osobní odpovědnosti za finanční zajištění sebe i své rodiny, a tím i k prevenci předlužení romských domácností.
- rozvíjet síť bezplatného dluhového poradenství pro předlužené romské domácnosti a propojit je se sociálními službami[65] (zejména službami sociální prevence), které povedou k sociální integraci a ke stabilizaci jejich socioekonomické situace;

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST

Dluhové poradenství je standardní součástí sociální politiky v mnoha ekonomikách OECD a EU. Tyto služby zpravidla poskytují nevládní a neziskové organizace a dobročinné či církevní organizace, často z veřejných fondů.

Dluhové poradenství zpravidla zahrnuje poskytování osobního poradenství zadluženým jednotlivcům a poskytování pomoci při splácení dluhu, kdy obvyklým přístupem je sestavení plánu řízení dluhu. Součástí dluhového poradenství je rovněž zprostředkování kontaktu mezi dlužníky a věřiteli. V rámci EU funguje jako příklad dobré praxe irská Služba peněžní pomoci a rozpočtování (Money Advice and Budgeting Service, dále jen MABS). MABS poskytuje bezplatné, nezávislé a důvěrné poradenství jednotlivcům prostřednictvím vyškolených poradců. Sdružení zahájilo činnost v roce 1992, v současnosti působí po celém Irsku a provozuje 52 místních nezávislých společností, jejichž financování je zajištěno převážně prostřednictvím odboru sociálních věcí a rodiny.

Bezplatné dluhové poradenství pomáhá uživatelům:

1. zorientovat se v životní situaci domácnosti, zejména v příčinách a důsledcích předlužení;
2. sestavit plán splácení a vyjednávat s poskytovateli finančních produktů, s exekutory a dalšími subjekty, kteří jsou zapojeni do řešení problematiky předlužení;
3. rozvíjet kompetence uživatelů zvládat v budoucnu tato vyjednávání samostatně;
4. plánovat rozpočet domácnosti a odpovědně se rozhodovat o současných i budoucích příjmech a výdajích domácnosti;
5. zvýšit si povědomí o finančních produktech a o rizicích, které se objevují na finančním trhu.

Pro rozvoj sítě bezplatného dluhového poradenství v ČR je klíčová finanční podpora z ESF, kterou poskytuje MPSV.

Aktuální jsou v programovém období 2007–2013 výzvy v rámci OP LZZ, z něhož mohou poskytovatelé čerpat dotace.

---

[64] Tuto skutečnost potvrzují i koordinátoři pro romské záležitosti, podle nichž je dluhové poradenství dostupné spíše ve velkých městech, velmi špatná je dostupnost této služby pro obyvatele sociálně vyloučených romských lokalit, kteří za ní z důvodu vzdálenosti či nedostatku finančních prostředků nemohou vycestovat.

[65] Vhodným druhem sociálních služeb je např. terénní sociální práce, kdy terénní sociální pracovník nepřebírá pouze roli facilitátora komunikace mezi dlužníkem a věřitelem, ale zvyšuje i motivaci klienta k ekonomické aktivitě a ke splácení závazků. Součástí sociální práce by mělo být i dlouhodobé finanční plánování (tj. tvorba úspor na vzdělání, na zakoupení zboží dlouhodobé spotřeby, na jednorázové životní události spojené např. s narozením dítěte). K realizaci aktivit je možné získat finanční prostředky z dotací MPSV u registrovaných sociálních služeb nebo přímo z ESF.

- umožnit poskytovatelům sociálních služeb vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách ve vzdělávacích programech zaměřených na oblast řešení problematiky předlužení a podporovat tvorbu takto zaměřených vzdělávacích programů;

  MPSV každoročně vyhlašuje dotační řízení v rámci neinvestiční podpory sociálních služeb, kde jsou školení a kurzy v oblasti vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách zaměřené na obnovení, upevnění a doplnění kvalifikace dle § 111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách vnímány jako uznatelný náklad v rámci poskytnuté dotace.

  Stejně tak lze získat finanční prostředky na vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách v oblasti dluhového poradenství z evropských strukturálních fondů (aktuálně z OP LZZ).

Realizátor:

1. **MPSV jako poskytovatel dotační podpory na realizaci dluhového poradenství v rámci OP LZZ (oblast priority 3.2 – Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit);**
2. **MPSV jako poskytovatel dotací ze státního rozpočtu k financování běžných výdajů souvisejících se základními činnostmi při poskytování sociálních služeb a výdajů spojených se vzděláváním sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách dle § 111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách;**
3. **kraje jako subjekty klíčové pro zajištění dostupnosti výše uvedených aktivit na lokální úrovni.**

8. BYDLENÍ

Romové patří mezi jednu z ohrožených skupin s marginalizovanou pozicí na trhu s byty, kdy ve větší míře podléhají nerovnostem a strukturálním bariérám.

Dlouhodobým problémem sociálně vyloučených Romů je nízká kvalita bydlení pod úrovní českého standardu, kdy špatné bytové podmínky ohrožují zdraví i bezpečnost romských nájemníků.

Jednou z priorit v oblasti bydlení je zabránit protiprávnímu jednání s vyloučenými Romy ze strany soukromoprávních i veřejnoprávních subjektů, již zneužívají jejich nízkého právního povědomí a znevýhodňujícího společenského postavení.

Za tímto účelem je nutné rozvíjet síť poskytovatelů odborné pomoci cílené na zvýšení informovanosti Romů o právech a povinnostech nájemců a o řešení situací, kterým mohou v oblasti bydlení čelit.

Zásadní roli při řešení bytové situace obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit hraje obecní bytová politika, která ovlivňuje vznik těchto lokalit, zároveň však může přispět k zabránění jejich šíření či přímo iniciovat jejich zánik.

V oblasti bydlení je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zabránit šíření sociálně vyloučených romských lokalit a prostorové segregaci jejich obyvatel;**
- **zvýšit dostupnost sociálního bydlení pro romské domácnosti s nízkými příjmy;**
- **snížit výskyt diskriminace a protiprávních praktik, které jsou vůči Romům na trhu s byty uplatňovány, a zároveň jim nabídnout praktickou podporu v případě řešení těchto praktik;**
- **předcházet ztrátě bydlení u sociálně vyloučených příslušníků romských komunit v důsledku vzniku dluhů na nájmu.**

8.1 OPATŘENÍ V OBLASTI BYDLENÍ

Revitalizace sociálně vyloučených romských lokalit prostřednictvím tvorby integrovaných plánů rozvoje města

Společným cílem státu i obcí by měla být revitalizace deprivovaných území, v nichž příslušníci romských komunit žijí, vytvoření podmínek pro sociální inkluzi obyvatel tohoto prostoru a prevence vzniku dalších vyloučených lokalit.

Řešení problémů sociálního vyloučení vyžaduje komplexní přístup a aktivní zapojení orgánů působících na všech úrovních veřejné správy i těch, pro něž jsou programy sociální inkluze určeny[66].

Dobrou praxí, kterou uplatnila řada měst, je vytvoření integrovaných plánů rozvoje města (dále jen IPRM), jejichž prostřednictvím lze nastartovat kultivaci vyloučených území a zvýšit prostorovou mobilitu obyvatel.

[66] Do procesu tvorby plánu by měly být kromě místní samosprávy zapojeny všechny subjekty klíčové pro oblast integrace Romů (vzdělávací instituce, zaměstnavatelé, poskytovatelé sociálních služeb, komerční subjekty atd.) i samotní zástupci příslušníků romských komunit.

DOPORUČENÍ EVROPSKÉHO SPOLEČENSTVÍ

V dubnu roku 2007 byla přijata ministry odpovědnými za rozvoj měst Lipská charta o udržitelných evropských městech v době německého předsednictví EU.

Tato charta doporučuje, aby se evropská města pokusila o vytvoření integrovaných rozvojových programů měst jako celků. Takové implementačně orientované nástroje by měly: 1) popsat silné a slabé stránky měst a městských částí a čtvrtí na základě situační analýzy; 2) definovat konzistentní rozvojové cíle pro urbánní oblasti a vytvořit vizi pro samotná města; 3) koordinovat plány a strategie pro různé části měst a sektorové strategie a technické plány městských částí, „postarat se", aby plánované investice napomáhaly vyváženému rozvoji částí města; 4) soustředit a koordinovat využití prostředků soukromými i veřejnými aktéry z hlediska území; 5) koordinovat záměry na lokální úrovni a na úrovni přesahující do regionu; zapojit občany a jiné partnery, kteří mohou výrazně napomoci formovat budoucí hospodářskou, sociální a ekologickou kvalitu každého území[67].

Integrovaný plán rozvoje města (dále jen IPRM) je základním koordinačním rámcem navazujícím na celkovou vizi a strategii rozvoje města za účelem identifikace a řešení problémů rozvojových oblastí města.

Před tvorbou samotných plánů by měla být ve vybraných lokalitách provedena sociodemografická analýza a urbanistický výzkum lokality, v nichž budou identifikovány její možnosti, příležitosti, slabá místa a další ohrožení rozvoje zatížených lokalit.

V IPRM by měly být zastoupeny jak investiční (tvrdé) tak i neinvestiční (měkké) projekty zaměřené na stabilizaci socioekonomické situace místních obyvatel a rozvoj lidských zdrojů.

Při tvorbě IPRM je kladen důraz na to, aby jednotlivé projekty byly provázány a realizovány na principu partnerství soukromé a veřejné sféry.

Plánování měkkých opatření sociální integrace by mělo být propojeno s výstupy střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

Dobrou praxí na lokální úrovni je zakomponovat do integrovaných plánů rozvoje města prostupný systém sociálního bydlení, který zohledňuje specifické potřeby potřebných nájemníků i úroveň jejich schopností najít si a udržet bydlení na otevřeném trhu s byty.

Součástí pronájmu bytu by měla být široká nabídka nebo přímo podmínka využívání podpůrných sociálních služeb, jejichž účelem je stabilizace socioekonomické situace domácnosti nájemníků, zajištění rozvojových vzdělávacích a volnočasových aktivit pro rodiny s dětmi a služeb pro potřebné nájemníky zaměřených na rozvoj dovedností, které jsou klíčové pro oblast bydlení, aby byli klienti v budoucnu schopni si sami najít a udržet bydlení na otevřeném trhu s byty.

Obce by rovněž měly ukončit rozsáhlou a nekoncepční privatizaci obecního bydlení, aby zůstala část obecního bytového fondu volná pro sektor sociálního bydlení s nižším nájemným.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Ostravské sdružení Centrom o.s. realizuje projekt s názvem *Bydlení s doprovodným sociálním programem*.

Sdružení vytvořilo třístupňový, oboustranně prostupný systém bydlení. III. stupeň bydlení označuje stav, kdy nájemci bydlí v nevyhovujících podmínkách v bytech, na ubytovnách, v neoprávněně obývávaných prostorách nebo přímo na ulici.

Ke zlepšení jejich bytové situace jim je nabídnut II. stupeň bydlení s podnájemní smlouvou a se smlouvou o poskytování sociálních služeb. Uživatel v této fázi ještě

[67] Návrh Koncepce přístupu státu k řešení problémů deprivovaných částí měst obývaných převážně občany romského etnika, MMR Praha 2008.

nemá vlastní nájemní smlouvu, při podpisu podnájemní smlouvy se zavazuje k účasti sociálního programu.

Pokud se nájemce v II. stupni bydlení osvědčí, potom přestupuje do bydlení I. stupně s nejkvalitnějšími bytovými podmínkami, v němž bydlí první rok na základě podnájemní smlouvy s příslibem vlastní nájemní smlouvy. V tomto stupni jsou nájemníkům nabízeny služby omezeně, ale stále je zde podmínka spolupracovat s terénním sociálním pracovníkem a využívat odborné sociální poradenství. Byty, které jsou nájemcům poskytnuty, jsou v majetku samosprávy či soukromého pronajímatele.

Podpora městům při tvorbě IPRM by měla spočívat:

- v zajištění odpovídajícího a dlouhodobého financování prostřednictvím dotačních programů na národní úrovni i na úrovni evropských strukturálních fondů;
  V roce 2009 bylo možné získat finanční podporu pro realizaci opatření obsažených v plánu ze strukturálních fondů Evropské unie v programovacím období 2007–2013 (zejména pro čerpání dotací z Regionálního operačního programu – ROP a Integrovaného operačního programu – IOP).
- nabídnout odbornou pomoc městům při zpracování integrovaných plánů rozvoje města a vytvářet příležitosti pro sdílení zkušeností tvůrců těchto plánů (tj. zajistit experty jako konzultanty, vytvořit internetový portál pro podávání aktuálních informací týkajících se regionálního rozvoje a pro sdílení příkladů dobré i špatné praxe na národní i mezinárodní úrovni; dále pravidelně pořádat kongresy a semináře na toto téma pro zastupitele obcí, měst i krajů).

Realizátor:

1. **MMR jako poskytovatel finanční podpory pro města v rámci Regionálního operačního programu – ROP a Integrovaného operačního programu – IOP, dále jako odborný konzultant pro tvůrce plánů;**
2. **Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách ve spolupráci s Centry regionálního rozvoje jako iniciační a koordinační subjekt při tvorbě a realizaci IPRM.**

Podpora dostupnosti sociálního bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti

Jednou z bariér k získání kvalitního bydlení je u vyloučených Romů kromě diskriminace na trhu s byty i chudoba[68].

Koncepci sociálního bydlení dlouhodobě rozvíjí Ministerstvo pro místní rozvoj. V srpnu 2009 bylo usnesením vlády č. 1113 ze dne 31. srpna 2009 schváleno nařízení vlády č. 333/2009 Sb., o podmínkách použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám, které rozpracovává oblast sociálního bydlení, zejména podmínky přidělování dotací.

Nařízení rovněž vymezuje cílovou skupinu tohoto opatření, kdy hlavním kritériem pro uzavření nájemní smlouvy k sociálnímu bytu je hranice příjmu domácnosti, případně zhodnocení přítomnosti jiných handicapů.

Pozitivním přínosem je skutečnost, že nařízení vlády otevřelo prostor pro realizaci opatření kromě obcí i jiným investorům, takže příjemcem dotace a následně poskytovatelem sociálního bydlení může být jakákoli právnická nebo fyzická osoba.

Kromě dotací na výstavbu sociálních bytů, které bude poskytovat Státní fond rozvoje bydlení podle nového nařízení vlády, poskytuje Ministerstvo pro místní rozvoj

[68] Aktuálně dochází k postupné deregulaci a k jednostrannému zvyšování nájemného, kterou doprovází zvyšování cen energií, což neúměrně zatěžuje rozpočet ekonomicky slabších domácností. V důsledku chudoby někteří vyloučení Romové sami dobrovolně hledají levné bydlení v okrajových částech města nebo jsou do těchto lokalit stěhováni nedobrovolně z vůle obcí či pronajímatelů. Prostředí těchto lokalit snižuje kvalitu života jejich obyvatel, je zdrojem mnoha dalších bariér, které jim brání žít život běžný ve většinové společnosti.

také dotace na výstavbu v rámci podprogramu Podpora výstavby podporovaných bytů, který obsahuje dva dotační tituly Pečovatelské byty a Vstupní byty.

Podporované byty jsou určeny k sociálnímu bydlení osob, které mají ztížený přístup k bydlení nejen z důvodů nízkých příjmů, ale také z důvodů dalších zdravotních a sociálních handicapů, na něž je kladen větší důraz než na pouhý nedostatek příjmu.

Do roku 2009 však nebyla cílová skupina pro podporované byty dostatečně specifikována (s výjimkou pečovatelských bytů, v jejichž případě se jedná o osoby se zdravotním postižením a seniory).

Volná definice cílové skupiny pro vstupní byty vede k vytlačování potenciálně nejrizikovějších nájemců i z této formy sociálního bydlení. S ohledem na tuto skutečnost by bylo vhodné přesněji vymezit cílovou skupinu pro vstupní byty.

Klíčovou oblastí je rovněž monitorování přístupu nízkopříjmových (tedy i romských) domácností k bydlení a zajištění dostupnosti sociálního bydlení v rámci obecní bytové politiky.

Realizátor:

1. **MMR jako realizátor změn v podprogramu Podpora výstavby podporovaných bytů;**
2. **obce v samostatné i obce v přenesené působnosti jako iniciátoři[69], popř. i realizátoři vzniku sociálního bydlení.**

Ochrana romských domácností před protiprávním jednáním subjektů na trhu s byty

Znevýhodnění Romové jsou zranitelnější skupinou, která je vzhledem k nízkému právnímu povědomí více ohrožena protiprávním jednáním ze strany veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů na trhu s byty.

Na lokální úrovni se objevuje nedostatečná kapacita nevládních organizací i orgánů veřejné správy, které by mohly znevýhodněným Romům poskytnout odbornou právní pomoc.

Cílem tohoto opatření je nastavit ochranné mechanismy, jejichž prostřednictvím bude možné vyhledávat a účinně řešit případy protiprávního jednání pronajímatelů.

Za tímto účelem je nutné:

- aktivně monitorovat výskyt diskriminujících a protiprávních praktik na trhu s byty, které se ve vztahu k Romům vyskytují, a poukazovat na nerovné zacházení veřejných institucí s příslušníky romských komunit v oblasti bydlení;
- důsledněji aplikovat dozorovou a kontrolní činnost v systému státní správy i místní samosprávy, zvýšit informovanost občanů o činnosti veřejných institucí na lokální úrovni[70], vykonávajících dozorovou činnost, jež by jim měly v rámci své působnosti poskytnout odbornou pomoc při řešení protiprávního jednání.

  Je nutné například posílit aktivitu České spotřebitelské komory, která řeší případy protiprávního jednání v přístupu k bydlení.

  Součástí poskytovaných sociálních služeb v romských komunitách by měla být takto zaměřená osvěta.

---

[69] Iniciační role obcí by měla spočívat ve vyhledávání skupin obyvatelstva, jejichž bydlení je ohroženo; zároveň v poukazování na neexistenci opatření, jehož prostřednictvím by měly být potřeby ohrožených skupin na trhu s byty uspokojeny (např. upozorňováním v průběhu tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na úrovni obce i kraje); v zahájení dialogu s donory a s potenciálními realizátory opatření, popř. s dalšími subjekty, které mohou dostupnost potřebného opatření ovlivnit.

[70] Diskriminaci na trhu s byty svým způsobem podporuje i malá informovanost veřejnosti o současné legislativní ochraně, o účinných postupech řešení diskriminace a dalších nelegálních praktik v oblasti bydlení, dále o činnosti subjektů, které by měly občanům v takové situaci napomáhat. Tyto subjekty by měly zvýšit své úsilí napomáhat lidem v jejich každodenním životě. Porušení zákazu diskriminace ze strany podnikatelských subjektů, jejichž činnost se vztahuje na poskytování bydlení a ubytování řeší Česká obchodní inspekce, která uplatňuje v praxi zákon o ochraně spotřebitele. Na tyto subjekty se konkrétně vztahuje § 6 zákona o ochraně spotřebitele, který obsahuje zákaz diskriminace ze strany hotelů, ubytoven a dalších poskytovatelů bydlení.

- zajistit rovný přístup Romů k obecnímu bydlení a nastavit transparentní a spravedlivý systém pronajímání obecních bytů[71].

  Osvědčenou praxí na úrovni obcí je zpracovat systém pronajímání obecních bytů do obecních vyhlášek, jež podléhají dozoru Ministerstva vnitra.

  MV je garantem toho, že systém přidělování obecních bytů bude transparentní a nediskriminující vůči žadatelům o obecní byt.
- zajistit metodickou podporu a antidiskriminační školení pro pracovníky veřejnoprávních institucí působících v oblasti bydlení.
- zajistit dostupnost antidiskriminačního servisu a bezplatného právního poradenství pro Romy, kteří jsou ohroženi protiprávním jednáním nebo mu přímo čelí[72].

  Prostřednictvím těchto aktivit mohou Romové uplatnit své právo na rovné zacházení a účinně řešit diskriminaci na trhu s byty v praxi (např. mimosoudním vyjednáváním nebo přímo uplatněním antidiskriminačního servisu) a další nelegální praktiky subjektů na trhu s byty (potenciálními realizátory tohoto opatření jsou nevládní organizace[73]).

Realizátor:

1. Obce v samostatné působnosti a obce s rozšířenou působností v roli vlastníků obecního bytového fondu jako iniciátoři vytvoření obecních vyhlášek upravujících oblast přístupu občanů k obecnímu bydlení;

2. MV jako subjekt zajišťující dozorovou a kontrolní činnost ve vztahu k obecním vyhláškám ohledně přístupu občanů k obecnímu bydlení;

Prevence ztráty bydlení v důsledku vzniku dluhů na nájemném

Po novele zákona č. 40/1964 Sb. občanského zákoníku některým zájemcům hrozí úplná ztráta bydlení vzhledem k tomu, že novela umožnila pronajímatelům dát při splnění zákonem stanovených podmínek (tj. při hrubém porušování povinností vyplývajících z nájmu) nájemníkům výpověď z nájmu bytů bez přivolení soudu[74].

Některé obce však toto nové ustanovení uplatňují, aniž by před vystěhováním nájemníků využily dostupné preventivní nástroje k zabránění ztrátě bydlení.

Zásadním doporučením pro obce v této oblasti je využívání nástrojů včasné prevence, které brání nárůstu dluhů na nájmu, ztrátě bydlení a hlubšímu sociálnímu propadu zadlužených rodin.

Za tímto účelem je nutné:

- zajistit obcím metodickou podporu při práci s dlužníky nájemného s ohledem na legislativní změny;

---

[71] V praxi se objevuje nejasnost pravidel a kritérií, podle nichž jsou žádosti o byt posuzovány, přičemž tato kritéria nejsou často ani zveřejněna. Nejasnost a neprůhlednost nastavených kritérií zvyšují riziko diskriminačního jednání členů komise při výběru žadatelů.

[72] V současnosti Ministerstvo pro místní rozvoj nabízí dotační podporu organizacím, které poskytují právní a odborné poradenství veřejnosti při řešení široké škály problémů v oblasti bydlení. V roce 2008 MMR přerozdělilo za tímto účelem částku ve výši 6,5 milionu Kč. Poradenství může rovněž fungovat v režimu sociálních služeb jako odborné sociální poradenství a dotace na ně jsou poskytovány také z jiných veřejných rozpočtů (např. ze státního rozpočtu prostřednictvím MPSV, z rozpočtu krajů a obcí i z evropských strukturálních fondů).

[73] Za tímto účelem je nutné do budoucna legislativně upravit oblast bezplatné právní pomoci a otevřít prostor pro její poskytování i jiným realizátorům, dále vytvořit dotační program pro poskytovatele této aktivity. Legislativní ukotvení této oblasti by umožnilo znevýhodněným Romům chránit svá práva prostřednictvím státem definované, hrazené a systematicky nabízené právní pomoci. V současnosti mohou osoby, které se nemohou z různých příčin a důvodů domoci právní pomoci advokátem, využít možnost bezplatné právní pomoci nebo právní pomoci za sníženou odměnu ze strany České advokátní komory při splnění podmínek uvedených v § 18 zákona č. 85/1996 Sb. Jedná se o jednu konkrétní právní službu, která nezbytně nutně, resp. povinně vyžaduje zastoupení advokátem. V současnosti je tato služba dostupná pouze v každém krajském městě České republiky, je tedy obtížné ji zajistit.

[74] Díky novele zákona č. 40/1964 Sb. občanského zákoníku odpadají dlouhá soudní řízení, která dříve vystěhování nájemce, jenž porušuje své povinnosti vyplývající z nájemní smlouvy, oddalovala. Jedním z hrubých porušení povinností vyplývajících z nájmu bytu je nezaplacení výše trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady plnění poskytovaného s užíváním bytu. Svým způsobem novela přinesla i pozitivní výchovný efekt – přispěla ke zvýšení platební morálky neplatičů.

- nastavit na úrovni obcí systém včasné kontroly úhrady nájmu u nájemců tak, aby byl včas podchycen nedoplatek na nájmu;

  U příjemců dávek na bydlení je dobrou praxí požadovat doložení uhrazených nákladů na bydlení každý měsíc a v případě, že náklady nebudou úmyslně uhrazeny, lze využít další preventivní nástroje jako např. využívání institutu zvláštního příjemce a možnosti poukázání doplatku na bydlení pronajímateli[75], přičemž obě opatření by měla být využívána dočasně a vždy by měla být propojena s individualizovanou sociální prací[76], která povede k postupné stabilizaci socioekonomické situace zadlužené domácnosti a k rozvoji kompetencí nájemníků potřebných pro oblast bydlení.
- dobrou praxí, kterou některé obce začaly využívat při práci s neplatiči, je vytvoření společné metodiky práce s nájemci, kteří dluží na nájmu;

  Metodika určuje postup řešení dluhů na nájmu u všech zainteresovaných subjektů (tj. správy nemovitosti, bytového a sociálního odboru, spolupracujících poskytovatelů sociálních služeb) a vymezuje jejich postupy, které na sebe navazují, a kompetence a kroky, které by měly podniknout.

  Metodika obsahuje i jednotlivé nástroje včasné prevence a motivační prvky při práci s dlužníky, mezi něž je možné zahrnout:

  1. zřízení splátkového kalendáře s ohledem na rozpočet domácnosti;
  2. zřízení zvláštního příjemce u příspěvku na bydlení;
  3. poukázání doplatku na bydlení pronajímateli;
  4. uzavření nájemní smlouvy s dlužníky na dobu určitou a její opakované prodlužování, pokud nájemníci řádně splácejí dluh a platí nájem;
  5. možnost odpracovat si dluh (např. úklidem společných prostor domu či veřejného prostranství);
  6. prominutí poplatků z prodlení při pravidelném splácení dluhu;
  7. propojení bydlení se sociální službou u nájemníků, kteří nejsou schopni dodržovat splátkový kalendář;

  Služba bude plánována a realizována s ohledem na úroveň schopností nájemníka důležitých pro oblast bydlení (doporučenými typy služeb jsou terénní sociální práce a odborné sociální poradenství). Součástí těchto služeb by mělo být poradenství a soustavná osvěta, jejímž cílem bude zvýšení informovanosti o povinnostech a právech vyplývajících z nájemního vztahu a o způsobech řešení problémů spojených s bydlením;
  8. institut domovnictví.

---

[75] Využití institutu zvláštního příjemce umožňují zákony vztahující se k poskytování sociálních dávek, v kontextu oblasti bydlení se jedná o zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Z dávek na bydlení je možné poukázat přímo pronajímateli nebo poskytovateli služeb doplatek na bydlení, který spadá mezi dávky pomoci v hmotné nouzi (§ 42 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi). Doplatek na bydlení lze takto použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného či služeb spojených s bydlením, a to tak, že plátce doplatku (příslušný úřad) jej poukazuje přímo pronajímateli nebo poskytovateli služeb. Tento postup nelze využít u příspěvku na bydlení, který je součástí dávek státní sociální podpory. U příspěvku na bydlení lze zřídit pouze institut zvláštního příjemce, který je pak oprávněn bez souhlasu oprávněné osoby k úhradě nedoplatku nájemného z bytu a úhradě za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Zvláštním příjemcem může příslušný úřad stanovit jen fyzickou nebo právnickou osobu, která s ustanovením souhlasí.

[76] Individualizovanou sociální práci lze zajistit buď ze strany sociálního odboru v rámci pomoci v hmotné nouzi nebo terénní prací fungující pod místní samosprávou nebo prostřednictvím jiného poskytovatele (např. NNO). Sociální pracovníci by se měli při práci s uživatelem služby zaměřovat i na posílení jeho finanční gramotnosti a schopnosti plánovat rozpočet domácnosti, dále na zvýšení motivace splácet dluh na nájmu a asistovat při zřízení a dodržování splátkového kalendáře i při vyjednávání se všemi zainteresovanými subjekty. Financování doprovodných sociálních služeb je možné zajistit prostřednictvím dotačního programu MPSV u registrovaných sociálních služeb, dále prostřednictvím dotačního programu Rady vlády pro záležitosti romských komunit, popř. i ze zdrojů z Evropského sociálního fondu. Dostupnost programu by měla být předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

- rozvíjet a aplikovat komunitní práci v oblasti bydlení;

  Velmi účinným nástrojem, který se v některých lokalitách osvědčil v oblasti bydlení, je komunitní práce, jejímž prostřednictvím lze spojit nájemníky ve společném úsilí zlepšovat kvalitu bydlení v domě a společně řešit problémy spojené s bydlením, které přesahují rámec jednotlivých domácností a vztahují se k údržbě společných prostor v domě.

Veškeré výše uvedené instrumenty by měly být používány včas, efektivně a synergicky.

Realizátor:

1. **Obce v rámci samostatné působnosti a obce s rozšířenou působnosti v roli vlastníků obecního bytového fondu a iniciátorů vzniku opatření na lokální úrovni;**
2. **úřady práce v roli poskytovatelů dávek státní sociální podpory (zejména příspěvku na bydlení) a orgány pomoci v hmotné nouzi v roli poskytovatelů dávek v hmotné nouzi (zejména doplatku na bydlení) jako instituce klíčové pro využívání institutu zvláštního příjemce a poukazování doplatku na bydlení pronajímateli.**

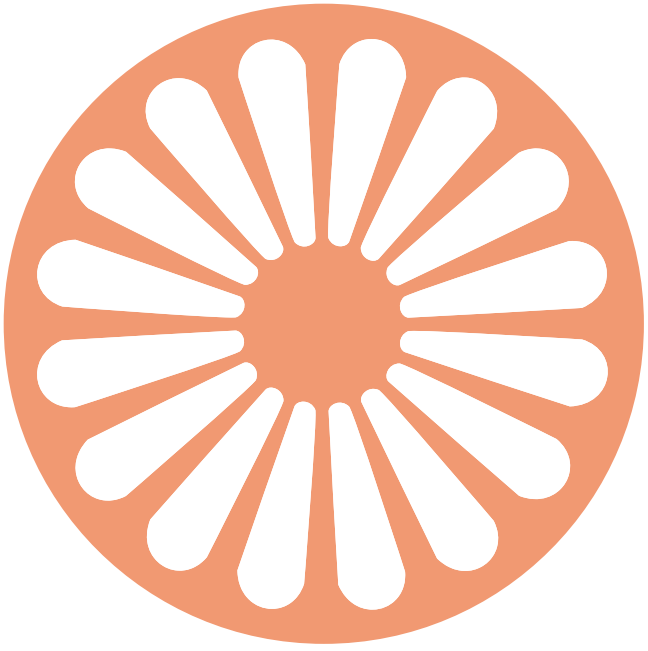

9. OBLAST SOCIÁLNÍ OCHRANY

Těžiště sociální ochrany vyloučených Romů by se mělo posouvat od výplaty sociálních dávek v rámci systému státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi k poskytování integračních sociálních služeb, jejichž součástí bude cílená sociální práce s jednotlivci a jejich rodinami vedoucí k rozvoji jejich kompetencí a samostatnosti tak, aby mohli v budoucnu fungovat nezávisle na pomoci ze strany sociálních institucí.

Poskytování sociálních dávek by mělo být vždy propojeno s individualizovanou sociální prací, jejímž základem bude tvorba individuálních plánů vedoucích k sociálnímu začleňování.

Dávkové systémy by měly pružně reagovat na ochotu příjemců dávek účastnit se tvorby plánu a realizace kroků vedoucích k jejich sociálnímu začlenění.

Vláda ČR rovněž v oblasti sociální ochrany podporuje reformu systému péče o ohrožené děti a realizaci *Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011*[77].

Zásadním předpokladem efektivní sociální intervence je kulturně citlivý přístup a nediskriminující jednání pracovníků záchranné sociální sítě, které jsou v souladu s principy dobré správy[78], proto je zásadním cílem tyto principy důsledně zavádět do fungování celého sociálního systému ČR.

V oblasti sociální ochrany je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **vytvořit na lokální úrovni prostupný systém kvalitních sociálních služeb, který by flexibilně reagoval na vývoj situace romských rodin a rozvoj sociálních kompetencí jejich členů;**
2. **nastavit funkční systém evidence a evaluace sociálních programů k identifikaci jejich vlivu na situaci romských komunit;**
3. **důsledně aplikovat principy dobré správy do fungování plošné záchranné sociální sítě.**

---

[77] Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti směřuje 1) ke zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny; 2) sjednocení postupů pracovníků při řešení konkrétní situace ohroženého dítěte; 3) snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče; 4) zvýšení životních šancí ohrožených dětí, podpora jejich potenciálu a zachování životní úrovně.

[78] Veřejný ochránce práv vymezil 10 hlavních principů dobré správy. První princip zahrnuje ***dodržování právního řádu***, který znamená povinnost úřadu postupovat v souladu s právním řádem ČR a zavazuje úředníky k tomu, aby využívali své pravomoci pouze k účelu, ke kterému jim byly zákonem svěřeny. Druhým principem je ***nestrannost***, která požaduje rovné zacházení se všemi zainteresovanými subjekty, kdy je všem účastníkům dána možnost vyjádřit se k dané záležitosti. Třetím principem je ***včasnost***, která zavazuje úřad vyřídit každé podání osoby v přiměřeném čase bez zbytečných průtahů, případně vyrozumět osobu o důvodech prodlevy a o předpokládaném termínu vydání rozhodnutí. Čtvrtý princip, ***předvídatelnost***, požaduje po úřadu, aby rozhodoval shodně s tím, jak rozhodoval obdobné případy v minulosti, případně odůvodnil, proč se od své dosavadní praxe v konkrétním případě odchýlil. Pátý princip, ***přesvědčivost***, předpokládá, že úřad poskytuje osobě během řízení přiměřeně informace o zjištěných skutečnostech a o jejích povinnostech vůči úřadu, dále ji informuje o svém budoucím postupu. Šestý princip, ***přiměřenost***, předpokládá, že úřad zohledňuje při uplatňování svých pravomocí mimořádnou situaci určité osoby a její oprávněné zájmy tak, aby jeho postup nebyl vůči této osobě nepřiměřeně tvrdý. Sedmý princip, ***součinnost***, znamená, že úřad vždy usiluje o komplexní řešení problému osoby a o spolupráci s jinými úřady, vzájemnou komunikaci a předávání informací mezi svými vlastními odbory či organizačními jednotkami. Osmý princip, ***odpovědnost***, požaduje po úřadu, aby se nevyhýbal posouzení předběžné otázky nebo přijetí rozhodnutí ve věci, která spadá do jeho působnosti. Devátý princip, ***otevřenost***, předpokládá, že úřad umožní osobám nahlížet do všech úředních dokumentů a pořizovat si jejich kopie. Toto oprávnění osob omezí pouze do té míry, jakou vyžaduje ochrana osobních údajů, soukromí, oprávněných zájmů jiných osob nebo jiné zákonné limity. Desátý princip ***vstřícnost*** zavazuje úředníky, aby se chovali k osobám s respektem a zdvořilostí. Úřad se snaží pomoci osobě dosáhnout cíle, který sleduje svým podáním, a teprve v případě, že to není možné, protože tomu brání zákon nebo oprávněný zájem jiné osoby, úřad podání odmítne.

9.1 OPATŘENÍ V OBLASTI SOCIÁLNÍ OCHRANY

Budování kapacity poskytovatelů sociálních služeb v sociálně vyloučených romských lokalitách

Klíčovým nástrojem sociální pomoci jsou pro oblast sociálního začleňování sociální služby, zejména služby sociální prevence.

Ve prospěch sociálního začleňování vyloučených Romů je nutné zajistit komplexní nabídku vzájemně propojených a logicky provázaných sociálních služeb pro všechny věkové kategorie znevýhodněných Romů, které by reagovaly na široké spektrum jejich potřeb a zohledňovaly míru jejich aktivizace i stupeň rozvoje jejich kompetencí.

Trendem v této oblasti by měl být posun klienta od terénní formy služeb (tj. od terénních programů) k ambulantním formám, které povedou k dosažení úplné samostatnosti uživatelů tak, aby byli schopni plně převzít odpovědnost za svůj život[79].

Opomíjenou formou práce s vyloučenými romskými komunitami, která by měla být ve vyloučených romských lokalitách rozšířena, je komunitní práce, která má vysoký potenciál ke změně díky své citlivosti k etnickým specifikům, k rodinným vazbám, tradicím i zvyklostem Romů.

Za tímto účelem je nutné:

- realizovat funkční dotační politiku státu s nabídkou provázaných dotačních programů na národní i mezinárodní úrovni (zejména z evropských strukturálních fondů[80]);

  Velmi důležitá je návaznost dotačních programů tak, aby poskytovatelé sociálních služeb měli možnost kontinuálního a nejlépe víceletého čerpání finanční podpory, a mohli tak zajistit dlouhodobou udržitelnost komplexní nabídky sociálních služeb a dalších rozvojových aktivit a zároveň budovat vlastní kapacitu[81].
- vytvořit funkční systém vzdělávání pracovníků působících v sociální oblasti;

  Aktuální potřebou je zajistit těmto pracovníkům vzdělávání a metodickou podporu v oblasti zavádění standardů kvality sociálních služeb v organizaci[82].
- zajistit metodickou podporu krajům i obcím v procesu tvorby a realizace střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb[83];

  Tvorba střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb je rovněž příležitostí pro koordinaci aktivit místní samosprávy (zejména činnosti sociálních odborů) s aktivitami místních nevládních organizací).

---

79 Výsledným stavem by měl být život, který je odvozený od aktivní participace na otevřeném trhu práce, od schopnosti flexibilně se přizpůsobovat požadavkům trhu práce prostřednictvím celoživotního vzdělávání, zajištění rozvojových potřeb dětí, které budou motivované k získání co nejvyšší úrovně vzdělání, k budování pracovní kariéry, k aktivní participaci v občanském životě, od možnosti dlouhodobě plánovat finance a vytvářet úspory.

80 Časové prodlevy mezi jednotlivými dotačními programy v minulosti ohrožovaly stabilitu poskytovatelů sociálních služeb. Řada sociálních služeb byla do roku 2008 financována z Evropského sociálního fondu, zejména z Operačního programu rozvoj lidských zdrojů a z Iniciativy společenství Equal. Čerpání finančních prostředků z obou programů bylo ukončeno v polovině roku 2008. V následujícím období byla řada poskytovatelů ohrožena ukončením činnosti z důvodu nedostatku financí, protože zde chyběly návazné dotační programy, v jejichž rámci by poskytovatelé mohli čerpat finance na udržení služeb.

81 Efektivní dotační politika umožňuje organizacím vybudovat dostatečnou kapacitu, posilovat kompetence pracovního týmu, profesionalizovat poskytované služby a zavádět do praxe účinnější inovativní postupy.

82 Krajští koordinátoři pro romské záležitosti vnímali ve svých zprávách o situaci romských komunit v krajích jako ohrožení dostupnosti sociálních služeb pro znevýhodněné Romy právě nesplnění standardů kvality sociálních služeb ze strany jejich poskytovatelů.

83 V Gabalově *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit* z roku 2006 bylo zjištěno, že pouze 1 % zkoumaných obcí má vytvořenou specifickou strategii či plán řešení situace v sociálně vyloučených romských lokalitách, v 9 % byla taková strategie součástí výstupů z komunitního plánování a 90 % obcí nemělo strategii žádnou. Na národní úrovni vzniká řada koncepcí a strategií cílených na řešení situace sociálně vyloučených lokalit, nicméně nedochází k jejich důsledné implementaci v praxi. V praxi se rovněž projevuje odlišnost v kvalitě i konkrétnosti komunitních plánů (plány některých obcí jsou příliš obecné, obsahují pouze cíle bez plánování kroků k jejich naplnění v praxi). Na obranu obcí je nutné dodat, že jim v této oblasti nebyla poskytnuta dostatečná a intenzivní metodická podpora (obzvláště na úrovni menších měst a regionů). Díky různé míře a kvalitě metodické podpory vznikla řada odlišných komunitních plánů, v nichž je věnována různá míra pozornosti romským záležitostem. Z praxe krajských koordinátorů vyplývá, že jen málo identifikovaných sociálně vyloučených lokalit je přitom zahrnuto do procesu komunitního plánování.

Je nutné změnit vztah mezi oběma subjekty, aby nedocházelo ke kolizi jejich činnosti, a zároveň zabránit duplicitnímu poskytování sociálních služeb.

Tvůrci střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb by měli mít možnost se pravidelně setkávat a sdílet příklady dobré a špatné praxe a společně vytvářet nové efektivnější postupy rozvoje sociálních služeb na lokální úrovni.

Realizátor:

1. **MPSV jako subjekt odpovědný za poskytování dotační podpory poskytovatelům sociálních služeb; dále jako poskytovatel metodické podpory tvůrcům střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na úrovni krajů;**
2. **krajské úřady ve spolupráci s obcemi s rozšířenou působností jako iniciátoři rozvoje systému komplexních a kvalitních sociálních služeb pro příslušníky sociálně vyloučených romských komunit.**

Systematizace evidence a evaluace sociálních programů směřujících k sociálnímu začleňování Romů

Aktuálním a naléhavým tématem v této oblasti je otázka důsledného monitorování a evaluace sociálních programů realizovaných ve prospěch vyloučených Romů.

Je nutné co nejpřesněji identifikovat vliv a dopady těchto programů na situaci vyloučených Romů tak, aby navazující opatření dynamicky odrážela aktuální potřeby sociálně vyloučených Romů a změny stavu romských komunit v ČR.

Současný systém evidence a evaluace sociálních programů je nesystematický, neboť chybějící data o efektivitě programů komplikují další strategické plánování nejen na lokální, ale i na národní úrovni.

Subjektům klíčovým pro romskou inkluzi chybějí odpovídající údaje o efektivitě integračních opatření a o aktuální situaci Romů pro tvorbu nových nebo zkvalitnění stávajících opatření. Komplikované je i rozhodování o přerozdělování finančních prostředků na tyto aktivity.

Za tímto účelem je nutné:

- zahájit odbornou diskusi na téma evidence a evaluace sociálních programů pro obyvatele sociálně vyloučených romských lokalit se zapojením expertů, jejímž účelem by mělo být:
  - sdílení příkladů dobré i špatné praxe;
  - vznik jednotné definice klíčových pojmů důležitých pro monitorování a evaluaci sociálních služeb;
  - vytvoření základní sady indikátorů ve vztahu k situaci romských komunit v ČR, jejichž sledováním by měli být pověřeni poskytovatelé sociálních programů.
- nastavit systém metodické podpory poskytovatelů sociálních služeb a vytvořit vzdělávací programy zaměřené na evidenci a evaluaci sociálních programů;
- zajistit dotační podporu pro poskytovatele služeb na zajištění softwaru k evidenci a evaluaci sociálních programů.

Realizátor:

1. **MLP se zapojením Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách ve spolupráci s MPSV.**

Důsledné zavádění principů dobré správy do systému plošné záchranné sociální sítě

Cílem opatření je uplatnění rovného korektního přístupu a respektování menšinových odlišností ze strany pracovníků institucí plošné záchranné sociální sítě.

Respektování menšinových odlišností v žádném případě neznamená totéž jako zvýšená tolerance k nezákonnému jednání členů menšin.

Respektování menšinových odlišností vyžaduje pozitivní snahu pochopit odlišnost kulturních hodnot a vzorců jednání, na jejichž základě nemůže být příslušník menšiny

či cizinec odsuzován, vylučován, omezován či obecně diskriminován, pokud z jeho strany nedochází k porušení zákona.

K naplnění cíle by měla vést následující opatření:

- vzdělávání pracovníků institucí záchranné sociální sítě v oblasti aplikace principů dobré správy do jejich každodenní činnosti a multikulturní vzdělávání;
- tvorba související legislativy a metodických pokynů pro pracovníky s důslednou aplikací principů dobré správy;
- zveřejňování metodických pokynů a předpisů, kterými se pracovníci institucí záchranné sociální sítě při práci s příjemci pomoci řídí tak, aby k nim měla veřejnost přístup (např. s využitím vlastních internetových stránek, vývěsek a dalších informačních prostředků);
- průběžný monitoring postojů příjemců pomoci k fungování systému záchranné sociální sítě z hlediska naplňování principů dobré správy.

Realizátor:

1. MPSV jako tvůrce metodických pokynů a iniciátor vzdělávání pracovníků v systému plošné záchranné sociální sítě;

2. MV jako gestor vzdělávání pracovníků územních samosprávných celků.

10. OBLAST ZDRAVOTNÍ PÉČE

Zdravotní stav vyloučených Romů je ovlivněn celou řadou faktorů, mezi něž patří například sociální vyloučení či jiné sociokulturní charakteristiky této cílové skupiny.

Zdraví vyloučených romských komunit ovlivňuje řada přidružených problémů, jako je bydlení v obydlích ve špatném stavebnětechnickém stavu, kde se v hojné míře vyskytuje vlhkost, plísně a různí škůdci jako přenašeči chorob.

K šíření infekčních chorob přispívají společná sociální zařízení, chybějící koupelny v bytech III. a IV. kategorie a sdílení malých prostor větším počtem osob.

Dalším negativním faktorem je dlouhodobě vykonávaná fyzicky náročná práce ve zdravotně závadném prostředí.

Výskyt nemocí podporuje i stres způsobený každodenními starostmi v důsledku vlivu sociálního vyloučení na životní situace romských rodin.

Zdravotní stav obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit ovlivňují rizikové formy chování, které se ve vyloučených lokalitách objevují (např. užívání drog či alkoholismus).

Z výše uvedeného vyplývá, že zdravotní situace vyloučených Romů vyžaduje komplexní přístup a využití vzájemně provázané zdravotní, bytové a sociální politiky.

V oblasti zdravotnictví je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zvýšit informovanost vyloučených Romů o zdravém životním stylu a o fungování systému zdravotní péče, a minimalizovat tak jejich rizikové chování;**
- **zajistit vyloučeným Romům praktickou podporu při řešení jejich zdravotních problémů v každodenním životě;**
- **zvýšit informovanost zdravotnických pracovníků o sociokulturním charakteru a tradovaném způsobu života Romů ve vztahu ke zdraví.**

10.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZDRAVOTNÍ PÉČE

Podpora a rozšíření *programu zdravotně sociálních pomocníků,* šíření dalších *osvětových aktivit* v sociálně vyloučených romských lokalitách

Zásadním problémem v oblasti zdraví je nízká informovanost Romů o zdravém životním stylu a o fungování systému zdravotní péče[84].

[84] Tyto výsledky dokládá i mezinárodní výzkumná studie s názvem *„SASTIPEN – Zdraví a romská komunita, analýza situace v Evropě*". Výzkum probíhal kromě České republiky, kde byly do jeho realizace zapojeny kancelář Rady vlády pro záležitosti romských komunit, organizace Vzájemné soužití a další neziskové organizace, také v Bulharsku, Maďarsku, Portugalsku, Rumunsku, Řecku, Slovensku a Španělsku. Jeho cílem bylo analyzovat zdravotní situaci romské populace a následně navrhnout specifické strategie a činnosti v oblasti zdraví pro tuto cílovou skupinu obyvatel.

ZPRÁVA O SITUACI V KRAJÍCH

Osvědčenou praxí je program zdravotně sociálních pomocníků. Hodnocení programu ze strany MZd z roku 2008 dokládá pozitivní dopady na situaci romských komunit v ČR zejména v oblasti zvýšení informovanosti romských komunit o zdravého životního stylu[85].

V roce 2008 působilo na území ČR odhadem asi 12 pomocníků, a to jen v 6 krajích ČR, přitom krajští koordinátoři pro romské záležitosti zmiňují ve svých zprávách mnohem větší potřebu realizace programu zdravotně sociálních pomocníků.

Cílem opatření je:

1. zvýšit informovanost vyloučených Romů v oblasti zdravého životního stylu;
2. posílit osvětovou činnost v oblasti zdravého životního stylu ve vyloučených lokalitách.

Cíle budou naplněny prostřednictvím následujících úkolů:

- zajistit dostupnost programu zdravotně sociální pomocník v potřebných lokalitách;

  Program funguje v režimu sociálních služeb, kdy je možné získat finanční prostředky na jeho realizaci prostřednictvím dotační podpory MPSV při splnění podmínek zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách nebo z ESF.

  Program by měl být propojen s realizací informačních kampaní a dalších osvětových aktivit se zapojením zdravotnických pracovníků, kteří ve spádové oblasti působí.

  Opatření může mít i sekundární pozitivní efekt na zaměstnanost Romů, neboť umožní vhodným romským uchazečům získat pracovní místo a prostřednictvím dalšího vzdělávání si zvýšit kvalifikaci.
- vzdělávání a metodická podpora zdravotně sociálních pomocníků;

  Potřebou je i zajištění a absolvování vzdělávacího programu pro zdravotně sociální pomocníky v rámci dalšího vzdělávání s využitím finančních prostředků z Evropského sociálního fondu.

  Alternativou programu zdravotně sociálních pomocníků v regionech se silnou potřebou podpory vyloučených Romů v oblasti zdraví a s nedostatečnou kapacitou poskytovatelů služeb je možnost proškolení místních terénních sociálních/terénních pracovníků v oblasti zdravotně sociální pomoci příslušníkům romských komunit[86].

  Souvisejícím tématem je tvorba metodických materiálů, které budou obsahovat aktuální informace klíčové pro jejich fungování v praxi.
- užší propojení programu zdravotně sociálních pomocníků s činností zdravotnických zařízení;

  Z praxe vyplývá požadavek užší spolupráce zdravotně sociálních pracovníků se zdravotnickými zařízeními formou partnerství.

  Za tímto účelem je nutné zvýšit povědomí zdravotníků o existenci a poslání programu.

---

[85] O možnostech prevence onemocnění, o důsledcích nedodržování zásad zdravého životního stylu a léčebného režimu, o problematice plánovaného rodičovství a o nutnosti docházet na preventivní prohlídky a dodržovat očkovací kalendář u malých dětí. Kromě osvěty mohou zdravotně sociální pomocníci pomoci uživatelům služby při vyjednávání s lékaři při zajištění preventivních prohlídek, zprostředkování kompenzačních pomůcek, při registraci/přeregistraci u lékaře i při podávání žádosti o invalidní důchod.

[86] Dobrou praxí je vytvoření vzdělávacího programu, který bude zahájen a realizován v Ostravě, Olomouci, Brně, Hradci Králové a Mostě. V rámci plánovaného vzdělávacího programu bude celkem vyškoleno 50 terénních pracovníků. Každé vzdělávání bude zakončeno velkou konferencí, v jejímž rámci se setkají terénní pracovníci spolu se zdravotníky z okolních krajů a kde jim budou přednášet o zvyklostech a tradicích Romů romští lektoři s lékařem, který byl zapojen do tvorby pilotního projektu Zdravotně-sociální pomocník v Ostravě.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Od roku 2003 je v Rumunsku program zdravotních mediátorů celoplošným opatřením jako nedílná součást veřejného systému zdravotní péče, kdy zdravotní mediátoři úzce spolupracují nebo jsou přímo zaměstnanci zdravotnických zařízení. V Rumunsku mediátoři zprostředkovávají komunikaci mezi pacienty a lékaři, pomáhají klientům při vyplňování dotazníků a při řešení administrativních záležitostí potřebných pro lékařské zákroky. Mediátoři jsou rovněž nositeli primární prevence, navštěvují nemocné lidi a asistují jim při návštěvách lékaře. V roce 2004 rumunští zdravotní mediátoři pomohli s registrací 108 632 dětí, asistovali 40 015 lidem při vyřizování zdravotního pojištění a pomohli 1 180 lidí při získávání osobních dokumentů. Data z roku 2004 dále dokazují, že se 3 521 romských žen nechalo prostřednictvím mediátorů registrovat u obecného lékaře, zároveň bylo 12 836 dětí očkováno a proběhlo 4 259 zdravotních vzdělávacích akcí pro Romy za podpory mediátorů.

Realizátor:

1. **MZd pro oblast metodické podpory a vzdělávání zdravotně sociálních pomocníků;**
2. **obce s rozšířenou působností a zdravotnická zařízení jako iniciátoři vzniku a realizace opatření na lokální úrovni.**

***Příprava a vzdělávání* zdravotnických pracovníků pro práci s lidmi s odlišnou sociální a kulturní zkušeností**

Romové jsou ohroženi předsudečným jednáním a omezením vstřícnosti zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotnických služeb.

VÝZKUM SASTIPEN

Výzkumníci identifikovali následující faktory působící na kvalitu lékařské péče:

1) *kulturní bariéra ve vztahu lékař – pacient* (rozdílné tradice, zvyky a obyčeje, způsob života a vztah k nemoci samé);
2) *kulturně podmíněný způsob projevu a forem prezentace obtíží a emoční doprovod, problémy diferenciální diagnostiky a terapie při neznalosti sociálního pozadí onemocnění*

Ve vzájemném kontaktu mezi poskytovatelem a uživatelem zdravotnické péče se ze strany uživatele promítají následující faktory:

3) *způsobem života daná a jím podmíněná prezentace subjektivních potíží*, která může být odlišná od obecně přijatých norem platných pro majoritní populaci (uvědomění si choroby ze strany nemocného, ochota stonat, přiznat si a přijmout roli nemocného), kdy se okolí může taková prezentace jevit jako agravace nebo simulace;
4) *odlišné hledání pomoci, očekávání od lékaře.*

Cílem opatření je:

1. systematicky odbourávat předsudky zdravotnických pracovníků ve vztahu k lidem odlišné národnosti a rasy;
2. zvýšit informovanost zdravotnických pracovníků o faktorech, které mohou ovlivnit diagnostiku nemocí i průběh poskytování zdravotní péče osobám s odlišnou sociální a kulturní zkušeností.

Prostředkem k naplnění cílů je vzdělávání zdravotnických pracovníků[87], do něhož by měly být včleněny poznatky a praktické zkušenosti krajských koordinátorů pro romské záležitosti, romských poradců působících na úrovni obcí s rozšířenou působností a zkušených poskytovatelů sociálních služeb příslušníkům romských komunit.

V rámci minimalizace případných nedorozumění a konfliktních situací vyplývajících z kulturní odlišnosti by měl být kladen v průběhu výuky větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům menšin, dále na pravidla vzájemné komunikace, která významně ovlivňuje kvalitu zdravotní péče.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za změny ve vzdělávání budoucích zdravotnických pracovníků;**
2. **MZd ve spolupráci s Radou vlády pro záležitosti romské komunity jako gestor zvyšování informovanosti zdravotnických pracovníků o faktorech, které ovlivňují zdravotní stav romských komunit.**

[87] Výuka zdravotnických pracovníků probíhá na základě vyhlášky č. 187/2009 Sb., o minimálních požadavcích na studijní programy všeobecné lékařství, zubní lékařství, farmacie a na vzdělávací program všeobecné praktické lékařství a vyhlášky č. 39/2005 Sb., která stanovuje minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání, jež určují minimální požadavky na výuku, větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům minorit, aby tak byla minimalizována možná nedorozumění a konfliktní situace vyplývající z kulturních odlišností.

11. BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY ROMSKÉ INTEGRACE

Bezpečnost romských komunit má dva základní aspekty – na jedné straně je to *pravicový extremismus* a *rasově motivovaná trestná činnost*, která zasahuje Romy zvnějšku bez ohledu na jejich sociální postavení, na druhé straně je to *kriminalita a další rizikové formy chování* jako výsledek adaptace sociálně vyloučených Romů na specifické podmínky prostředí, v němž žijí.

Zajištění bezpečnosti Romů patří v oblasti romské integrace mezi priority vlády.

Úkolem pověřených institucí[88] je nepřetržitě analyzovat bezpečnostní situaci romských komunit, posoudit rizika a přijmout opatření k jejich účinné eliminaci.

11.1 Ochrana Romů před neonacismem a rasově motivovanou trestnou činností

Pravicový extremismus je společensky nebezpečným jevem, ohrožujícím sociální soudržnost společnosti a přinášejícím bezpečnostní rizika pro příslušníky romských komunit.

Specifickým a víceméně typickým tématem českých pravicových extremistů je anticiganismus jako zvláštní forma rasismu orientovaná proti romské menšině.

Extremistická hnutí útočí na Romy na svých veřejných akcích, prostřednictvím webových stránek či stranických tiskovin a narušováním romských pietních akcí, kde tato hnutí zpochybňují genocidu českých a moravských Romů[89].

ZPRÁVA O PROBLEMATICE EXTREMISMU NA ÚZEMÍ ČR

Zpráva z roku 2008 dokládá nárůst a kvalitativní proměnu pravicového extremismu, jeho celkovou profesionalizaci, nárůst sympatizantů ze střední vrstvy, s čímž samozřejmě souvisí i zvyšující se úsilí extremistů o zapojení do politiky[90]. V roce 2008 neonacisté potvrdili svůj návrat z uzavřených prostor na veřejná prostranství řadou akcí, jejichž cílem je snaha zviditelnit se.

Narůstající aktivity a úspěch extremistů u části veřejnosti se odrazily i na výsledku Dělnické strany, která ve volbách do Evropského parlamentu získala 1,07 % hlasů, a tím i finanční příspěvek od státu.

Zásadním a dlouhodobým cílem Vlády ČR je změna etnického klimatu české společnosti a negativních postojů občanů vůči příslušníkům romských komunit, aby byla oslabena síla neonacistů, která pochází mimo jiné i z nízké informovanosti občanů o extremismu v souvislosti s porušováním lidských práv a s bezpečnostními riziky, která z něj vyplývají.

Prioritou v oblasti snížení bezpečnostních rizik vyplývajících z extremismu ve vztahu k Romům je potírání rasově motivované trestné činnosti, omezení její bagatelizace a zlepšení jejího rozeznávání.

---

88 Oblastí bezpečnosti romských komunit se prioritně zabývá resort Ministerstva vnitra a Policie ČR.

89 Sborník „Nebezpečné známosti. Pravicový extremismus v malém příhraničním styku", Kulturbüro Sachsen e. V., Drážďany 2009.

90 Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2008 je součástí Strategie boje proti extremismu, která byla schválena usnesením vlády ČR ze dne 4. května 2009 č. 572.

V rámci ochrany Romů před extremismem je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **zajistit Romům bezpečný a důstojný život, aniž by na ně kdokoliv útočil fyzicky či slovně kvůli jejich romskému původu;**
2. **systematicky odstraňovat negativní stereotypy i předsudky a nedostatečnou objektivní informovanost o romské národnostní menšině v české společnosti.**

11.1.1 OPATŘENÍ K OCHRANĚ ROMŮ PŘED EXTREMISMEM

Ucelený a provázaný komplex opatření, jejichž cílem je marginalizace extremismu v české společnosti a nastavení mantinelů jeho existenci v rámci demokratických mechanismů ČR, je obsažen v *Koncepci boje proti extremismu*[91].

KONCEPCE BOJE PROTI EXTREMISMU

Základní východiska Koncepce jsou obsažena v pěti pilířích. **První pilíř *Komunikací proti demagogii*** se zaměřuje na cílenou propagandu k odhalení pravé podstaty extremismu. Tohoto cíle bude dosaženo prostřednictvím *otevřeného a zodpovědného zpravodajství a PR* tak, aby se k veřejnosti pružně dostaly rychlé, srozumitelné a objektivní informace. Dále *zmapováním extremistických myšlenek a jejich nositelů*, které umožní získání relevantních sociologických dat zaměřených na percepci neonacistických idejí, rasismu, antisemitismu, proticizineckých nálad a dalších projevů xenofobie. Součástí úkolů je i *Internet bez nenávistné propagandy*, jehož cílem je bezpodmínečné odstranění stránek s nezákonným obsahem.

Druhý pilíř *Vědomostí proti totalitářům* se zaměřuje na pedagogické působení, které musí být vedeno s důrazem na rozvoj kritického myšlení žáků a studentů, aby byli schopni na základě vlastního úsudku dospět k pochopení podstaty extremistických a totalitářských ideologií. Prvním úkolem je vzdělávání pedagogů formou dalšího vzdělávání v oblasti výchovy proti extremismu, rasismu a xenofobii. Součástí úkolu je novela metodického pokynu k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance a cílené inspekce k hodnocení vzdělávání žáků a studentů v oblasti prevence rasistických, xenofobních a extremistických postojů. Kromě toho bude realizován výzkum ke zmapování seminářů zaměřených na problematiku extremismu v krajích a šířením příkladů dobré praxe ze zahraničí. Dalším úkolem je *tvorba vzdělávacích a osvětových materiálů* k problematice multikultury, rovných příležitostí a extremismu; dále realizace *preventivních akcí*, jejichž součástí je podpora mediálních aktivit, metodické vedení krajských školních koordinátorů prevence v oblasti rasistických, xenofobních a extremistických postojů a podpora takto zaměřených projektů NNO a dalších organizací.

Třetí pilíř *Jednotná protiextremistická platforma* směřuje k aktivnímu zapojení dalších resortů, měst a obcí, akademické sféry a nevládních subjektů ve společném úsilí boje proti extremismu. Pilíř obsahuje následující úkoly: *vznik koordinačních dohod* při zvládání extremistických akcí, jejichž prostřednictvím bude definována spolupráce a koordinace činnosti mezi Policií ČR, obecními úřady, obecní policií a dalšími subjekty na lokální úrovni. Předpokladem úspěšného řešení extremistických akcí je komunikace a účinná spolupráce policie s městy a obcemi. V jejich prospěch byly splněny následující úkoly – vytvoření Manuálu pro shromažďování, kalendáře rizikových dní a analýza stávajícího zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím.

Cílem **čtvrtého pilíře *Odbornost a imunita*** je příprava odborníků, kteří budou mít dostatečný prostor pro výkon svých pravomocí a zabránění extremistům

[91] Koncepce boje proti extremismu je součástí materiálu *Strategie boje proti extremismu*, kterou v roce 2009 přijala Vláda ČR usnesením č. 572/2009.

v infiltraci do bezpečnostních sborů a zneužívání získaného know-how pro vlastní potřeby. Cíl bude naplněn prostřednictvím *vzdělávání velitelů opatření* se zapojením nevládních organizací, dále bude vytvořen nový výukový předmět na Policejní akademii ČR zaměřený na rozvíjení schopností a osvojení dovedností pro řízení velkých policejních akcí a velení těmto akcím. Další úkol se zaměřuje na *vzdělávání policejních specialistů* a *stabilizaci a doplnění policejních specialistů*, kteří by měli cíleně řešit extremismus ve své spádové oblasti a mít naprostý přehled o aktuální situaci ve svém regionu. Souvisejícím úkolem je *vzdělávání pracovníků justice*, aby byli schopni účinně posuzovat případy rasově motivované trestné činnosti a trestné činy vyplývající z extremismu a rozhodovat o nich. Poslední úkol *systémové a paušální zamezení infiltraci extremistů* je nastavení funkčního a efektivního „imunitního" systému proti infiltraci extremistů, který by měl fungovat nejen u policie, ale i u ostatních složek, jako jsou armáda, celní správa a vězeňská služba.

Pátý pilíř *Efektivně a korektně proti násilí* se zaměřuje na cílený a tvrdý postih jedinců, kteří se dopouštějí porušování zákona, a na prevenci takové činnosti. Úkolem je *důsledný monitoring, zpracování a dokumentace* jednotlivých extremistů a extremistických skupin, aby tyto poznatky byly využitelné při přípravě bezpečnostních opatření, dále *zvládání extremistických akcí* s důrazem na rychlé zajištění a postih pachatelů v rámci trestního řízení.

Koncepce boje proti extremismu plně směřuje k naplnění cílů, kterých je nutné v oblasti zajištění ochrany Romů před extremismem dosáhnout.

Je nutné podpořit důslednou realizaci této koncepce v praxi i ve vztahu k ochraně Romů před extremismem, zároveň iniciovat její vyhodnocování a pravidelné aktualizace po naplnění úkolů, které jsou v ní obsaženy.

11.2 Ochrana Romů před kriminalitou a dalšími rizikovými formami chování

Bezpečnostní rizika pro romské komunity přináší i výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Živnou půdou pro jejich vznik a šíření je samotné prostředí a vysoká koncentrace sociálně vyloučených obyvatel, kteří se snadno stávají obětí subjektů (např. dealerů drog, lichvářů či poskytovatelů nelegální práce), již zneužívají jejich krizovou socioekonomickou situaci, nízké právní povědomí a nedostatek možností legální obživy k vlastnímu prospěchu a obohacení.

Prostředí, kde se kriminalita a další rizikové formy chování stávají normou, je nebezpečné z hlediska výchovy a integrace dětí a mládeže z vyloučených romských lokalit, které mohou přejímat a uplatňovat tyto vzorce chování ve svém budoucím životě.

Vláda ČR upřednostňuje při řešení kriminality a rizikových forem chování podporu preventivních opatření před využíváním represivních postupů.

Podmínkou účinné prevence je multidisciplinární spolupráce a dialog mezi klíčovými subjekty, jako jsou policie, místní samospráva, vzdělávací instituce, instituce sociální práce a další experti na lokální úrovni.

V oblasti prevence kriminality je nutné dosáhnout následujících cílů:

1. **snížit výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách;**
2. **odhalovat latentní kriminalitu, identifikovat její aktéry a včas intervenovat do jejich situace;**

3. **zvýšit počet výkonů alternativních trestů a snížit počet trestů odnětí svobody u sociálně vyloučených příslušníků romských komunit;**
4. **snížit nabídku drog i poptávku po nich a snížit výskyt závislostí mezi obyvateli sociálně vyloučených romských lokalit.**

11.2.1 OPATŘENÍ PROTI KRIMINALITĚ A RIZIKOVÝM FORMÁM CHOVÁNÍ

Pro zlepšení situace obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit je klíčovou prioritou důsledný import práva a spravedlnosti do prostředí sociálního vyloučení a zlepšení vztahu mezi policií a obyvateli sociálně vyloučených romských lokalit, aby obyvatelé získali důvěru a naučili se využívat institucionální pomoc při ochraně svých práv garantovaných zákonem.

Bezpečnostní politika by rovněž měla směřovat k nekompromisnímu potírání těch subjektů, které zneužívají situace sociálně vyloučených romských domácností k vlastnímu obohacení (lichvářů, dealerů drog, poskytovatelů nelegální práce atd.).

Zásadní oblastí je rovněž cíleně působit na postoje dětí žijících ve vyloučeném prostředí, nabízet jim prostřednictvím volnočasových a rozvojových aktivit i jiné alternativy způsobu života.

Opatření k prevenci kriminality v sociálně vyloučených romských lokalitách vycházejí v první řadě ze *Strategie prevence kriminality na léta 2008–2011* a dále ze *Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008–2012*[92].

STRATEGIE PREVENCE KRIMINALITY 2008–2011

Hlavním cílem strategie je zvyšovat bezpeční občanů a snižovat míru trestné činnosti. V období 2008–2011 by mělo být dosaženo splnění následujících úkolů:

1) ustavení fungujícího a stabilního systému prevence kriminality na všech úrovních veřejné správy;
2) posílení kompetencí krajů a obcí při plánování a realizaci preventivních opatření;
3) dosažení systematické partnerské spolupráce mezi příslušnými orgány na všech úrovních veřejné správy;
4) dosažení profesní stabilizace kvalifikovaných manažerů prevence kriminality na úrovni krajů a měst, kteří budou vybaveni potřebnými kompetencemi;
5) dosažení profesní stabilizace kvalifikovaných pracovníků Policie ČR a obecní policie v oblasti prevence kriminality;
6) zajištění finančních zdrojů ze státního rozpočtu, z rozpočtu krajů a obcí a fondů EU na realizaci úkolů vyplývajících ze Strategie;
7) zapojení širokého spektra subjektů do preventivních programů, do jejich přípravy, organizace a zabezpečení.

[92] Hlavním principem obou strategií je community policing, kdy je činnost policie založena na spolupráci policie, veřejnosti, samosprávy a dalších organizací a institucí na místní úrovni.

STRATEGIE PRO PRÁCI POLICIE ČR VE VZTAHU K MENŠINÁM PRO OBDOBÍ 2008–2012

Smyslem práce Policie ČR ve vztahu k menšinám bylo vytvořit a zavést do práce Policie ČR mechanismy a opatření, které umožní policistům efektivně komunikovat s příslušníky menšin a budovat důvěru mezi policejním sborem a menšinou.

Strategie vychází pro toto období z následujících priorit:

1. *priorita: Zdokonalení systémových opatření Policie ČR pro práci s menšinami*

Hlavním systémovým opatřením Policie ČR ve vztahu k menšinám jsou styční důstojníci pro menšiny a členové jejich pracovních skupin. Tito policisté jsou specializovanými pracovníky na problematiku policejní práce ve vztahu k menšinám, plní úlohu zprostředkovatelů mezi policií a menšinovými společenstvími, nabízí členům menšin pomoc při řešení konkrétních problémů, spadajících do zákonné působnosti Policie ČR. Zároveň působí jako konzultanti při řešení všech záležitostí, které se z pohledu Policie ČR týkají problematiky menšin. Průběžně monitorují struktury menšin v lokalitě a podílejí se na prevenci a potírání kriminality.

2. *priorita: Distribuce informací o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008–2012.*

Zajistit informovanost policistů na všech úrovních o policejní práci s menšinami a jejím smyslu a o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie.

3. *priorita: Vzdělávání a příprava policistů pro práci ve vztahu k menšinám.*

Zajištění této priority spočívá v systematickém celoživotním vzdělávání a přípravě policistů pro policejní práci ve vztahu k menšinám a ve využívání externí supervize. Policisté jsou vzděláváni v oblasti národnostních menšin, lidských práv, problematiky sociálního vyloučení, tolerance a nediskriminace ve spolupráci s erudovanými odborníky z praxe, nevládním sektorem, akademickou obcí a zástupci menšin.

4. *priorita: Implementace Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008–2012.*

Naplnění této priority spočívá v tvorbě akčních plánů k realizaci cílů a úkolů zpracovaných ve Strategii.

Vláda podporuje implementaci obou strategií i ve vztahu k příslušníkům romských komunit.

Specificky je nutné za účelem snížení výskytu kriminality a dalších forem rizikového chování podporovat ve vyloučených romských lokalitách následující opatření:

Systematický *monitoring vývoje kriminality a dalších rizikových forem chování* na území sociálně vyloučených romských lokalit a *tvorba cílené strategie prevence kriminality v tomto prostoru*

Cílem opatření je získat relevantní sociologická data o bezpečnostní situaci na území lokalit a identifikovat všechny aktéry, kteří ji ovlivňují, a to jak negativně jako původci trestných činů a šíření dalších rizikových forem chování, tak i pozitivně jako subjekty, které mohou ke snížení jejich výskytu přispět[93].

Na základě získaných informací by měla být vytvořena strategie prevence kriminality ve vyloučených romských lokalitách, na jejíž tvorbě by se měl podílet multidisciplinární

[93] Ve Zprávě o stavu romských komunit v ČR za rok 2008 je zmíněna potřeba systematičtějšího sledování kriminality a výskytu dalších rizikových forem chování. Ve většině krajů nejsou k dispozici přesné informace o vývoji kriminality spojené se životem v sociálně vyloučeném prostředí. Tyto informace vycházejí nejčastěji z kvalifikovaných odhadů obvodních oddělení Policie ČR, pracovních skupin prevence kriminality, romských poradců a NNO.

tým složený ze zástupců Policie ČR a obecní policie, dále orgánů sociálně právní ochrany dětí, poskytovatelů sociálních služeb na daném území a vzdělávacích institucí.

Součástí strategie mohou být i opatření uvedená níže.

Realizátor:

1. **obce s rozšířenou působností ve spolupráci s Policií ČR jako iniciátoři opatření na lokální úrovni**[94]**;**
2. **Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách jako koordinátor a konzultant v této oblasti.**

Podpora a využívání sociální práce ve vztahu k obětem a svědkům trestné činnosti[95]

Osvědčenou praxí, jež by měla být rozšířena na území dalších vyloučených lokalit, jsou **specializované formy terénní sociální práce, zaměřené na pomoc sociálně vyloučeným osobám, které se staly obětí zločinu** (dříve institut označovaný jako „asistent policie").

Cílem činnosti těchto terénních pracovníků je **distribuce práva a principů občanské společnosti do prostředí sociální exkluze, a to prostřednictvím asistence poskytované osobám žijícím v prostředí sociálního vyloučení při jednání s policií a dalšími úřady**.

Terénní pracovníci zprostředkovávají kontakt obyvatel sociálně vyloučených lokalit s policií a dalšími úřady, čímž přispívají k vytváření takových podmínek, které umožní lidem žijícím v tomto prostředí snazší přístup ke službám a pomoci ze strany těchto institucí.

Lidé ze sociálně vyloučených lokalit jsou díky poradenství pracovníků lépe informováni o svých právech a povinnostech, a jsou tak schopni řešit svou situaci s využitím standardních institucionálních prostředků.

Nejčastějšími klienty těchto pracovníků jsou oběti a svědci latentní kriminality (lichvy, kuplířství, kriminality mládeže, obchodu s lidmi) a diskriminace, kterou se policii daří z důvodu neochoty svědků a obětí ke spolupráci jen velmi obtížně odhalovat.

Poskytovatelem služby může být jednak nevládní organizace, jednak samospráva. Nevýhodou prvně zmíněné možnosti je obecná finanční nejistota spojená s neziskovým sektorem, a tím pádem riziko dlouhodobé neudržitelnosti služby. Oporou při využití druhé možnosti je mj. využití institutu tzv. **koordinačních dohod**, jež může obec uzavřít s Policií ČR (§ 16 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky – Spolupráce s obcemi).

Má-li být činnost těchto terénních pracovníků vykonávána jako sociální služba ve smyslu zákona o sociálních službách, konkrétně v rámci služeb sociální prevence, resp. terénních programů (§ 69 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách), resp. v rámci sociálního poradenství (§ 37 zákona č. 108/2006 Sb.), **je nezbytné striktně dodržovat pravidla a podmínky pro její poskytování dané zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a Metodickou příručkou pro výkon terénní sociální práce**[96].

V roce 2008 působilo na území ČR do deseti těchto terénních pracovníků, což je s ohledem na závažnost problému číslo tristní.

Potřebnost tohoto opatření v jednotlivých lokalitách by měla být odvozena z analýzy potřeb jejich obyvatel a její naplnění by mělo být předmětem vytváření střednědobých plánů sociálních služeb, do jejichž tvorby by měli být aktivně zapojeni i zástupci Policie ČR a obecní policie.

---

[94] Jednou z možností, jak získat finanční prostředky pro oblast prevence kriminality na úrovni obcí, je dotační program Ministerstva vnitra *Program prevence kriminality*, jehož prostřednictvím lze podporovat dílčí a konkrétní projekty prevence kriminality, jejichž překladateli jsou samosprávy krajů a měst, avšak realizátory mohou být mj. i NNO. Cílem projektů je odstranit nebo zmírnit sociální vyloučení romských komunit, jehož následkem je i zvýšené nebezpečí rasových a extremistických nálad.

[95] Příručka pro sociální integrace, autorský kolektiv Agentury pro sociální začleňování, Člověka v tísni a Odboru bezpečnostní politiky MVČR, Úřad vlády ČR, Praha 2008.

[96] Ostravská univerzita v Ostravě, Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce. Praha, MPSV 2007. Dostupné na www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

Metodicky projekt zaštiťuje odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra, na jehož webových stránkách je k nalezení mj. Metodika činnosti těchto terénních pracovníků[97]. Aktuálně je na úrovni MV a MPSV řešena stabilizace programu, jeho institucionální ukotvení a metodická podpora asistentů v praxi.

Realizátor:

1. MV ve spolupráci s MPSV a MLP jako gestoři systematizace této aktivity;
2. obce s rozšířenou působností jako iniciátoři vzniku opatření.

Podpora a rozšíření programu *romský mentor*

Hlavním účelem služby Mentor je snížit rizika recidivy trestné činnosti a sociálního vyloučení u romských klientů Probační a mediační služby ČR (dále jen PMS ČR), kterým byl uložen alternativní trest či opatření.

Cílem opatření je zvýšit pravděpodobnost, že romští klienti splní podmínky alternativního trestu nebo opatření a nebude jim uložen trest odnětí svobody.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Služba Mentor je formou terénní práce s příslušníky romských komunit a napomáhá k efektivnější práci s nimi v případě, že jim byl uložen alternativní trest. Realizátorem programu je Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s.[98]

Služba vede k posílení právního vědomí příslušníků romských komunit a jejich schopnosti uvědomit si závažnost porušení zákona a důsledky jednání, kterého se dopustili, a pomáhá jim získat dovednosti tuto situaci řešit.

Úspěšnost mentora spočívá v jazykové a kulturní blízkosti s klientem, v detailní znalosti romské komunity, ve schopnosti navázat s klientem kontakt, udržet si jeho důvěru a v neposlední řadě působit v rámci komunity jako pozitivní vzor.

Romský mentor je prostředníkem mezi klientem a PMS ČR, případně dalšími státními institucemi, často se klientovi věnuje dlouhodobě a pomáhá mu řešit i další problémy související s hledáním zaměstnání, bydlení, řešením zadluženosti apod.

Zároveň byl již vytvořen vzdělávací kvalifikační kurz Mentor akreditovaný u MŠMT, jehož prostřednictvím si vybraní romští uchazeči doplňují svou kvalifikaci.

Specifickou pozornost je nutné jak u mentora, tak i v případě realizace sociální práce ve vztahu k obětem a svědkům trestné činnosti věnovat náboru vhodných adeptů na výkon této funkce, což lze vyřešit užším propojením realizátora programu se zprostředkovateli práce (ÚP i NNO), kteří mají přehled o uchazečích o zaměstnání z řad příslušníků romských komunit.

Realizátor:

1. iniciátorem vzniku a realizace opatření by měla být oblastní střediska Probační a mediační služby ČR.

Efektivní *řešení problematiky užívání drog a dalších typů závislosti* v romských komunitách

Problematika užívání drog je závažný fenomén, který destabilizuje sociální, ekonomickou i zdravotní situaci příslušníků romských komunit, zejména těch, kteří žijí v sociálně vyloučených romských lokalitách.

---

[97] www.mvcr.cz (Sekce O nás / Bezpečnost a prevence / Prevence / Minority a policie / Dokumenty k tématu Policie a minority).

[98] V roce 2008 byl projekt realizován v regionech Hl. město Praha, Jihočeský kraj (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Tábor), Středočeský kraj (Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora, Nymburk), Pardubický kraj (Pardubice, Ústí nad Orlicí, Chrudim), Královéhradecký kraj (Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou), Liberecký kraj (Liberec). Služba Mentor je financována z Evropského sociálního fondu i ze státního rozpočtu. Projekt byl v roce 2008 (červen až prosinec) financován z dotace Úřadu vlády ČR z podprogramu A *„Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků*", dále z podprogramu B *„Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce*", potom z grantů Jihočeského kraje a hl. m. Prahy v sociální oblasti.

Efektivní řešení této oblasti vyžaduje spolupráci a multidisciplinární přístup, který vnímá problematiku užívání drog ze tří vzájemně provázaných rovin:

1) **snížení nabídky drog a dalších rizikových faktorů, které zvyšují pravděpodobnost užívání návykových látek a vzniku závislosti**
   Tato rovina směřuje k zabránění výrobě, distribuci a prodeji drog a je plně v gesci MV a Policie ČR. Oba subjekty vycházejí z principu tzv. „nulové tolerance".
   Významnou roli však hrají např. i obce, které mohou za účelem snížení výskytu gamblerství ve vyloučených lokalitách vydat vyhlášku k regulaci herních automatů.
2) **snížení poptávky po drogách**, které zahrnuje:
   a) *specifickou primární prevenci* a) všeobecnou v běžné populaci, b) selektivní v ohrožených skupinách a c) indikovanou, zaměřenou na rizikové jedince, kdy je cílem preventivních aktivit oddálení věkové hranice prvního kontaktu s drogou či jinými formami rizikového chování (např. s gamblerstvím) či úplné zabránění tomuto kontaktu;
   b) *léčbu, poradenství a další odbornou pomoc* pro osoby užívající návykové látky, které se rozhodly dosáhnout abstinence, pro jejich rodiny a osoby blízké, (tj. detoxifikační, ambulantní, residenční či ústavní léčba[99]);
   c) *resocializační aktivity* k zapojení vyléčených uživatelů do produktivního života v rodině, v práci a ve společnosti s cílem zvýšit kvalitu jejich života na nejvyšší možnou míru.
   Tato rovina je v kompetenci zejména RVKPP, MZd, MPSV, MŠMT, krajských a místních protidrogových koordinátorů fungujících na úrovni obcí v přenesené působnosti, kteří zajišťují dotační podporu, dále podporují plánování a budování kapacity poskytovatelů sociálních a adiktologických služeb pro uživatele návykových látek.
3) **snižování rizik spojených s užíváním návykových látek** *(„harm reduction")*
   Zahrnuje opatření k ochraně veřejného zdraví a k minimalizaci poškození drogami u osob, které v současnosti drogy užívají a nejsou motivovány k léčbě závislosti. Tato rovina je opět v gesci výše uvedených subjektů.

Realizátor:

1. kraje i obce v roli koordinátorů a hodnotitelů regionální protidrogové politiky.

Podpora a rozvoj sítě *nízkoprahových zařízení pro děti a mládež* a *sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi*.

Prioritou v boji proti kriminalitě a vzniku rizikových forem chování je realizace preventivních aktivit.

Specifickou pozornost je nutné věnovat obzvláště romským dětem a mládeži, které tráví neorganizovaně volný čas v prostředí vyloučených lokalit a mají nedostatek příležitostí seznámit se způsobem života mimo území lokalit.

[99] (1) Detoxifikační léčba je léčebná metoda, jejímž smyslem je zastavit užívání drogy u klienta a při níž jsou minimalizovány symptomy odvykacího syndromu a riziko poškození. (2) Ambulantní léčba probíhá bez vyčlenění uživatele návykové látky z původního prostředí. Při ambulantní léčbě klient dochází do zařízení, kde se léčba poskytuje, přičemž délka léčby a frekvence docházení se může v různých typech zařízení lišit, nicméně měla by být ve všech případech zakotvena v dohodě klienta se zařízením či terapeutem (v ČR nabízí ambulantní péči např. *AT poradny*). (3) Při rezidenční či ústavní léčbě žije klient v chráněném prostředí léčebného zařízení. Tento typ léčby se snaží vytvořit pozitivní prostředí bez drog, vytváří jasný režim a pravidla pobytu a využívá různé terapeutické metody, které mají klientovi pomoci si ujasnit své postoje vůči návykovým látkám a řešit nejrůznější problémy, které se týkají jeho předchozího života ať už na drogách nebo bez nich.

Na lokální úrovni je třeba rozvíjet síť nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizačních center pro rodiny s dětmi, kde jim bude bezplatně nabídnuta možnost smysluplného trávení volného času, další rozvojové aktivity a sociálně terapeutické činnosti.

Tyto činnosti budou stimulovat obyvatele sociálně vyloučených romských lokalit k překonání individuálně podmíněných bariér, které jim brání v sociální inkluzi.
Potřeba realizace služeb by měla být opět předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

Realizátor:
1. kraje jako tvůrci střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

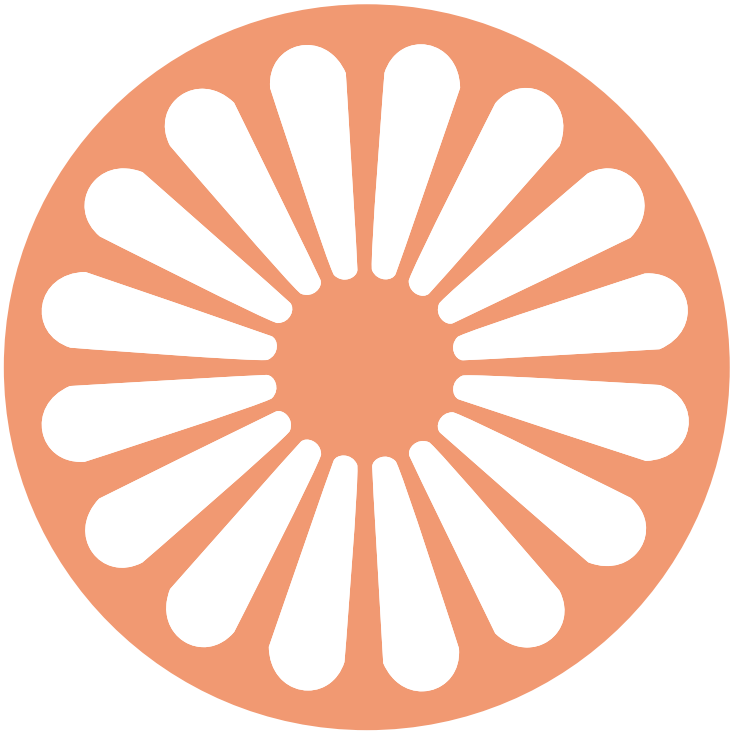

12. SHRNUTÍ

Koncepce romské integrace na období 2010–2013 nemění základní východiska dosavadního přístupu vlády k řešení situace romských komunit. Vláda ČR v první řadě usiluje o dosažení **provázanosti a koordinace činnosti klíčových subjektů pro romskou inkluzi na národní i na lokální úrovni** a vytváří nástroje ke snadnějšímu prosazování národních koncepcí a strategií na lokální úrovni.

Snadnějšího prosazování státní politiky integrace Romů na lokální úrovni by mělo být dosaženo prostřednictvím obsahového vymezení úkolů napomáhajících integraci příslušníků romských komunit do společnosti, které by mělo být včleněno do *zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů*. Další opatření v této oblasti spočívají ve finanční podpoře činnosti romských poradců, ve vytvoření jejich nové doporučené pracovní náplně, v níž by se měly odrážet úkoly vyplývající z romské integrace, v nastavení efektivního systému evidence a evaluace jejich činnosti a v posílení jejich metodické podpory.

V části věnované **podpoře romské kultury a jazyka** je nahlíženo na příslušníky romských komunit z hlediska národnostní menšiny. Prostřednictvím navrhovaných opatření vláda usiluje o podporu a rozvoj romské kultury a o její včlenění do většinové kultury české společnosti s cílem zachovat kulturní dědictví Romů a zprostředkovat je co nejširší veřejnosti. Romská kultura, jazyk a dějiny by měly být rovněž součástí rámcových vzdělávacích programů škol, metodických a výukových materiálů pro žáky i studenty na všech stupních vzdělávání. V neposlední řadě vláda podporuje uchování trvalé vzpomínky na oběti romského holocaustu prostřednictvím úpravy pietních míst v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, cíleným výzkumem a popularizací tématu romského holocaustu.

Koncepce se dále zabývala řešením situace té části romské národnostní menšiny, která trpí v důsledku strukturálně i individuálně podmíněných bariér **sociálním vyloučením**. V části věnované **vzdělávání** formuluje opatření ke zvýšení vzdělanostní úrovně příslušníků romských komunit a k zabránění segregaci romských žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí mimo hlavní vzdělávací proud. Tato opatření reagují na vzdělávací potřeby Romů všech věkových kategorií od rozšíření včasné péče k opatřením pro usnadnění přestupu žáků do sekundárního a terciárního stupně vzdělávání až po podporu celoživotního učení Romů.

V **oblasti zaměstnanosti** vláda usiluje o zvýšení počtu zaměstnaných Romů a Romek. Tohoto cíle chce dosáhnout změnou veřejných služeb zaměstnanosti, podporováním sociálního podnikání ve vyloučených romských lokalitách a zahrnutím oblasti podnikání do rámcových vzdělávacích programů škol. Vláda rovněž prosazuje důsledné monitorování výskytu diskriminace a dalšího protiprávního jednání na trhu práce ve vztahu k Romům a jejich postihování a podporuje rozšíření sítě antidiskriminačního servisu, jehož prostřednictvím mohou Romové uplatnit své právo na rovný přístup k zaměstnání, které jim zaručuje současná legislativa. Zásadním úkolem v této oblasti je působit na postoje zaměstnavatelů a prosazovat princip diverzity v soukromém sektoru i ve veřejné správě, a tím zvyšovat ochotu zaměstnavatelů přijímat příslušníky romských komunit do pracovního poměru.

Novým tématem Koncepce je **předlužení**. Vláda v této oblasti podporuje zvýšení finanční gramotnosti členů předlužených romských domácností prostřednictvím finančního vzdělávání na školách, v rámci rekvalifikačních kurzů a dalšího vzdělávání. Součástí opatření je i rozvoj sítě bezplatného dluhového poradenství propojeného se sociálními službami zaměřenými na zlepšení socioekonomické situace zadlužených Romů.

V **oblasti bydlení** vláda usiluje o revitalizaci sociálně vyloučených romských lokalit a zvýšení nabídky cenově dostupného sociálního bydlení pro nízkopříjmové domácnosti a jeho propojení s doprovodným sociálním programem pro nájemníky v nestabilní socioekonomické situaci. Klíčovým opatřením je opět monitorování diskriminace na trhu s byty a rozšíření sítě antidiskriminačního servisu pro romské nájemce, kteří jsou ohroženi nerovným zacházením v oblasti bydlení nebo mu přímo čelí.

V **oblasti sociální ochrany** vláda podporuje posun těžiště sociální ochrany od výplaty sociálních dávek k poskytování integračních sociálních služeb a k cílené sociální práci s jednotlivci a jejich rodinami, která bude směřovat k dosažení nezávislosti sociálně vyloučených Romů na pomoci sociálních institucí. Za tímto účelem je nutné podporovat dostupnost komplexního systému vzájemně provázaných sociálních služeb pro všechny věkové kategorie sociálně vyloučených Romů.

Opatření týkající se **zdravotní péče** směřují k realizaci osvěty a k minimalizaci rizikového chování s negativními dopady na zdravotní stav romských komunit. Osvědčenou praxí, kterou je nutné rozšířit do dalších regionů, je program zdravotně sociálních pomocníků, kteří by měli úzce spolupracovat nejen s romskými uživateli služeb, ale i se zdravotnickými zařízeními. Vláda podporuje rovněž rozšíření multikulturní výchovy a vzdělávacích programů zaměřených na zvýšení povědomí zdravotníků o zdravotním stavu ve vyloučených romských komunitách a dalších specificích, která mohou ovlivnit průběh poskytování zdravotní péče této cílové skupině. Tyto programy by měly být součástí pregraduální a postgraduální přípravy zdravotníků na výkon zdravotnického povolání.

V závěru se Koncepce zabývá **bezpečnostními aspekty romské integrace**, které zahrnují *problematiku pravicového extremismu a rasově motivované trestné činnosti* a *kriminalitu a další rizikové formy chování*. Vláda podporuje ve prospěch ochrany bezpečnosti Romů realizaci *Koncepce boje proti extremismu*, *Strategii prevence kriminality 2008–2011* a *Strategii pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008–2012*. Kromě toho usiluje o rozšíření osvědčené praxe na lokální úrovni – tu představuje sociální práce ve vztahu k obětem a svědkům trestné činnosti – a dále program romský mentor. Tyto nástroje mají zároveň sekundární pozitivní efekt na zaměstnanost Romů a budování pozitivních vzorů v romských komunitách. Pozornost vlády rovněž směřuje i k efektivnímu řešení problematiky užívání drog v sociálně vyloučených romských lokalitách.

V závěru je nutné zdůraznit, že izolované a nesystematicky implementované aktivity vedou k výsledkům, které lze jen obtížně udržet. Udržitelného řešení vedoucího k plnohodnotné integraci Romů do společnosti je možné dosáhnout pouze díky komplexnímu přístupu, který propojuje opatření v klíčových oblastech života Romů a zajišťuje spolupráci všech relevantních státních i nestátních institucí na úrovni národní i místní.

13. SEZNAM PODKLADŮ

Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2008, MV ČR 2008.

Strategie prevence kriminality na léta 2008–2011, MVČR 2007.

Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období 2008–2012), MVČR 2008.

Návrh úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity 2009.

Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

Bodewing Christian a Hromádková Eva. Sociální exkluze Romů – ekonomická ztráta České republiky. Praha 2008.

Doporučení pro obce a města pro předcházení rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení, Veřejný ochránce práv, Brno 2008.

Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost, Otevřená společnost, o. p. s. a GAC, s. r. o., Praha 2008.

Sociální exkluze na lokální úrovni, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha 2008.

Analýza sociálně vyloučených lokalit a romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, MPSV 2006.

Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, Filozofická fakulta KU, Praha 2008.

Sborník „Nebezpečné známosti. Pravicový extremismus v malém příhraničním styku", Kulturbüro Sachsen e. V., Dráždany 2009.

„Čas zkusit to jinak": koncepční zpráva IQ Roma servis, o. s./kol. aut., IQ Roma servis, o. s., Brno 2008.

Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

Národní zpráva z mezinárodního výzkumu *Sastipen – romská populace a zdraví*, Úřad vlády ČR 2008.

Metodický manuál Komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit, IQRS Brno 2008.

„Zadlužování": Evaluace protidluhových programů Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách; Agentura pro sociální začleňování Praha 2009.

Shrnutí závěrů z právních analýz případových studií z oblasti práva na rovný přístup k přiměřenému bydlení, Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, Praha 2008.

Koncepce romské integrace 2005–2009.

Návrh Koncepce přístupu státu k řešení problémů deprivovaných částí měst obývaných převážně občany romského etnika, MMR Praha 2008.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011, MPSV Praha 2009.

Příručka pro sociální integrace, autorský kolektiv Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, Člověka v tísni a Odboru bezpečnostní politiky MVČR, Úřad vlády ČR Praha 2008.

Analýza připravenosti prostředí v ČR a možností rozvoje komunitních škol, MŠMT 2009.

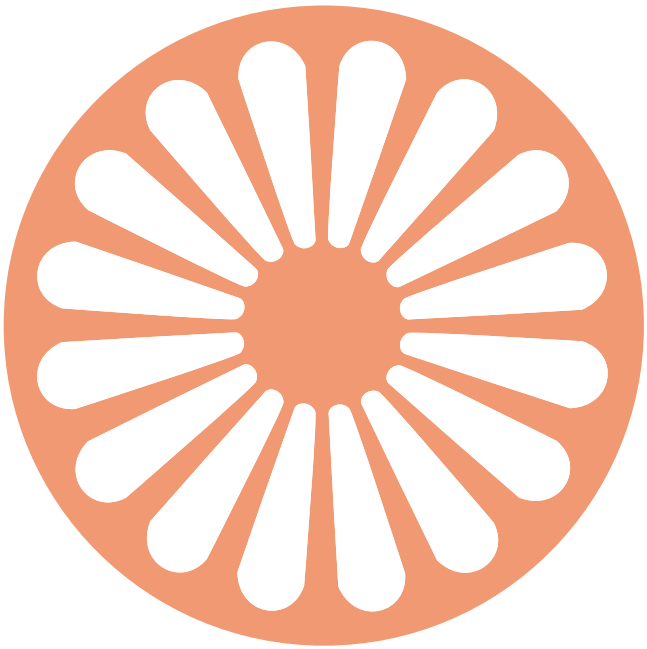

14. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

IOP	Integrovaný operační program
ESF	Evropský sociální fond
IPRM	Integrovaný plán rozvoje města
NNO	nevládní neziskové organizace
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV	Ministerstvo vnitra
MK	Ministerstvo kultury
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MZd	Ministerstvo zdravotnictví
MLP	ministr pro lidská práva
MŠ	mateřská škola
OPLZZ	Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost
PMS	Probační a mediační služba
ROP	Regionální operační program
RVKPP	Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVP ZV	rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP ZV LMP	rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
SŠ	střední škola
VŠ	vysoká škola
ZŠ	základní škola

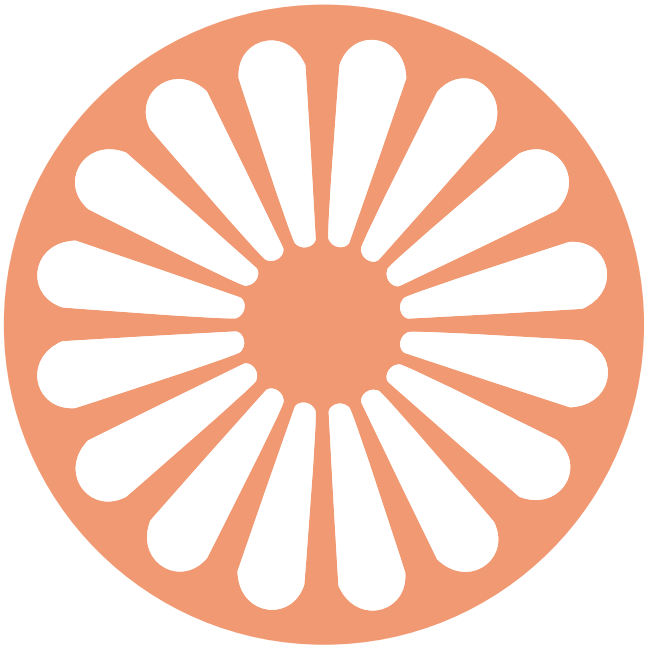

REALIZAČNÍ PLÁN KONCEPCE ROMSKÉ INTEGRACE 2010–2013

ÚKOLY PRO JEDNOTLIVÉ RESORTY

1. Ministr vlády pro lidská práva

1.1 Připravit do 31. 12. 2011 novelu zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a doplnit jej o obsahové vymezení úkolů napomáhajících výkonu práv a integraci příslušníků romských komunit dle části III. materiálu.

1.2 Vytvořit do 31. 12. 2013 v rámci svého resortu dotační program *Podpora romských poradců* pro obce s rozšířenou působností.

1.3 Vytvořit do 31. 12. 2011 systém evidence a evaluace činnosti romských poradců. Na základě zjištěných informací vytvořit jejich novou doporučenou pracovní náplň jako vodítko pro obce s rozšířenou působnosti při plnění agendy romských záležitostí.

1.4 Vytvořit do 30. 9. 2010 ve spolupráci s předsedou Českého statistického úřadu strategii podpory sociálně vyloučených romských komunit v průběhu sčítání lidu v roce 2011.

1.5 Průběžně ve spolupráci s ministrem práce a sociálních věcí prosazovat prostřednictvím kampaní princip diverzity v českém podnikatelském prostředí a ve veřejné správě dle části III. materiálu.

1.6 Průběžně podporovat rovné příležitosti žen v romské komunitě.

1.7 Do 31. 12. 2012 zahájit se zapojením Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách a ve spolupráci s ministrem práce a sociálních věcí odbornou diskusi na téma evidence a evaluace sociálních programů směřujících k sociálnímu začleňování sociálně vyloučených Romů a podporovat realizaci takto zaměřených vzdělávacích aktivit pro jejich poskytovatele.

2. Ministerstvo kultury

2.1 V rámci existujících dotačních programů podporovat včlenění romské kultury do většinové kultury české společnosti.

3. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Oblast kultury

3.1 Podporovat průběžně výzkum romského jazyka, romského holocaustu a romské kultury, vytvářet příležitosti pro realizaci takto zaměřených výzkumných projektů v rámci dotačních programů Grantové agentury AVČR.

3.2 Vytvářet průběžně podmínky pro institucionální rozvoj vysokoškolského oboru romistika a podporovat jeho rozšíření na další vysoké školy v ČR.

3.3 Podporovat průběžně rozšíření výuky romského jazyka na regionální úrovni, vytvářet materiály ke vzdělávání pedagogických pracovníků pro práci s jinojazyčnými žáky s přihlédnutím k romským žákům, podporovat tvorbu metodických a didaktických materiálů pro výuku romštiny.

3.4 Včlenit ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým a Národním ústavem odborného vzdělávání téma romské kultury a dějin do rámcových vzdělávacích programů škol v souladu s harmonogramem revizí rámcových vzdělávacích programů, průběžně prostřednictvím České školní inspekce vyhodnocovat soulad těchto programů se školskými vzdělávacími programy, podle nichž probíhá výuka těchto témat v praxi.

Oblast vzdělávání

3.5 Přezkoumat do 31. 1. 2010 obvyklý postup školských poradenských pracovišť ve vztahu k diagnostice speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí; navrhnout dle výsledků přezkumu úpravu jejich činnosti ve vztahu k diagnostice těchto dětí; dále průběžně vytvářet metodické pokyny a podporovat vzdělávací programy zaměřené na toto téma pro pracovníky školských poradenských pracovišť i pro pedagogické pracovníky působící na školách.

3.6 Zvyšovat průběžně informovanost krajů a obcí o systému a o Koncepci včasné péče; podporovat prostřednictvím Programu na podporu vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí, žáků a studentů realizátory vzdělávacích aktivit pro děti do 6 let věku se sociálním znevýhodněním a jejich rodiče.

3.7 Zvýšit do 31. 12. 2011 prostupnost vzdělávacího systému ve vztahu k žákům, kteří se vzdělávají podle RVP ZV LMP, a zefektivnit systém průběžného monitorování jejich školní úspěšnosti a rozvoje potřebných kompetencí tak, aby se v případě zvýšení školní úspěšnosti a získání potřebných kompetencí mohli vzdělávat v základních školách hlavního vzdělávacího proudu podle RVP ZV; rozvíjet další modely inkluzivního vzdělávání pro integraci znevýhodněných romských dětí, žáků a studentů do hlavního vzdělávacího proudu.

3.8 Včlenit do 31. 12. 2013 supervizi do systému dalšího vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků ke zvýšení jejich odbornosti a připravenosti pro každodenní práci se žáky a studenty ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

3.9 Průběžně s využitím evropských strukturálních fondů a národních zdrojů podporovat šíření škol s celodenním programem.

3.10 Vytvořit pracovní skupinu se zapojením pracovníků krajských úřadů a Center podpory inkluzivního vzdělávání, jejímž výstupem bude metodický materiál

obsahující doporučující obsah pracovní náplně a doporučený systém vzdělávání a metodické podpory asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

3.11 Rozvíjet průběžně s využitím existujících dotačních programů síť poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé sociálně vyloučené Romy v rámci podpory jejich celoživotního učení s důrazem na rozvoj jejich klíčových kompetencí a funkční gramotnosti.

3.12 Vytvořit do 31. 12. 2010 doporučení a informovat vysoké školy pedagogické, aby v rámci svých akreditovaných pedagogických oborů vyučovaly téma inkluzivního vzdělávání a výchovy dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, téma romské kultury, historie a jazyka. Dále aby podporovaly praktickou výuku studentů pedagogických oborů v institucích zabývajících se inkluzivním vzděláváním a činností ve prospěch příslušníků romských komunit.

3.13 Vytvořit do 31. 12. 2010 doporučení a informovat vysoké školy zabývající se vzděláváním budoucích zdravotnických pracovníků, aby včlenily do svých akreditovaných studijních programů vzdělávací programy zaměřené na multikulturní výuku a problematiku zdravotního stavu příslušníků romských komunit.

3.14 Rozvíjet podpůrné mechanismy, které umožní pracovní uplatnění příslušníkům romských komunit ve vzdělávacím systému ČR.

Oblast zaměstnanosti

3.15 Včlenit téma podnikání do rámcových vzdělávacích programů škol v souladu s harmonogramem revizí rámcových vzdělávacích programů.

Oblast prevence kriminality

3.16 Transformovat průběžně ústavní výchovu tak, aby směřovala k rozvoji samostatnosti u dětí vyrůstajících v ústavní výchově, aby mohly v budoucnu žít samostatný život; dále vytvářet mechanismy vedoucí k prevenci vzniku jejich možné a pravděpodobné tendence k páchání trestné činnosti nebo k tomu, že se stanou její obětí.

3.17 Průběžně podporovat a rozvíjet další formy alternativních způsobů náhradní výchovy tak, aby děti vyrůstaly v přirozeném rodinném prostředí, a podporovat užší spolupráci pracovníků ústavní péče s rodinou a orgány sociálně právní ochrany dětí při jejich návratu do původních rodin.

4. Ministerstvo práce a sociálních věcí

Oblast zaměstnanosti

4.1 Změnit do 31. 12. 2012 současný systém veřejných služeb zaměstnanosti tak, aby se zvýšila kapacita pracovníků v přímé práci se znevýhodněnými uchazeči o zaměstnání na trhu práce, mezi něž patří i Romové; zavést systém profilování uchazečů o zaměstnání do praxe; vytvořit systém dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize pracovníků úřadů práce dle části III. materiálu.

4.2 Průběžně ve spolupráci s kraji podporovat tvorbu a implementaci regionálních strategií k rozvoji lokálního trhu práce a vytvářet v této oblasti příležitosti pro tvůrce strategie ke sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe formou konferencí a zveřejňováním úspěšných projektů.

4.3 Podporovat průběžně ve spolupráci s ministrem pro lidská práva šíření informací o oblasti sociálního podnikání a umožnit nepřímo, pomocí obecněji zaměřených výzev OP LZZ subjektům zabývajícím se sociálním podnikáním, sdílet zkušenosti a příklady dobré praxe v této oblasti, přičemž konkrétní podoba šíření informací bude vždy předmětem jednání obou zainteresovaných resortů.

4.4 Průběžně rozvíjet a podporovat realizaci rekvalifikačních programů zaměřených na soukromé podnikání.

4.5 Průběžně podporovat osvětu k předcházení nelegální práci u příslušníků romských komunit a včlenit toto téma do metodických pokynů pro pracovníky veřejných služeb zaměstnanosti, České správy sociálního zabezpečení, odborů státní sociální podpory a orgánů pomoci v hmotné nouzi.

4.6 Průběžně ve spolupráci s ministrem pro lidská práva podporovat formou kampaní šíření principu diverzity v českém podnikatelském prostředí a ve veřejné správě dle části III. materiálu, rozvíjet podpůrné mechanismy, které umožní pracovní uplatnění příslušníkům romských komunit v institucích fungujících v sociální oblasti.

Oblast sociální ochrany

4.7 Průběžně vytvářet metodické pokyny v souladu s principy dobré správy a podpůrné mechanismy pro jejich aplikaci na činnost pracovníků veřejných institucí fungujících v rámci sociálního systému ČR; vytvářet a realizovat vzdělávací programy zaměřené na rovné zacházení s příjemci sociální pomoci a aplikaci principů dobré správy do praxe pro tyto pracovníky.

4.8 Průběžně poskytovat metodickou podporu tvůrcům střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na úrovni krajů, vytvářet a realizovat vzdělávací programy a metodické materiály.

Oblast předlužení

4.9 Průběžně dotačně podporovat v rámci svých existujících dotačních programů a s využitím evropských strukturálních fondů rozvoj sítě bezplatného dluhového poradenství a vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách v této oblasti.

5. Ministerstvo vnitra

5.1 Informovat vládu průběžně prostřednictvím materiálu „Informace o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními" o plnění úkolů v rámci Koncepce boje proti extremismu, Strategie prevence kriminality na období 2008–2011 a Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám pro období 2008–2012 ve vztahu k příslušníkům romských komunit.

5.2 Průběžně do vybraných vzdělávacích programů pro úředníky územních samosprávních celků zařadit téma antidiskriminačního přístupu k občanům, zavádění principů dobré správy do praxe a multikulturní výchovy.

5.3 Průběžně začleňovat poznatky a praktické zkušenosti krajských koordinátorů pro romské záležitosti, romských poradců působících na úrovni obcí v přenesené působnosti a poskytovatelů sociálních služeb příslušníkům romských komunit do celoživotního vzdělávání příslušníků a zaměstnanců Policie ČR.

6. Ministerstvo pro místní rozvoj

6.1 Upravit podporogram Podpora výstavby podporovaných bytů tak, aby cílová skupina pro dotační titul *Vstupní byty* byla jednoznačně vymezena a zahrnovala osoby ze sociálně vyloučených romských lokalit a rodiny ohrožené odebráním dítěte do ústavní výchovy z důvodu nevyhovujícího bydlení.

7. Ministerstvo zdravotnictví

7.1 Průběžně zajišťovat metodickou podporu ve spolupráci s ministerstvem práce a sociálních věcí pro zdravotně sociální pomocníky.

7.2 Průběžně informovat Radu vlády pro záležitosti romských komunit o dotačních programech vyhlašovaných Ministerstvem zdravotnictví v rámci „Národního programu zdraví – projekty podpory zdraví" a o případných dalších dotačních programech, které lze pro ovlivnění zdraví v sociálně vyloučených romských lokalitách využít.

7.3 V rámci postgraduálního vzdělávání zdravotnických pracovníků informovat akreditovaná pracoviště o možnosti využít při výuce legislativy a etiky podklady týkající se problematiky vztahu mezi zdravotnickými pracovníky a pacienty ze sociálně vyloučeného prostředí, zajišťované a shromažďované Radou vlády pro záležitosti romských komunit, a tyto podklady případně využít k aktualizaci studijních programů.

DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ SUBJEKTY

8. Kraje

8.1 Průběžně podporovat prostřednictvím svých dotačních programů prezentaci romské kultury a dějin v mainstreamových kulturních institucích; podporovat rozšíření výuky romského jazyka ve svých regionech a vyvíjet úsilí k uchování trvalé vzpomínky na oběti romského holocaustu v kraji.

8.2 Průběžně vytvářet v partnerství s institucemi veřejné správy, klíčovými zaměstnavateli, s poskytovateli sociálních služeb a vzdělávacími institucemi plány rozvoje kraje k řešení situace v zaostalých regionech s důrazem na revitalizaci sociálně vyloučených romských lokalit, budování funkční infrastruktury, zajištění přístupu obyvatel sociálně vyloučených území na trh práce, k oživení

nefunkčních trhů práce, k zajištění dostupnosti kvalitního vzdělávání, zdravotní péče a bydlení.

8.3 Průběžně podporovat sociální podnikání v kraji a umožnit sociálním podnikům zaměstnávajícím osoby znevýhodněné na trhu práce přístup k veřejným zakázkám kraje nastavením zvýhodňujících kritérií v pravidlech pro přidělení zakázky.

8.4 Průběžně zvyšovat informovanost místní samosprávy o Koncepci včasné péče pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, rozvíjet ve spolupráci s obcemi síť poskytovatelů aktivit v systému včasné péče a koordinovat jejich činnost v souladu s naplňováním Koncepce včasné péče.

8.5 Průběžně podporovat přestup romských žáků a studentů ze základní na střední školu a ze střední školy na školu vysokou a za tímto účelem v součinnosti s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy rozvíjet síť školských poradenských pracovišť pro žáky a studenty škol s nižší školní úspěšností a jejich rodiče, poskytovatelů profesního poradenství a programu doučování, zajišťovat v rámci tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v kraji dostupnost doprovodných sociálních služeb ke stabilizaci rodinné situace žáků a studentů ze sociálně vyloučených rodin.

8.6 Podporovat průběžně šíření principu diverzity na pracovišti v soukromém sektoru i ve veřejné správě prostřednictvím kampaní a šířením pozitivních vzorů úspěšných Romů, kteří dosáhli dobrých studijních výsledků na středních a vysokých školách a úspěšně participují na trhu práce, dále i prezentací zkušeností jejich zaměstnavatelů.

8.7 Vyvíjet úsilí ke zlepšení bezpečnostní situace romských komunit v kraji, spolupracovat s obcemi při naplňování Strategie boje proti extremismu a průběžně snižovat výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách.

9. Obce

9.1 Průběžně aktivně vyhledávat ohrožené skupiny příslušníků romských komunit žijící v sociálně vyloučených romských lokalitách, zejména romské děti, u nichž je ohrožen zdravý vývoj; děti a mládež ohrožené kriminalitou a dalšími společensky rizikovými jevy; oběti domácího násilí, lichvy a kriminality a včas intervenovat do jejich situace a koordinovat aktivity subjektů zapojených do řešení jejich obtížné situace.

9.2 Průběžně vytvářet střednědobé plány rozvoje sociálních služeb a zajišťovat dostupnost sociálních služeb a vzdělávacích programů ke stabilizaci socioekonomické situace sociálně vyloučených Romů, programů ke zlepšení zdravotního stavu, bytové situace a bezpečnosti romských komunit; podporovat naplňování práv příslušníků romských komunit ve své spádové oblasti.

9.3 Monitorovat průběžně přístup nízkopříjmových romských domácností k bydlení, zajišťovat dostupnost sociálních forem bydlení pro tyto domácnosti.

9.4 Vytvářet průběžně obecní vyhlášky k systému přidělování obecních bytů, které budou obsahovat nediskriminující, transparentní a spravedlivé podmínky přístupu občanů k obecnímu bydlení.

9.5 Průběžně a včasně předcházet ztrátě bydlení u romských nájemců v důsledku vzniku dluhů na nájmu u obecních bytů, využívat zákonné prostředky a další preventivní nástroje ve spolupráci se zainteresovanými subjekty v oblasti bydlení dle části III. materiálu.

9.6 Podporovat průběžně ve spolupráci s úřady práce rozvoj lokálního pracovního trhu, rozvíjet sociální podnikání ve své spádové oblasti a umožnit sociálním podnikům zaměstnávajícím osoby znevýhodněné na trhu práce přístup k veřejným zakázkám obce.

9.7 Průběžně ve spolupráci s Policií ČR vyhodnocovat bezpečnostní rizika ve vztahu k romským komunitám v souvislosti s působením pravicových extremistů ve spádové oblasti, s výskytem kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách; vytvářet lokální strategie ke zlepšení bezpečnostní situace místních romských komunit a rozvíjet síť programů k eliminaci bezpečnostních rizik dle části III. materiálu.

10. Mediální rady České televize a Českého rozhlasu

10.1 Důsledněji uplatňovat při tvorbě programové skladby veřejnoprávních médií zákon č. 438/1991 Sb., o České televizi k rozvoji kulturní identity příslušníků romských komunit a zvýšit počet pořadů cílených na Romy.

10.2 Včlenit zásadu otevřenosti k zaměstnávání příslušníků národnostních menšin do Kodexu České televize a rozvíjet mechanismy, které přispívají ke zvýšení zaměstnanosti příslušníků romských komunit ve veřejnoprávních médiích.

10.3 Zabránit extremistickým skupinám v šíření jejich ideologie prostřednictvím veřejnoprávních médií a rozvíjet prostřednictvím vysílání kritické myšlení veřejnosti podáváním objektivních informací o extremismu a jeho důsledcích.

10.4 Zajistit korektnost programů ve veřejnoprávních mediích tak, aby podávaly objektivní a nezaujaté zprávy o příslušnících romských komunit, a tím zabránily jejich stigmatizaci a šíření jejich negativního obrazu v očích veřejnosti.

10.5 Popularizovat téma romského holocaustu ve veřejnoprávních médiích a podporovat ve vysílání uchování trvalé vzpomínky na romský holocaust a důstojné uctění památky jeho obětí.

Koncepce romské integrace na období 2010–2013

Michael Kocáb, ministr pro lidská práva
Úřad vlády České republiky
Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny
pod vedením ředitelky Gabriely Hrabaňové

Za mimořádné nasazení děkujeme Evě Košatkové

Sazba, obálka a grafická úprava Andrea Šenkyříková
Jazyková korektura Alena Scheinostová
Použité fotografie z archivu ČTK, Gabriely Hrabaňové, IQ Roma servis, o. s. a Romea, o. s.

Praha 2010
ISBN 978-80-7440-022-3